

IPARI
ÉPÍTÉSZETI
SZEMLE

AZ IPARTERMI KOZMÉMÉNYEI

10.

Az ipari építészet néhány kérdéséről*

G. P. MALKOV

A Promsztrojprojekt (IPARTERV) munkaköre az ipari vállalatok komplex tervezésére és az építési munkák megszervezésének tervezésére terjed ki.

Az IPARTERV munkamódszerének lényeges sajátossága, hogy a tervezésnél vezető szerepet biztosít az építészeknek. A tröszt már munkája kezdetén merészen rátért erre az útra s ilymódon sok vezető-építész sikerült kinevelnie. Ezek az építészek az ipari vállalatok tervezésének méltán tényleges irányítói. Az IPARTERV vezető építészei, mindenekelőtt a nagy komplexumok tervezői. Olyan építésztipust képviselnek, amilyenek az ipari tervezés alkotómunkáját irányító dolgozóknak valóban lenniük kell.

Az IPARTERV munkájának más sajátossága: szoros kapcsolata a kivitelezéssel. Az IPARTERV azokkal az építkezésekkel tart fenn szoros kapcsolatot, amelyeket a Nehézipari Vállalatok Építésügyi Minisztériuma vezet. A háború utáni években a tröszt az ilyen kapcsolatok fejlettebb formájára tért át: műszaki segítséget nyújt a kivitelező trösztöknek. Így pl. 1949. évben az IPARTERV 17 tröszt számára nyújtott műszaki segítséget, ebben a munkában 168 mérnöki-műszaki dolgozó vett részt, akik 2—4 hónapig dolgoztak az építkezéseken. A kiküldött dolgozók a kivitelezőknek nemcsak a tervezést érintő kérdések megoldásában, de az építés szervezésével kapcsolatos kérdésekben is segítettek.

Az ipari építészetben a tervező munkáját — a lakóépületek és középületek építészetétől eltérően — igen erősen befolyásolják a technológiai folyamatok követelményei.

Az ipari épület megoldásában nagy szerepe van az alkalmazandó szerkezeteknek is, amelyek rendszerint csak bizonyos kötöttséggel választhatók meg. Azok a nehézségek, amelyekbe az építész az ipari épület tervezése során ütközik és amelyeket le kell küzdenie a kívánatos és a megvalósítható közötti ellentétek megoldásánál, az ipari tervezést az építészet legnehezebb területévé teszik. Ez a körülmény sok építész zsákutcába juttat és ebből arra következtethet, hogy ezen a területen teljesértékű építészeti művet alkotni lehetetlen.

Azok a nehézségek, melyekkel az építész az ipari üzemek tervezésénél találkozik, egyáltalán nem korlátozzák az ipari építészet művészeti lehetőségeit. Az ipari termelés az építész elé rendkívüli formagazdagságot állít és a formák kombi-

* Вопросы промышленной архитектуры. Moszkva, 1950.

Az értekezés olyan tárgykörrel foglalkozik, mely nálunk is erősen érdekli a tervező építészeket és igen sok vitatott kérdésre ad felhasználható jeleket.

Szerkesztőség.

nálásának sokrétű lehetőségeit nyújtja. Az ipari építmények és elemek nagy változatossága, azok ereje és eredeti jellege állandóan gazdagítja az ezen a területen dolgozó építész fantáziáját. A maximális építőművészeti hatás eléréséhez az építészeknek nemcsak különleges tudással és tapasztalattal, de nagyfokú építőművészeti képességgel is rendelkeznie kell.

A marxista-leninista esztétika alaptétele, hogy a formáknak összhangban kell állniuk a tartalommal, a tartalom elsőbbsége mellett. Ha ezt a tételt az építészetre is kötelezőnek tartjuk, akkor azt természetesen az ipari építészet területén is alkalmaznunk kell. A tartalom elhanyagolása, valamint az építészeti formák és a tartalom közötti összhang elhagyása itt különösen elfogadhatatlan.

Az ipari építészet azonban nem önmagában létezik. Énnélfogva az ipari építészet nem vonhatja ki magát azoknak a befolyásoknak hatása alól, amelyek az egész szovjet építészetben érvényesülnek. De egyes ipari építésztervezők mechanikusan alkalmazzák azokat az elemeket, amelyek a lakóépületek és középületek építészetével közösek és ezért figyelmüket főleg az igazgatási-jóléti melléképítményekre, valamint a gyár előtti terület kialakítására fordítják. Ezért sok esetben nagy eltérés mutatkozik a vállalat üzemének *ipari jellegű megoldása* és a jóléti építmények, valamint a gyárelőtti részek *önkéntes, mesterkéltné megoldása* között.

Egyes építészek ahelyett, hogy elmélyülő munkával a gyárépületek és építmények sajátosságainak megfelelő építészeti megoldásokat keresnének, az ipari építészet jellegétől távolálló dekoratív elemekkel és motívumokkal való díszítés útjára térnek.

Az ipari építészet gyakorlatában a legnagyobb baj az elvtelen díszítés, amely arról tanuskodik, hogy az építészeknek nincs kellő mérlegelő képessége és építészeti mértéktartása.

Vajjon azt a következtetést kell-e ebből levonnunk, hogy az ipari építészetet meg kell fosztani minden díszítménytől? Az ilyen következtetés nem volna helytálló. Távol áll tőlünk, hogy az ipari építészetet sivár utilitarista építészetnek tekintsük, az ilyen felfogás ellentétben állana a munkához való, minket jellemző kapcsolattal, valamint a szovjet ember boldog és alkotó ténykedésével.

A szovjet építészeknek meg vannak a képességeik ahhoz — s ez egyszersmind kötelességük is, — hogy olyan szocialista ipari üzemeket alkosanak, amelyek a szocializmust építő és a kommunizmus felé biztosan haladó szovjet ember alkotómunkájának boldogságát és szépségét tükrözik vissza. Ha alkotó szellemben fogunk hozzá gyárvállalataink tervezéséhez, ha felhasználjuk az

ipari építészet gazdag lehetőségeit, üzemi épületeink és létesítményeink művészei kifejezőképességét kellő színvonalra emelhetjük. A szovjet építészek ismerik ennek módját, tudják hogyan kell elkerülni a felesleges elemek, a régies formák és az elavult szerkezetek alkalmazását.

Az ipari építészet jellemző sajátossága, hogy az ipari építést nem lehet különválasztani az új szerkezetek és az új építési eljárások fejlődésétől. Helytelen volna azonban azt mondani, hogy a technika »megköti« az ipari építést. Az élenjáró technika alkotó szellemű elsajátítása és alkalmazása nélkül az ipari építészet egyszerűen elképzelhetetlen. Ez az oka annak, hogy az ipari építészetnek újítónak kell lennie és szünet nélkül fejlődve új utakat kell kiépítenie.

A szovjet ipari építészet általában biztosan követte ezt az irányt s ez a körülmény meg is hozta számára az előrehaladást. Erről sok épület tanuskodik. Az IPARTERV alkotó munkájának példaként az alábbi háborúelőtti nagyvállalatokat sorolhatjuk fel: az urali vagongyárat, a harkovi traktorgyárat, a Sztálinról elnevezett moszkvai autógyárat, a Molotov nevet viselő gorkiji autógyárat, valamint a háborúutáni építményeket — a Kutaiszban épülő autógyárat stb. Ezeknek az ipari vállalatoknak a tervezői — eltekintve egyes hiányosságoktól — teljes értékű építészeti együtteseket alkottak, amelyek visszatükrözik a szovjet ipari épületek sajátosságait és szocialista jellegét.

Az új technika alkotó szellemű elsajátítása az építészeknél nagy és feszült munkát követel. Habár az üzempételeknek igen sok olyan megoldását ismerjük, amelyekben a falakat aszbeszt-cement hullámlemezekkel burkolták, mégis egyes esetekben még nem találták meg ezeknek az üzempételeknek jellemezhető építészeti megoldást és a tervezők továbbra is olyan eljárásokat alkalmaznak, amelyek csak téglafalú üzemek számára felelnek meg. Ilyen helytelen módon oldották meg például a szterlitamakszki szódagyár kalcináló üzemének tervét.

Meg kell vizsgálni a lehetőségeket és intézkedéseket, amelyek alkalmasak arra, hogy az ipari építészet fejlődését előmozdítsák és az akadályokat útból elhárítsák. Mindenekelőtt szükséges, hogy a Szovjetunió Építészeti Akadémiája és a Szovjet Építészek Szövetsége fokozottabb figyelmet fordítson az ipari építészetre. Ipari építészetünk fejlődése megköveteli a Szovjetunió Építészeti Akadémiája mellett működő különleges ipari építészeti tudományos-kutatóintézet szervezését. Nagyobb helyet kell biztosítani az ipari építészet kérdéseinek az építészeti és építési szaklapok oldalain. Meg kell szervezni az ipari vállalatok új terveinek és fényképeinek közzétételét, teljes mértékben ki kell fejleszteni az ipari építészeti művek kritikáját, és erre a célra jól képzett, minden tekintetben felkészült kritikus kádereket kell teremteni.

Elszánt ellenállást kell tanúsítanunk azokkal az elferdítésekkel szemben is, amelyek leszállítják a gyárépítés építőművészeti színvonalát tekintet-

ben támasztott követelményeket és lebecsülik az ipari építészet kérdéseit. Ezekkel az elferdítésekkel szemben folytatott küzdelmet hátrányosan befolyásolja az a körülmény, hogy a gyárvállalatok építészeti és építési tervezése iparágak szerint szakosított igen sok tervező intézet között oszlik meg, ami bizonyos mértékben megnehezíti az új technika és az élenjáró építészeti megoldások bevezetését. A feladat tehát az, hogy fokozzuk elsősorban a tervező szervezetek és hivatalok részéről az ipari építészet iránti figyelmet és az ipari építéssel szemben támasztott követelményeket.

Ahhoz, hogy az ipari építést magasabb fokra emeljük, *fokozott figyelmet kell fordítanunk a kivitelezési munkák gondos végrehajtására, a falozóanyagok és épületelemek fajtáinak és minőségeinek megjavítására.* Az ipari építésnek díszítő és homlokzati üreges idomtégla, előregyártott szárazvakolású salakbeton tömbökre van szüksége. Szükség van ezenkívül a falakhoz és emeletközi födémekhez való kerámatömbökre, továbbá lemezszigetelőkre, üvegtégla, aszbeszt-cement idomelemekre, felülvilágító nyílászárószerkezetekre, stb. is.

Ipari építészetünk fejlődése elképzelhetetlen a takarékoságért folytatott következetes harc nélkül. Ebben a vonatkozásban főként az előírt üzemi munkaterületeknek és a vállalat kiterjedésének csökkentésére kell a hangsúlyt helyezni. Törekedni kell a felesleges elemek kiküszöbölésére és a deficités építőanyagok mellőzésére is minden olyan esetben, amikor azok nem okvetlenül szükségesek. Tudatában kell lennünk annak, hogy ezeknek az intézkedéseknek, amelyek a beruházási építkezéseket olcsóbbá és gyorsabbá teszik, hatalmas népgazdasági jelentőségük is van. Ebben a vonatkozásban azonban még sok a tennivaló. Az IPARTERV gyakorlatában még előfordul az épület területének és kubaturájának indokolatlan növelése és a felesleges építészeti elemek alkalmazása. Így például az RMZ kovácsüzem terveiben a műhely oromfalához három emeletes irodai-jóléti melléképítményt terveztek. Itt egy emelet-sorra az építésznek csak azért volt szüksége, hogy a melléképület magassága az üzem magasságával megegyezzen.

Az IPARTERV harkovi osztálya által tervezett egyik gépgyár főépületének és kovácsműhelyének homlokzatára, valamint a harkovi traktorgyár színes fémöntődjének homlokzatára hatalmas díszítőelemek kerültek, ezek a díszítőelemek nem lévén kapcsolatban a homlokzatok kompozíciójával, ragasztottaknak látszanak. Ezek a »kiképzések« a gyári kovácsműhely egyik végén a kovácsolt áruraktár, a másik végén a szerszámraktár oromfalát díszítik. Ez arról tanuskodik, hogy a szovjet építészeti gyakorlatban semmiesetre sem szabad levenni napirendről a harcot a felesleges elemekkel és az eltorzításokkal szemben, hanem ezt a harcot hajthatatlanul és nap-nap után folytatni kell.

Rá kell mutatnunk arra is, hogy még távolról sincs mindegyik építész tisztában azzal, hogy milyen szempontokra kell ügyelnie akkor, amikor tervez. A tervezőknek mindenkor számolniuk kell a műszaki- és gazdasági mutatókkal, megoldásaikat

tudatosan, megfontoltan, ezeknek a fokmérőknek figyelembevételével kell elkészíteniük. A tervezési megoldások gazdaságossági kérdéseinek elhanyagolását és a költségek fontosságának lekicsinylését a legszigorúbb elbírálásban kell részesíteni.

Az építési és az ipari építészet színvonalának emeléséért folytatott harcban hatalmas jelentősége van a tipizáló és szabványosító munkának.

Az IPARTERV sokat dolgozott az ipari épületek elemeinek és részeinek tipizálásán, a fesztávok, magasságok és oszloptávolságok szabványosításán, új típussekciokat és típusrészeket alkotott az ipari üzemek és jóléti építmények számára. Az IPARTERV-et az aszbeszt-cement hullámlemezek alkalmazásával kapcsolatos kérdések kidolgozásáért mint ismeretes Sztálin-díjjal tüntették ki.

Kidolgoztuk az új előregyártott vázasbeton szerkezetek tervezésének, készítésének és bevezetésének elveit, amelyek a vas megtakarítás terén jelentékeny eredményt nyújtanak. Mindez azonban az előttünk ezidőszerint tornyosuló feladatok tükrében még távolról sem elegendő.

Fokozni kell az új típusanyagok kidolgozását, amelyek propagálják és bevezetik az új technikát és az élenjáró tervezői megoldásokat. A lehető leggyorsabban el kell juttatni az építészek és a mérnökök munkaasztalára a készülő új »Építési szabályzatot«, különösen annak határolószervezetekre vonatkozó részét.

Még a háború előtt áttértünk a különálló szerkezeti elemek és határolószervezetek tipizálásáról a típus sejtekre és típus szekciókra. Ma azt a feladatot tűzzük magunk elé, hogy áttérünk az épületek és építmények tipizálására, hogy az ipartelep segédüzemi és melléképületeinek valamint számos egyéb építményének teljesértékű terveit megalkossuk.

Az élenjáró építőtechnika bevezetése, az építkezés meggyorsítása és olcsóbbá tétele terén komoly feladatok állnak előttünk. Semmiképpen sem szabad azonban csökkentenünk az ipari építmények építésével szemben támasztott építőművészeti követelményeket. A szovjet gyárakat nemcsak gazdaságosan, de szépen is kell építeni.

Fordította : *Rojkó Ervin*

Ipari építőművészet

MAJOR MÁTÉ Kossuth-díjas

Az Ipari Építészeti Szemle e számában bemutatja az 1. sz. IPARTERV 1953. évi tervezési munkáinak javát. A következő oldalakon felsorakozó anyag számos gondolatot ébreszt a figyelmes szemlélőben, s talán érdemes ezeket a gondolatokat megfogalmazni. Ez az írás tehát nem közvetlen kritikái méltatás kíván lenni — bár a konkrét megjegyzésektől sem riad vissza — inkább elvi kérdések felvetője, s e kérdések megválaszolásának kísérlete.

Az ipari építészeti műfaj a legfiatalabbak közé való. Mondhatni a 19. sz. szülötte és a 20. sz. nagyra neveltje.

Amíg az ipar szerszámai, termelőeszközei kéziszerszámok-eszközök, legfeljebb kezdetleges kézi vízi erővel hajtott gépek, amíg a viszonylag kis mennyiségű termék előállítás egyszerű, egymással kooperációval, aránylag primitív munkamegosztással, kevés bonyolult munkafolyamaton át történik, a más épületfajtáktól lényegesen különböző, új, ipari épületfajta kialakításának szükséglete-gondolata fel sem merül.

A manufaktúra teljes kifejlődése, a tömegtermelés kibontakozása idején is még egyszerű színek, fészerek, hodályok épülnek szokványos felmenő-fal, támasz- és lefedő-szerkezetekkel, minden építőművészeti igény nélkül. Amikor azonban a termelőeszközök, erők rohamos kifejlődése következtében, a tökéletes termelés a manufaktúrából gépi termelésé alakul — tehát az úgynevezett ipari forradalom idején (a 18. sz. utolsó negyedétől a 19. sz. első negyedéig) — szükségyszerűen jelentkezik az új épületfajta igénye is. Az ipari forradalmat — Angliában és Franciaországban is — megelőzi a politikai (polgári) forradalom, mely a kapitalizmus útjából elsőpri a politikai — és a gazdasági — akadályokat, s ezzel utat nyit az ipari technika addig elképzelhetetlen méretű, valóban forradalmi jelentőségű kibontakozásának. A kéziszerszámmal viszonylag szűk helyen dolgozó munkások tömegeit felváltják a helyet, teret, határozott fix kapcsolatokat, fokozottabb védelmet követelő gépek, s a hely, tér biztosítására, építészeti megoldásra — általában — már nem elegendők a szokványos anyagok, szerkezetek, megoldások. Új tégigény lép fel nagyméretű, szilárd konstrukciójú, viszonylag jó munkafeltételeket biztosító terek igénye. (A hangsúly itt a »viszonylag«-on van: azaz jó munkafeltételeket addig a határig, ameddig a tökéletes »rentabilitás« elbírja.)

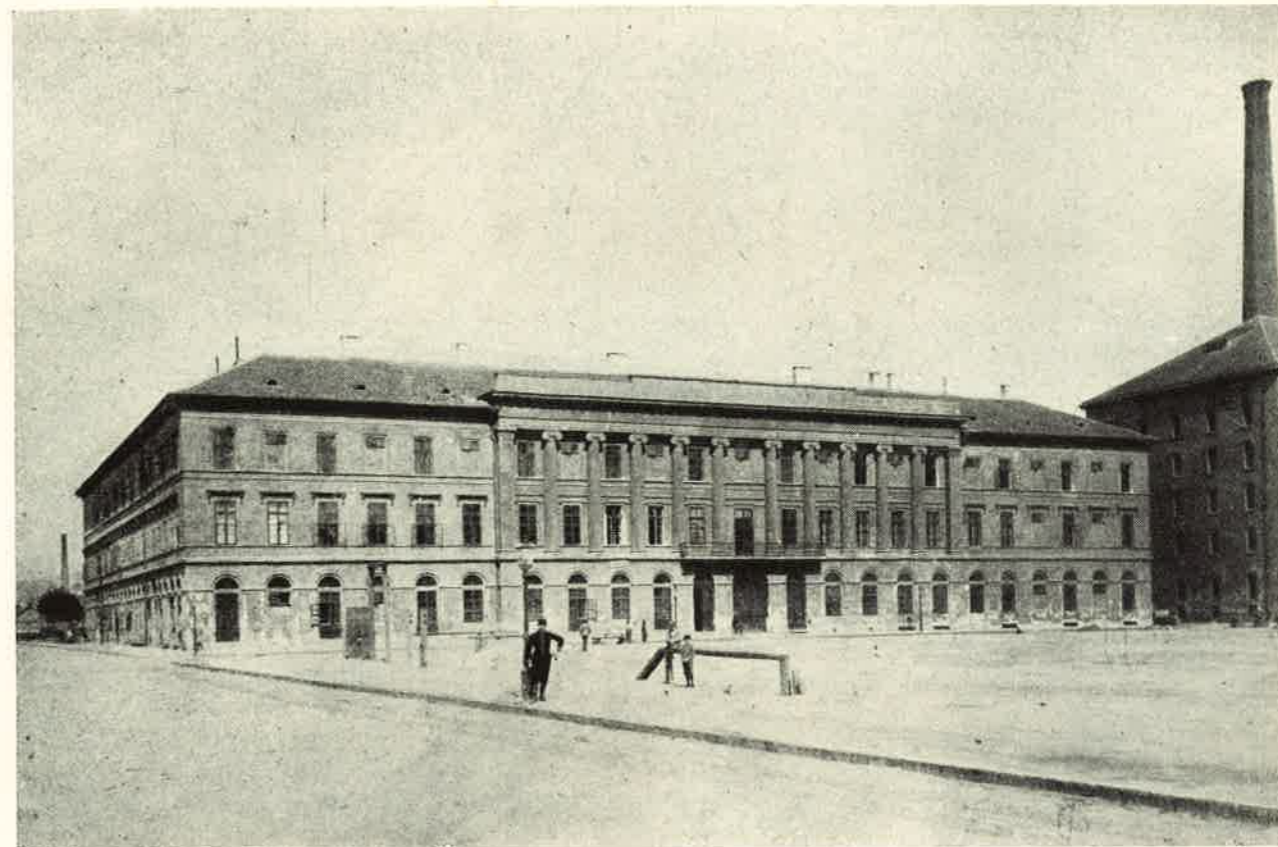
Az ipari forradalom e nagy-terek igényéhez megteremt a realizálás eszközeit is, az új szerkezeti anyagokat, elsősorban az olcsó előállítás megoldásával most már az építkezéshez is nagy mennyiségben felhasználható vasat. Később, az ipari forradalom nyomán bekövetkező, roppant fejlődés, világra hozza a cementbetont, majd a vasbetont, hogy az a 19. sz. végén, megkezdje a vasat is túl-

szárnyaló — s még szinte beláthatatlan — nagyszerű pályafutását.

Az építészeti tartalom — ha abból a bonyolult összefüggésből, amit a tartalom és forma dialektikus kapcsolata jelent, elméletileg kiragadjuk — önmagában is bonyolult dolog, van »anyagi« oldala — az építő anyagokban és szerkezetekben — s van »szellemi« oldala a tégigényben (a rendeltetés programjában) és a társadalom kifejezésének igényében, s mindkét oldal ugyancsak szoros, dialektikus kapcsolatban van egymással. Az új épületfajta új tartalma az »anyagi« oldalon — az új anyagokban, új szerkezetekben — és a »szellemi« oldal egy lényeges vonatkozásában: a rendeltetés programjában mozgó fejlődés-története, s az új tartalom építészeti formát keres. Ez a forma azonban — az építészeti történet korábbi szakaszainak tanúsága szerint — mindenekelőtt a régi forma, a régi formának valamiféle változata. S ez vonatkozik nemcsak magára az építészeti formára — sőt ezt az új épületfajta építetői-építői egy ideig még nem is igénylik — hanem először is az új anyagokból formált szerkezetek formáira. Így alakulnak ki — például — az üzemi-, a gépcsarnokok öntöttvasból készített fedélszékei, egyszerű átvételével, utánzásával a fa fedélszékek szerkezeti megoldásának, formáinak. Ennek következménye az ormótlan, súlyos konstrukció, s az ennek oldalnyomását felvenni képes vastag falak alkalmazása úgy, hogy az egyébként is rideg, sivár épületek otrombákká, vaskosakká, nehezekké válnak. (Igaz, hogy talán éppen ezzel közvetítik legpontosabban az ipari forradalom korának kegyetlen módjait-formáit, amelyekkel az embert — már apró-gyermek-korában — beletöri a bérrabszolgaság igájába.)

A tartalom és a forma harca így mindenekelőtt magukban a szerkezetekben folyik, s a fejlődés lendületesen mozog előre az anyagszerű szerkezeti formák kialakulása felé. Ez a fejlődés nem is annyira az ipari-építészet szűkebb területén zajlik le, hanem az — ehhez egyébként szorosan kapcsolódó — áru-kiállítási, áru-eladási csarnokok nagyméretű kibontakozó építészetének tágabb területén. Ezeknél az épületfajtáknál ugyanis már megjelenik az építészeti-formálás, a művészi alakítás, a társadalmi reprezentálás igénye is és az új anyagok és szerkezeti formáik ellentmondásához hangsúlyosan, felfokozóan csatlakozik az új tartalom és az építőművészi megformálás fő ellentmondása.

A csarnokok karcsú öntöttvas támaszai a klaszszikus oszloprendek lábazataival, vájatolt törzseivel, növénydíszes fejezeteivel hivatkoznak (karcsúságuk ellenére mértéktelen pazarlásával a fém-anyagoknak), a horizontális tartók a tagozott főpárkány formáiba öltöznek stb., s noha ez az éles ellentmondás ismét hűen közvetíti az épületben adott kor-keresztmetszet valóságát, de a

A Valeró-féle selyemgyár. Példája a palotaszerű, nem gyárszerű épületnek

tartalom és a forma harca ezen a téren is rohamosan viszi előre a fejlődést. És éppen a fém-üveg szerkezetű csarnokok építészetében történik meg először, hogy az új anyagok és a szerkezeti formák ellentmondása viszonylagos egyensúlyba kerül. (Ismét a »viszonylagos«-on van a hangsúly. Az ellentmondások két oldalának szembeállításában az egyensúly mindig csak időleges és relatív és a harc — egyik vagy a másik oldal fölényével — az állandó és abszolút. A fejlődés a harc hosszú folyamata után, az egyensúly szinte pillanatnyi állapotán keresztül billen át a harc újabb hosszú folyamatába.) Ugyanakkor azonban az építész — a társadalom — csaknem teljesen lemond ennél az épület fajtnál a valóságközvetítés, a társadalmi kifejezés magasabbrendű formáló eszközeiről, az építőművészi formálásról.

A kiállítási és árusító csarnokokkal kapcsolatban a fejlődés említett szakaszában fellépett magasabbrendű formálás igénye azonban fokozatosan jelentkezik az ipari épületek alakításában is, részben függetlenül az előbbiektől, részben ezek visszahatására. A rohamosan szerteágazó, terebélyesedő versenykapitalizmus valóságos anarchiát teremt ipari telepein. A fejlődő üzem újabb és újabb épületeket szorít a rendelkezésre álló területekre, s a különböző rendeltetésű, tervezésű, kivitelezésű irodák, műhelycsarnokok, raktárak, kazánházak és kémények rendetlen zűrzavara részben az építőművészi formálás minden nyoma nélkül, részben az adott kor-keresztmetszet stílus-törekvéseinek a legtöbb esetben szerencsétlen nyo-

maival létesül. (Egyik legszélsőségebb példája ennek Magyarországon Ózd helyrehozhatatlan anarchiája.) Semmiféle egyensúly, összhang ezek között kialakulni nem tud. A fejlett versenykapitalizmus iparosa-gyárosa kétségtelenül reprezentálni akar üzemével is (ismét a rentabilitás határáig), mely szándékában — természetesen — jelentős helyet kap a konkurrencia-harcnak és a cég reklámozásának ideológiája. Így jönnek létre azok az üzemi épületek, melyeket — mondjuk — az ismert »lovagvárnak álcázott sörgyár« képvisel igen jellemzően.

Változás ezen a téren csak a monopolkapitalizmus kialakulásával történik. A koncentráció tőke anyagi erői lehetővé teszik az ipari telepek fokozatos fejlesztése helyett, egyszerre telepített üzemek kialakítását. A monopolkapitalizmusnak az a saját-szerű ellentmondása, melynek egyik oldala a gazdaság egészének tervszerűtlensége, másik oldala a kapukon belüli tervszerűség, az egy érdekeltészen, egy vállalatban belüli viszonylagos rend, kihat az ipari építészet alakulására is. Az eddigi »nőtt« üzemek beépítési, szervezési, formálási anarchiával szemben, racionálisan beépített, gazdaságosan megszerzett, egységesen formált üzemek létesülnek. A monopolkapitalizmusnak is szükségszerűen rá kell jönnie a tervszerűségnek és a rendnek, a profit szempontjából is jelentős előnyeire, s ezért meg is valósítja ezeket addig a határig, ameddig ellentmondásainak korlátai engednek.

A XX. sz. elején ezzel új állomáshoz érkezik el az üzemi épületek, ipari telepek építészetének fejlődése: az egységes koncepció, a technológia (a

Ipari épületek a Valeró-gyár környékén az »Új Lipótváros« keletkezése előtt. Az új tartalom valamiképen jelentkezik a külsőben

funkció) fontossága, a formálás egyöntetűsége most már megköveteli az eddiginél magasabb színvonalú építészeti közreműködést. Ugyanakkor azonban az építettség igénye a művészi formálást illetően jelentősen alább száll, hiszen a monopól helyzettel a konkurrenciaharc, sőt a reklámozás kényszere-szüksége is jelentősen leszűkül.

Az Amerikai Egyesült Államok és Németország gazdasági fejlődésével ebben az időben már fölébe kerekedik az imperialista-versenytárs Angliának és Franciaországnak. Különösen Németország, mint a legfiatalabb, leggyorsabban felzárkózó imperializmus, épít jelentős számban új, nagyszabású ipari üzemeket, s ezek tervezésével gyakran a legkiválóbb német építőművészeket bízza meg.

Így kapnak komoly ipari-építészeti feladatokat, P. Behrens (aki már 1910-ben betonból, vasból, üvegből építi az *Allgemeine Elektrizitätsgesellschaft turbinagyárát Berlinben*), W. Gropius (aki 1914-ben a *kölni Werkbund-kiállítás* mézshomokkővas-üvegből készült *gyár- és irodaépületét*, valamint, ezt megelőzően az *alföldi »Fagus-gyárat*), H. Poelzig és mások akiknek kezényomán az ipartelepek, az üzemi épületek új építészeti arculata alakul ki. Ez az arculat mindenekelőtt a funkciót, a gyártási folyamatot, a technológiát tükrözi és a formálásban megelégszik az alakítás alapeszközeivel, az anyag- és szerkezettség többé-kevésbé következetes érvényesítésével.

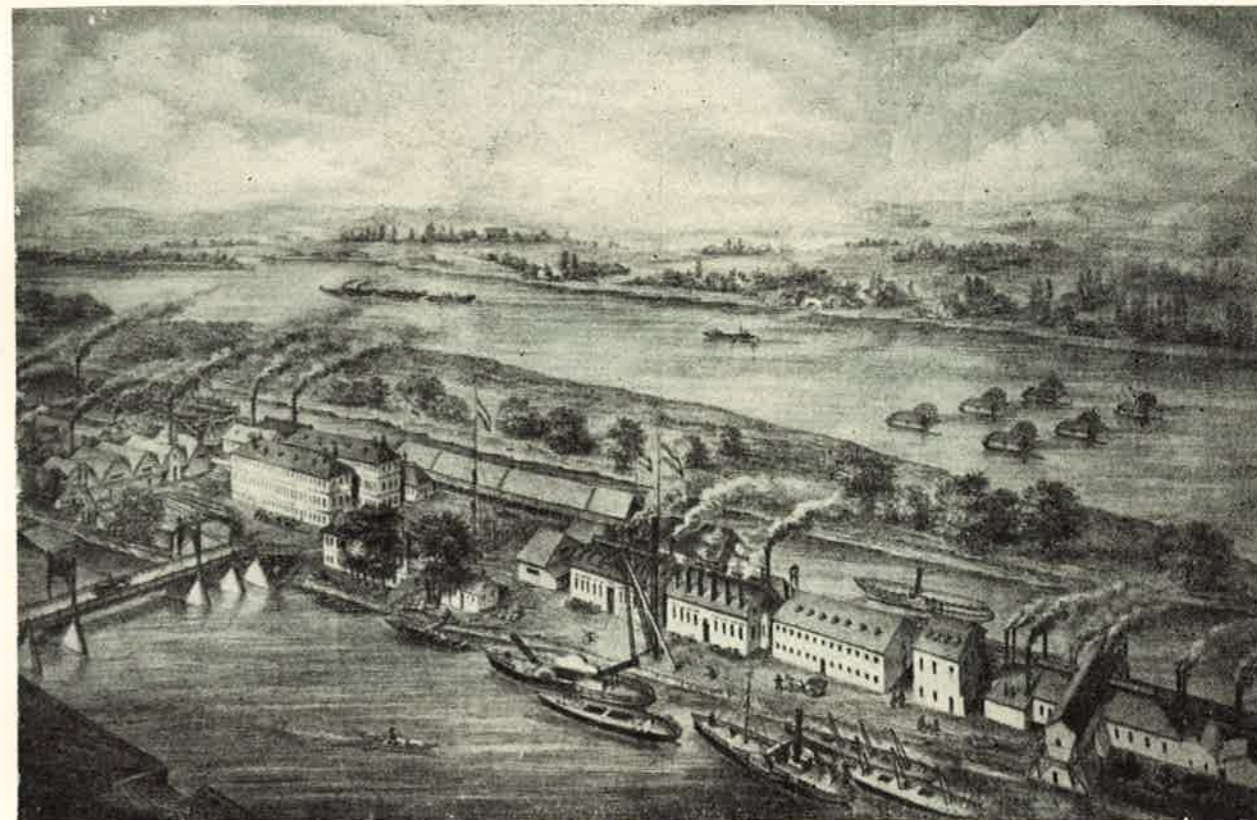
Az ipari építészetnek így létrejött alakító módszere döntő hatással van mondhatni az egész világ ipari-építészetére — ez a hatás a Nyugat építészetében még ma is eleven —: mindenütt a gyártás szempontjából célszerű, jól használható, sajátosan üzemi épületegyüttesek létesülnek. De hatással van az ipari építészetnek ez az új alakító módszere az építészet egészére is, minden műfajára úgy,

hogy a »funkcionalista«, a »konstruktívista« építészet (egyik legerősebb inspirációját éppen az ipari építészettől kapja).

Felszabadulásunk utáni idők magyar építészetében is érezhető az ipari építészet sajátossága egészen az építészeti »fordulat éve«-ig, sőt még azon is túl egy ideig.

A »fordulat éve« új fejlődési szakasz kezdetét jelenti a magyar építészetben. Ez a kezdet a problémák sorát veti fel, melyekkel szemben többé-kevésbé — bevallottan, vagy éppen »elméleti« álcázással — mindenki tanácstalanul áll. Ennek a tanácstalanságnak alapoka — nyilván — mindnyájunk ideológiai tájékozatlansága, pontosabban az ideológiának a szakterületre alkalmazásában járatlansága: mit is jelent a szocialista-tartalom és a nemzeti forma gondolata az építészetben, mik is azok az építészeti hagyományok, hogyan kell feltárni, s — főleg — hogyan lehet felhasználni azokat stb., stb.?

A kérdések legalább valami féle megválaszolása sürgős, a hatalmasan megnövekedett és megszaprodott feladatok megoldást követelnek, s ezért a tényleges megoldások túlnyomó részt a könnyebb utat választják, a magyar építészet kulturális hagyományaihoz kapcsolódás területét leszűkítik a reform kor — egyébként kiváló emlékeket hagyott — építészetének, a klasszicizmusnak területére, s a kapcsolódás eszközeit a klasszicizmus formátárában vélik felfedezni. És e formátár egyes motívumait átveszik, utánozzák, »újítják«, ismétlik, variálják és — mivel formátár amúgy sem túl gazdag, s az ily módon béklyózott művészfantázia is szárnyaszegett — építészetünkben elburjánznak az oszloprendek, a timpanonok és idézik nem a manák, hanem a tegnapelőttnek hangulatát (mindez nem jelenti azt, hogy téves tudattal, a problémák félremagyarázásával nem jöhettek létre ebben a

Az óbudai hajógyár képe 1858-ból. Példája a »nőtt« ipartelepeknek

periódusban is figyelemre méltó művek. Van egy pár klasszicizáló — archaizáló — épületünk, amely — a maga nemében — finom, artisztikus alkotás.)

A reformkor építészeti hangulat-idézése azonban egyáltalán nem jelenti azt, amivel igazolni szeretnénk mai építészetünk klasszicista formálását, hogy nagyszerű, szocializmust építő korunk, a valóban dicsőséges reformkor hagyományainak magasabb szinten folytatója, inkább azt, hogy eltorzítjuk, meghamisítjuk vele a szocialista tartalmat (ennek »anyagi« és »szellemi« oldalát egyaránt). Más a »talaja« és »fegyvertára« a klasszicizmusnak, más a »talaja« a mai építészetünknek, másnak kell lennie tehát »fegyvertára«-nak is. Ami a kettőt összeköti: a »közös lelki alkata«, a sajátos közös magatartás az építészettel szemben, a népi-nemzeti vonás, melynek mai magasabb rendű fejlettebb állapota szükségszerűen magába kell, hogy foglalja a korábbit, a fejletlenebbet.

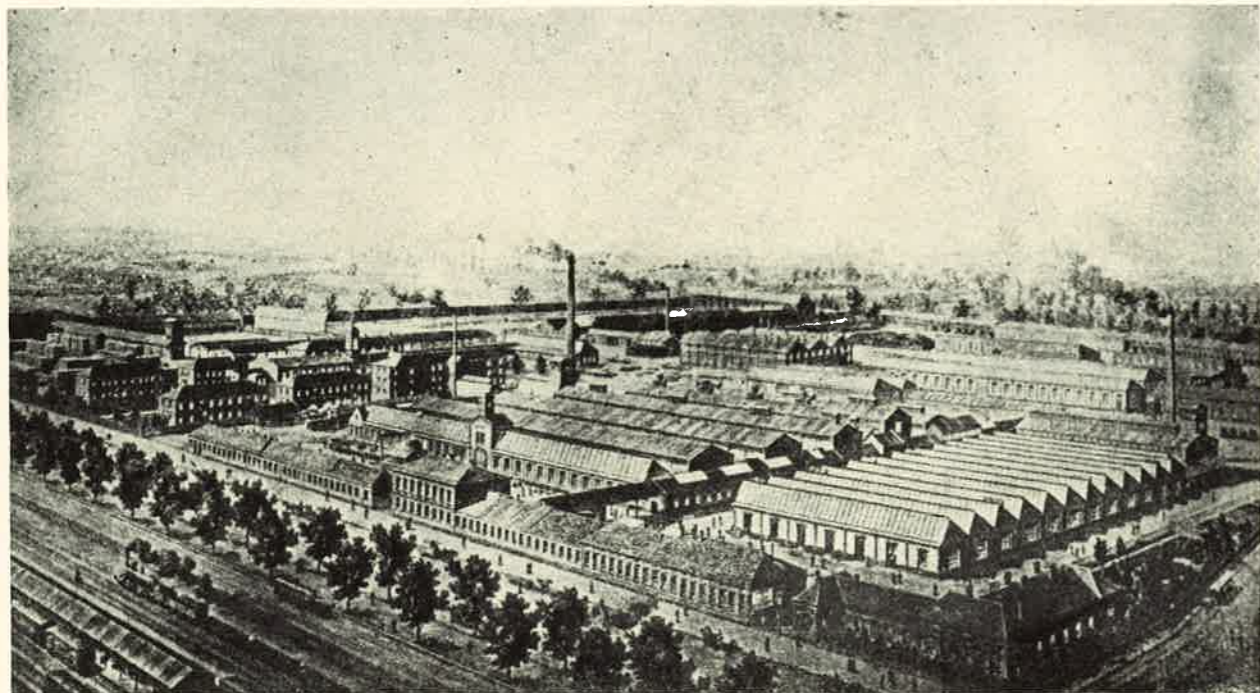
Az építészet új — elvileg teljesen helyes — alkotó módszerével — ismétlem — sokan tanácstalanul állnak szemben a »fordulat éve« után. A szinte kizárólag a funkciókra és konstrukciókra támaszkodó, tehát racionális elemekből formáló építészetünknek a tudatos alkotás bizonyos lehetőségeit nyújtó módszere már olyan mélyen átítatta építőművészeink nagyrészeinek gondolkodását, hogy meg-nem-értésükben az ujjal szemben, amit még fokozott az újból jelentkező — az előbb vázolt — félreértés, vannak, akik menekülni kezdenek az ipari-építészet felé. (Ha az erre vonatkozó híresztelések talán túlzottak is, a tény érthető, és magyarázható).

Ezt az emigrációt nyilván az a (végig nem is gondolt) gondolat vezérli, hogy az ipari építészetben — a korszerű funkciók (technológia) és a korszerű konstrukció fontossága következményeként — továbbra is csak a formálás 1951. előtti elvei érvényesülhetnek. Ez a gondolat azonban lényegében helytelen.

Az a kor, mely az építészetet ismét a képzőművészetek rangjára és sorába emeli, s az építészeti alkotásokra a monumentális propaganda, a szocialista valóság kifejezésének nagy feladatát bízza, nem mondhat le egyetlen építészeti ág, műfaj szerepéről sem ebben a nagyszerű megbízatásban. Legfeljebb a feladat teljesítésének intenzitását változtatja épületfajtánként és nyilván a legtöbbet e téren a nagyszabású, egyedi, közösségi épületektől követel meg.

Az ipari építészetnek is részt kell vennie tehát a monumentális propagandában, ha nem is olyan mértékben, mint a párt-, tanács- és kultúrházak építészetének. Az ipari építészetnek is a művészet magas szintjére kell emelkednie, meg kell csendítenie azokat a hangokat, melyek harmonikusan beilleszkednek kora — és tája, népe — építészetének muzsikájába. Ezek a hangok — nyilván — nem vihetik magát a dallamot, csupán fel-felvehetik, variálhatják, de főleg kíséretét szolgáltathatják eszközeik-anyagaik, szerkezeteik, szoros rendeltetésük sajátosságai alapján.

Ez a szerepkör azonban még így is lényegében több, sokkal több, *minőségileg* más, mint a kapitalizmus mai ipari építészetének szerepköre. A szocia-

»A magyar királyi államvasutak gépgyárának látóképe. Zsúfolt telcp, de a kapukon belül bizonyos rend van kialakításban

lizmust teremtő népek ipari épületeiben a termelékenység biztosítása nem csupán a technológia jó megoldásával, a fizikai munkafeltételek viszonylagosan magas színvonalú teljesítésével történik. Itt többé nem csupán az áru (és a profit) oldaláról nézik a termelés problémáját, hanem mindenekelőtt az árut előállító ember oldaláról, s így a technológia jó megoldását, a fizikai munka magas színvonalú biztosítását felfokozzák a pszichikai munkafeltételek maximális megteremtésével. A hatalmas gépcarnokok, műhely-épületek nem szuggerálhatják többé hideg célszerűségük meztelen formáival a kapitalizmus munkamegosztásának embertelenségét. A szocialista humánus melegt és derűjét, a szocialista alkotás ünnepi szépségét kell hordozniok, hírdetniök azok számára, akik nem rabjai többé, hanem gazdái a gyárnak és a gépnek. Ehhez pedig magasabbrendű formálás, a valóság-kifejezés gazdagabb művészi eszközei kellenek túl azon (együtt azzal), amit az anyag-szerkezet-technológia önmagában nyújthat a tervező építőművésznek.

Kérdés most már, hogy az 1. sz. IPARTERV 1953. évi működése hogyan és mennyiben képviseli, váltja valóra, amit az elmondottak alapján várni kellett tőle, hogy mennyire érvényesül ebben a működésben az új formálás szükségességének felismerése, útjának keresése, vagy éppen az — említett — migráns-hajlandóság, magatartás?

Mindjárt előrebocsáthatom, az általános benyomás erről jó, pontosabban: jobb mint építészetünk egyéb — nem ipari — alkotásaiban megnyilvánult működéséről.

Ennek a jó benyomásnak — véleményem szerint — döntő tényezői azok a sajátosságok, melyek egyrészt mai helyzetünk konkrét adottságai, másrészt az ipari építészet sajátos feltételei alapján

megkülönböztetik az ipari építészetet az építészet egyéb műfajaitól.

Népgazdaságunk mai helyzetének konkrétumai közül az ország agrár-ipari országból ipari-agrár országgá fejlesztése hangsúlyos feladattá tette ipari-építészetünk nagyméretű kifejtését, eddig ismeretlen, nagy ipari-építészeti feladatok megoldását. Ugyanekkor az építészet sajátos tégienyeinek megvalósításához lehetővé tette a legkorszerűbb anyagok és szerkezetek — elsősorban a vasbeton, a vas — felhasználását, szemben az egyéb épületfajták építészetével, melyben messzemenően korlátozta ezek alkalmazását.

Az ipari építészet sajátos feltételei közül való az is, hogy itt a gyártási folyamat, a munkamenet, a technológia, tehát a rendeltetés (a funkció) tiszteletbentartása kategórikus követelmény. Nem mintha az egyéb épületfajták funkciói — az emberi élet (biológiai és társadalmi) folyamatai — nem lennének hasonlóképpen kategórikus követelmények a tervező építész számára, de míg itt a formálás könnyebbége kedvéért kompromisszumot köthet (elsősorban saját lelkiismeretével), ott — az ipari épületeknél — a funkció ellenállása súlyos harcra, hatalmas erőfeszítésekre kényszeríti a formálót, s ha az építész tényleg művész, ez a harc — a funkció és formálás között — csak előnyére válhat a műnek.

Aminthogy az új — merész és nagyvonalú — ipari szerkezetek is komoly harcra kényszerítik az építőművészt, arra, hogy a nyers és racionális szerkezeti adottságokhoz megkeresse, megtalálja a hiteles művészi formát. Amíg a köz- és lakó-épületeknél hagyományos funkció befolyását kell többé-kevésbé hagyományos — lyukasított tömörfalas — jellegű módszerekkel biztosítani s így a

formálás számára eléggé kézenfekvőnek látszik a hagyományos formák felhasználása, ipari épületeknél merőben új funkciók hibátlan lefolyásának korszerű vázas szerkezetekkel való biztosításáról van szó, melyeknél nem olyan kézenfekvő a hagyományos formák alkalmazása.

Innen van az — s ezért nem lehet csodálkozni, — hogy ipari — és nem-ipari — építészetünk művészi formálása közt valamiféle szakadás jelentkezik, s hogy a formálás azonos gondolatai az ipari építészet alkotásain más hatással, más jelentéssel realizálódnak, mint az építészet egyéb ágainak alkotásain.

A reformkor haladó hagyományaihoz való kapcsolódásról, — és pedig amint ez történt: a klasszicizmus formáinak átvételével, utánzásával, »újításával — már elmondtam véleményem. Véleményemet csak aláhúzza ipari építészetünknek ez a sereg-szemléje: ami jó és előremutató ebben az építészetben, az nem a klasszicista formák alkalmazásának következménye.

A terveknek kb. fele klasszicista, néhány százaléka barokkos, romantikus vagy éppen eklektikus formákkal véli ipari építészetünk korszerű megjelenését biztosítani és csupán egyharmada kísérletezik elsősorban az architektonikus adottságokkal, szerkezeti és nyílás-architektúrával, s az ezt felgazdagító hagyományos, de nem a múlthoz kötött tagoló-díszítő elemekkel.

E statisztika alapjául szolgáló példák jelentős része — sajnos — nem üzemi, csupán járulékos épület — igazgatási-, irodaház, jóléti intézmény stb. — melyek funkcióik alapján közelebb állnak a hasonló rendeltetésű ipari épületekhez. A rendelkezésre álló példák közül is megállapítható azonban az, hogy egy-egy üzemi egységen belül — általában — bizonyos különválasztási tendencia érvényesül, az igazgatási-jóléti épületek — mint középület jellegű létesítmények — előlépnek a nagy architektúra hordozóivá — viselik tehát pld. a klasszicista formák zömét, míg a többi épületek — az üzemi csarnokok stb. — kissé elszakadnak az előbbiektől, vagy legalábbis szerényen lemaradnak mögöttük. Nagyjából ugyanaz a szakadás érezhető itt, az üzemen belül, kisebb mértékben, mint amilyen elég határozottan érzékelhető az ipari és nem-ipari építészet között.

Ez általánosságban megállapítható, kisebb-nagyobb stílusterés ellenére, a jobb példákon szerencsés kölcsönhatás alakul ki az üzemen belüli két fő-épületfajta között: a reprezentatívabb jellegű igazgatási-iroda-jóléti épületek gazdagabb formálása hat az üzemi épületek alakítására, s viszont az üzemi épületek architektonikusabb, nagyvonalúbb, új formákat fogalmazó alakítása visszahat a reprezentatív épületeire, s így fokozatosan bizonyos egyensúly jön létre, az együttes kompozíciója egységessé válik. Ez az a jelenség, mellyel ipari építészetünk az 1953. évben bizonyos mértékben fölé kerekedett építészetünk többi műfajának. S ez az a jelenség, mely további fejlődésével tisztulásával, ellentmondásainak viszonylagos egyensúlyba kerülésével építészetünk többi műfajának bizonyos határig példaként szolgálhat.

Nehéz feladat lenne a következő oldalakon bemutatott tervek mindegyikét e bevezetés keretében egyenként is értékelni, összemérni, a viszonylag legjobb alkotásokat megnevezni és kiemelésüket komolyabb elemzéssel igazolni. Nehéz annál is inkább, mivel építészetelméletünk, s ezzel építészeti bírálatunk még nincs azon a szinten, hogy az általánosságban tett, helyes, vagy legalábbis helyesnek látszó megállapításokat, a jó vagy jónak látszó épületmegoldások példájával szilárdan alátámaszsa. Amikor tehát most — befejezésül — mégis egynéhány művet néhány mondattal ismertetek, azért teszem, hogy általánosításaimat valamiféle konkrétumhoz fűzzem, még ha ezek nem is mélyebb bírálat, inkább az első benyomások konkrétumai.

Figyelemreméltó munka *Bajnay László szürkevasöntődéje*, különösen a nagy üzemépület nyugati homlokzata. A tervező csaknem minden építőművészeti effektust, a tömegek mozgatóásával, a nyílások játékaival, a nyílás-méretnek, arányok, a ritmusok váltásával, s csupán igen szerény alkalmazásával a dekoratív elemeknek — kereteknek, lizénáknak — ér el. A nyugati homlokzatot szimmetrikusan komponálja. A közepén előreugró nagy műhelycsarnokrész homlokzatát, egyszerű sík-architektúráját, a kétoldalt kialakított monumentális lapos-ívű-arkádós portikusz mély árnyék plasztikájával fogja közre és emeli ki. Az egész homlokzat ezzel hatásos, nagyvonalú megoldást kap, mely fölé emeli a szokványos »gyár«-homlokzatoknak.

Bajnay László és Virágh Pál közösen tervezték a *Kazányár iroda- és üzemi épületét*. Az üzemi rész főhomlokzata itt is szimmetrikus komponálású. A merőlegesen a homlokzatra elhelyezkedő főcsarnok kiemelkedő középhangsúlya a monumentális oldalbejáratokkal, s az egyenlő széles ablakok és pillérek méltóságos rendjével talán túl ünnepélyes hang egy üzemi csarnok számára. A hosszúság oldal nyílásainak megoldása szerencsésebb. A monotonia veszélyét a tervezők a felülvilágító részek hármassal a közbülső szakaszok egyes ablakainak változó ritmusával kerülik el, s az ablaksíkok hátraugratásával lapos, vertikális plasztikát adnak a felületeknek, ami bizonyos fokig érezteti a szerkezetiséget.

Nagyszabású ipari-épületmegoldás *Dávid Károly, Horváth Gyula és Geszti Katalin tisztapalkonyai vegyikombinátja*. Reprezentatívabb kőlabazatával, bejárat hangosúlyaival, felette »megjelenési«-erkélyével, kissé már középületszerű, de izléses, finom alkotás a Dávid-tervezte iroda-laboratórium-épület. Közelebb áll az ipari jelleghez — természetesen — Geszti Katalin műhelyépülete, melynek különösen oldalhomlokzata, dekoratív felülettagolásával, a nagy ablakok és a bejáratok ritmikus váltásával, a tagolás és a falfelület színbeli kontrasztjával kellemes, derűs megoldás.

Juhász Jenő szolnoki répamag-raktára nyugtalanító impressziókat ébreszt. Kétségtelenül hatásos, nagyvonalú kompozíció. Hatásosságát tisztán architektonikus eszközökkel éri el. Az alsó rész hatalmas kockája keskeny magas ablakaival, súlyos arkádjaival, a körítő téglafal szerkezet természet-

ből közvetlenül folyik. A kiemelkedő felső koronázó rész nagy áttörtségével, karcsú pilléreivel, a vasbeton szerkezetre utal s a tető hatalmas gúlája is funkcionálisan indokolt. Mégis az egész kompozíció a maga racionális szűkszavúsága ellenére, egész felfogásában — lehet, hogy a hagyományformálta, beidegzett képzeletünk következtében — papíron is elképzelhető tájban való megjelenésével is, nem valami répacmagraktár impresszióját kelti (amit még tovább bonyolít a romantikus, zászlós csúcs dísz).

Hasonló képen érdekes és nagyvonalú, de kevésbé problematikus megoldás *Juhász Jenő* másik alkotása, egy *üzemi erőmű*. Különösen kazánház felőli homlokzata sikerült megoldás. A történelmi felülettagolás eszközeinek ez a leegyszerűsített, jelzesszerű s amellet nem szokványos felhasználása igen járható útnak látszik, hogy ipari épületeink exteriörjét kiemeljük eddigi »sachlich«-ságuk sivárságából s a termelő munka komolyságának, egyben derűjének szerencsés kifejezésbeli összhangját teremtsük meg. (Az oldalhomlokzat bejárati nyílásai fölé azonban bármit inkább tennék, mint fesztonokat.)

Lauber László és Szendrői Jenő a *Sztálin Vasmű* részére tervezett *főbejárati és iroda épülete* is a kiemelkedő IPARTERV-alkotások közül való. A két rész — a főbejárati és az irodarész — azonban mintha kissé ütné egymást. A két különböző lépték ilyen szoros egybekomponálása, mintha megbontaná az egyensúlyt. A főbejárati egymagában szép arányú monumentális megoldás, kissé archaikus ízzel. Az irodaház, noha bizonyos mértékig követi a horizontális tagolás hagyományos módját, a három emelet egyértékű irodahelyiségnek ablakait plasztikus, kazettás raszterbe foglalja (kissé a moszkvai

Frunze Akadémiára emlékeztető módon), s ezzel a finomkodó ablak-hierarchia kialakítása helyett markáns és határozott eszközt talál az irodajelleg kifejezésére.

Schall József sportárutermelő gyárának iroda-épülete is homlokzati megoldásában az egyszerű eszközökkel finom hatások produkálásának jó példája. Bizonyítéka annak, hogy az a jó építész, aki pontosan érzi, tudja, hogy a felületen hol és milyen nyílásokat kell kivágni — az ismert Michelangelo anekdóta analógiájára. Bár lehet, hogy éppen a sportárutermelő gyár esetében markánsabb kifejező eszközöket is fel kellene használni.

Még néhány tervvel talán folytatni lehetne a konkrétumok felsorolását, de két végső következtetés megfogalmazásához ennyi is elég. Az egyik — pozitív — következtetés, hogy az 1. sz. IPARTERV 1953. évi alkotásai közül azok a leg-sikerültebbek, melyek az architektúra szerényebb eszközeivel operálnak, s jórészt elhagyják az archaizálás elterjedt motívumait. A másik — negatív — következtetés, hogy az ipari építészet területén sem történtek kísérletek a nemzeti sajátosságok, formák kutatása, kialakítása irányában.

Még több bátorság a korszerű anyagokkal és szerkezetekkel adott nagyvonalú formálási lehetőségek kihasználásában, sokoldalú kísérletek a magyar-népi nemzeti formák keresésében és értékelésében, sokkal több tudatosság — az építészet dialektikájának megértésével — a tartalom és forma viszonylagos egyensúlyának megteremtésében és az egyes művekben már megsejtett irány — nemcsak az ipari, de az egész magyar építészet számára is — a nagyszerű cél felé vezető út helyes irányává lehet.

A MÁVAG bejárati épülete

Tervező: LAUBER LÁSZLÓ

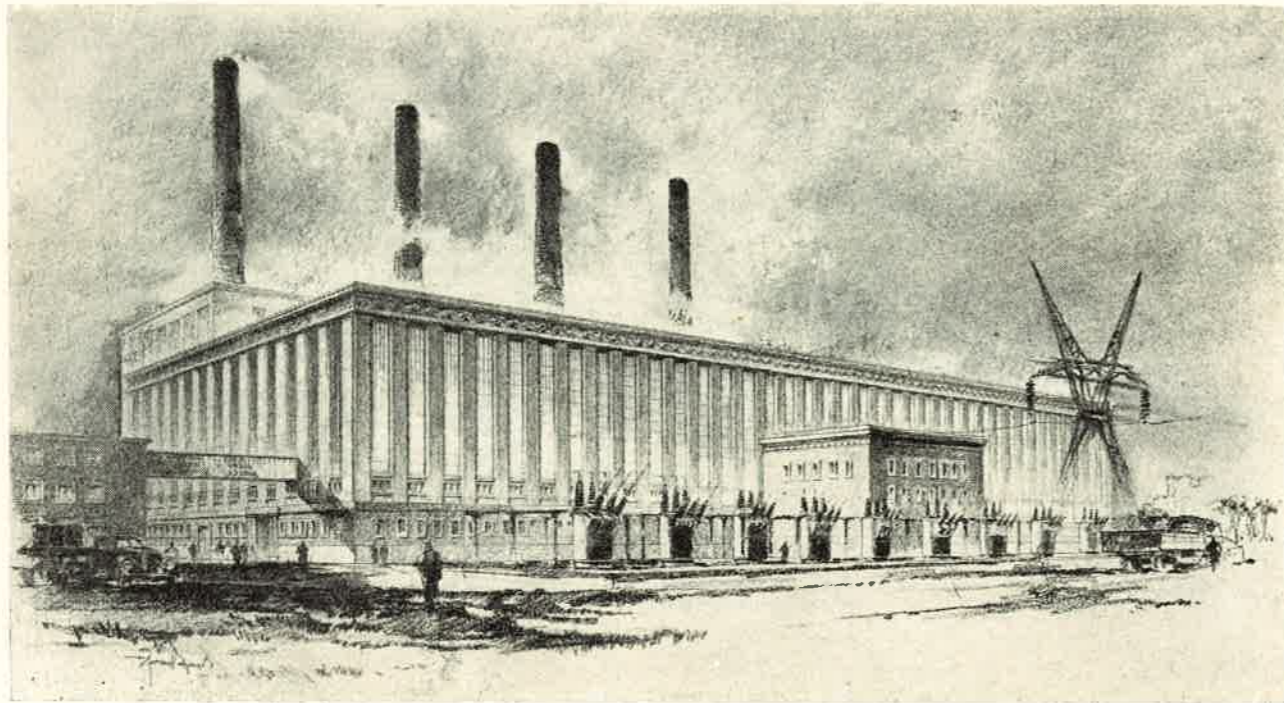
A Kőbányai-úton, az Orczy-tértől kb. 400 m hosszban épültek a MÁVAG irodaépületek. A különböző időben létesült épületek 2 emeletesek, a középső rész kivételével, amely 4 emeletes. Idők folyamán az eredeti homlokzatokat átalakították az ablaknyílások összevonásával. Egyes épületrészekben még látható a régi ablakszemöldökpárkány, keret stb. Ezen jelentős homlokzattervezésnél az utca vonalától kb. 1,20 m-rel beljebb épült 4 emeletes és ablakritmusával a szárnyépületektől merőben eltérő középrész alkotta a tervezés súlypontját. Mivel az Orczy-tér rendezése előreláthatólag a jelenleg otlévő és a Kőbányai-úti első kapuig terjedő részleg lebontását fogja eredményezni, a homlokzat áttervezése a rendezés által nem érintett épülethosszra szorítkozott.

A tervezés folyamán több alternatíva készült. Mindegyik a főbejárati kihangsúlyozására törekedett. Az első megoldás a meglévő nyílások rendszerén nem változtatott, így megkötöttsége miatt hatásában szerényebb volt. A második a homlokzati sík elé oszloprendet állított, ezzel monumentális hatást ért el, azonban szerkezeti nehézségeket okozott és a szárnyakkal nem volt kellően összehangolva. A bemutatott (harmadik) alternatívánál az

előbbieket továbbfejlesztéseként a középső részen az oszloprendet a tervező két pylon közé fogva oldja meg s a monumentális külsőnek megfelelően, az előcsarnokot is két szint magasságúra tervezi. A szárnyakon a középső rész erős kihangsúlyozásának kiegészítésére két-két, a homlokzati fősíktól kissé előálló rizalitot tervez. Ezen megoldásnál már az egész homlokzat stílusban és tömegben teljesen egybehangolt, — az utólagos áttervezés benyomása már fel sem merül. A portikus túlnyújtott, teljes plasztikájú oszlopainak vertikálitása elfogadhatóvá teszi a homlokzat túlzott horizontális kiterjedését. A két pylon közötti, erős árnyékhatású plasztika, a pilonok és a rendkívül határozott főpárkánnyal lefogott bejárati kubus olyan dinamikus egységet alkotnak, mely a hosszan elnyúló oldalszárnyakat össze képes fogni. A főpárkány feletti attika a kolonnád vertikálitásának ad további hangsúlyt.

A pylon motívum kisebb léptékű megismétlése az oldalszárnyakat felfogható hosszakra tagolja és léptéket ad a középső rizalitnak, amelyre egyébként a részletképzés is utal, a konzolos főpárkányt és a balusztrádokat egyaránt alkalmazva a főrizaliton és az oldalszárnyak kis rizalitjain.

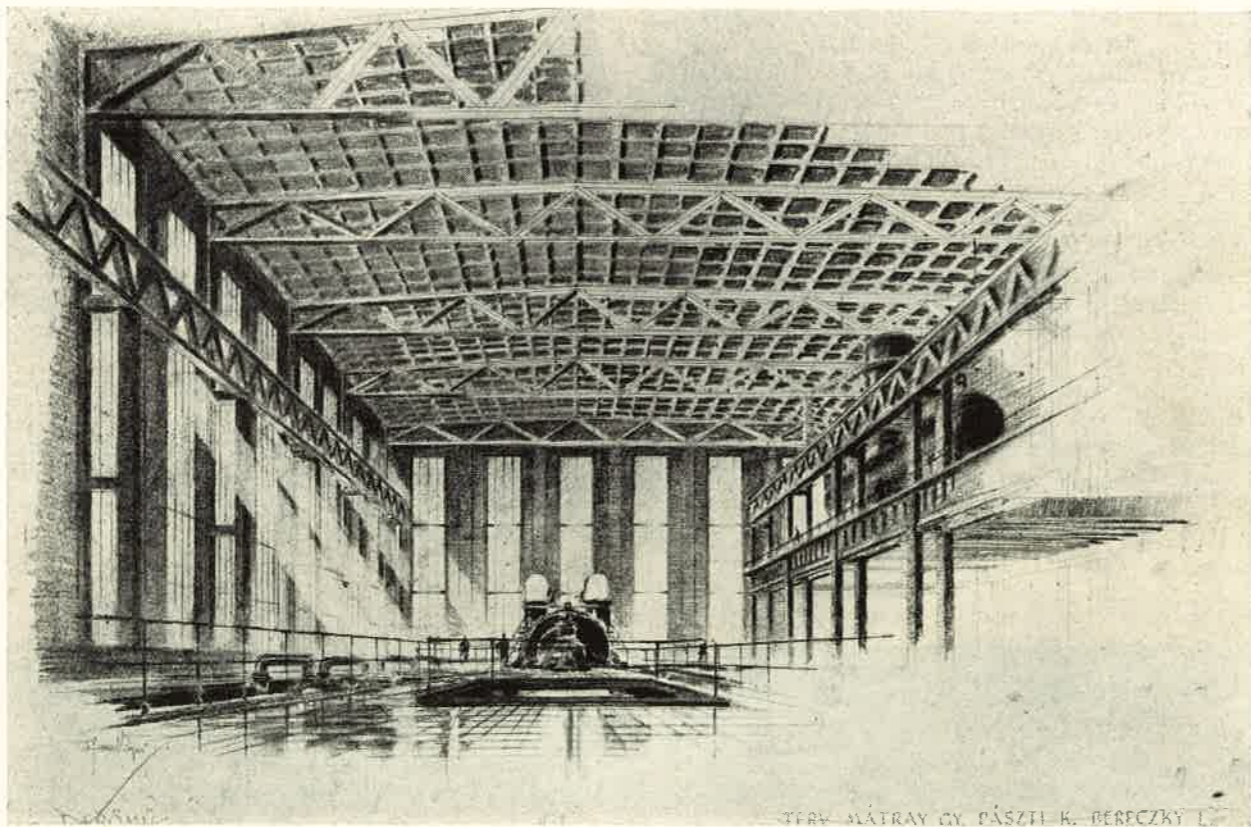

„T” erőmű

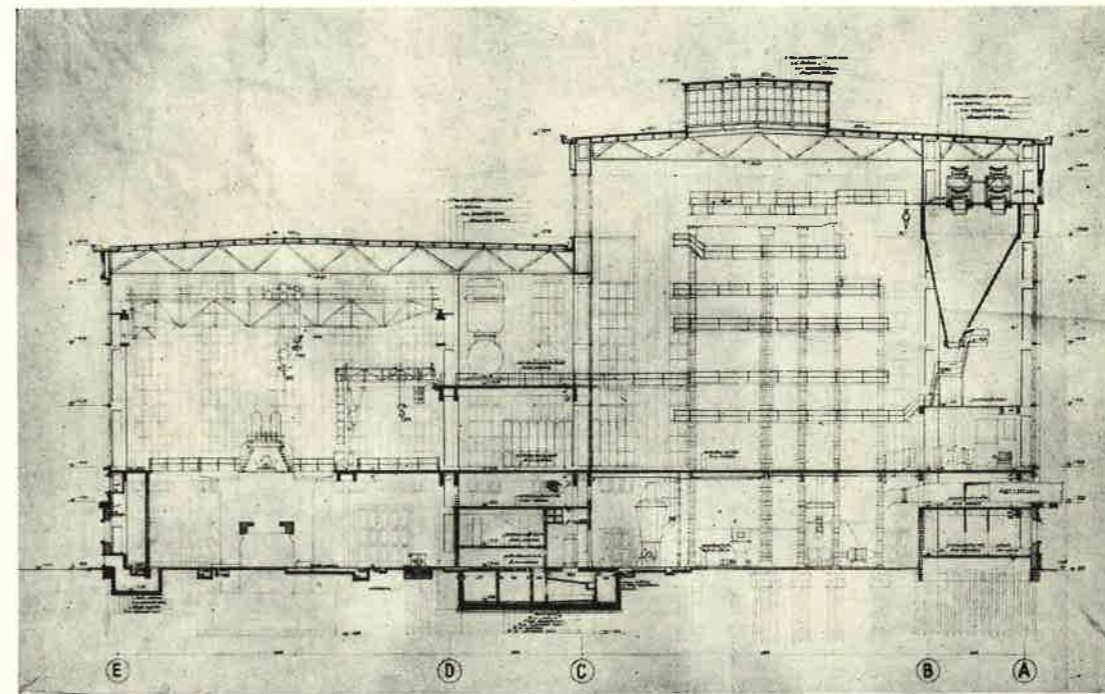
Tervező: MÁTRAI GYULA Kossuth díjas, PÁSZTI KÁROLY, BERECZKY LÁSZLÓ

Hazánkban a külföldi gyakorlattól eltérőleg az összes új nagy erőművek 1950-től kezdődőleg vasbeton előregyártással készültek. Ezt az irányzatot annak idején az épületfában, ill. a profilvas-

ban mutatkozó hiányok tették indokolttá, amihez hozzájárult az a tény, hogy az első, — az inotai erőmű építésének a tervbevétele idején vasbeton előregyártásunk már olyan fejlődési fokon volt,

TERV: MÁTRAI GY. PÁSZTI K., BERECZKY L.

Az eddigi többlépcsős kialakítással szemben a keresztmetszet csak két tömeget mutat

hogy minden tekintetben versenyképesnek mutatkozott a monolitikus építési móddal.

Azóta a vasbeton előregyártásunk további fejlődésen ment keresztül, úgyhogy ma különleges esetektől eltekintve elsősorban a bevált nagyelemű organizált előregyártás jön számításba erőművek tervezésénél. Ennek a fejlődésnek legutolsó állomása ezidőig az »T» erőmű, amely összegezi és magában foglalja mindazokat az eredményeket, amelyet előregyártásos tervezésünk az előző három erőmű építésével kapcsolatban leszűrt.

Építészeti vonatkozásban a legszembetűnőbb a terek és tömegek nagyvonalú szabad és áttekinthető kezelése. A főépület és a kapcsolt épületek között az eddigi gyakorlat során elkerülhetetlennek látszó szűk és zsúfoltság benyomását keltő belső udvarok helyett itt tágas terek, nyugodt egyszerűségében is monumentális, áttekinthető és levegős architektónikus tömeghatások fogadják a szemlélőt. A térkialakításnak ez a nagyvonalúsága a főépület belső kiképzésében is döntően érvényesül. A gépház és a tápház légtérének egybekapcsolása és az így egyesített hatalmas tér belső architektúrájának egységes megoldása művészi kifejezése az itt működő turbinák által termelt hatalmas energiának.

Figyelemreméltó a fejlődés, amely a tömegek eddigi szokványos lépcsőzetes tagoltságának felszámolásában mutatkozik. Azáltal, hogy a tervezők a gépház főpárkányát végigvezetik a két véghomlokzaton, kifejezésre juttatták a főépület klasszikus egységét, amelynél a kazánház és bunkertér túl-emelkedő légtere felépítményszerűen kapcsolódik a körülfutó párkány által lezárt tömeghez.

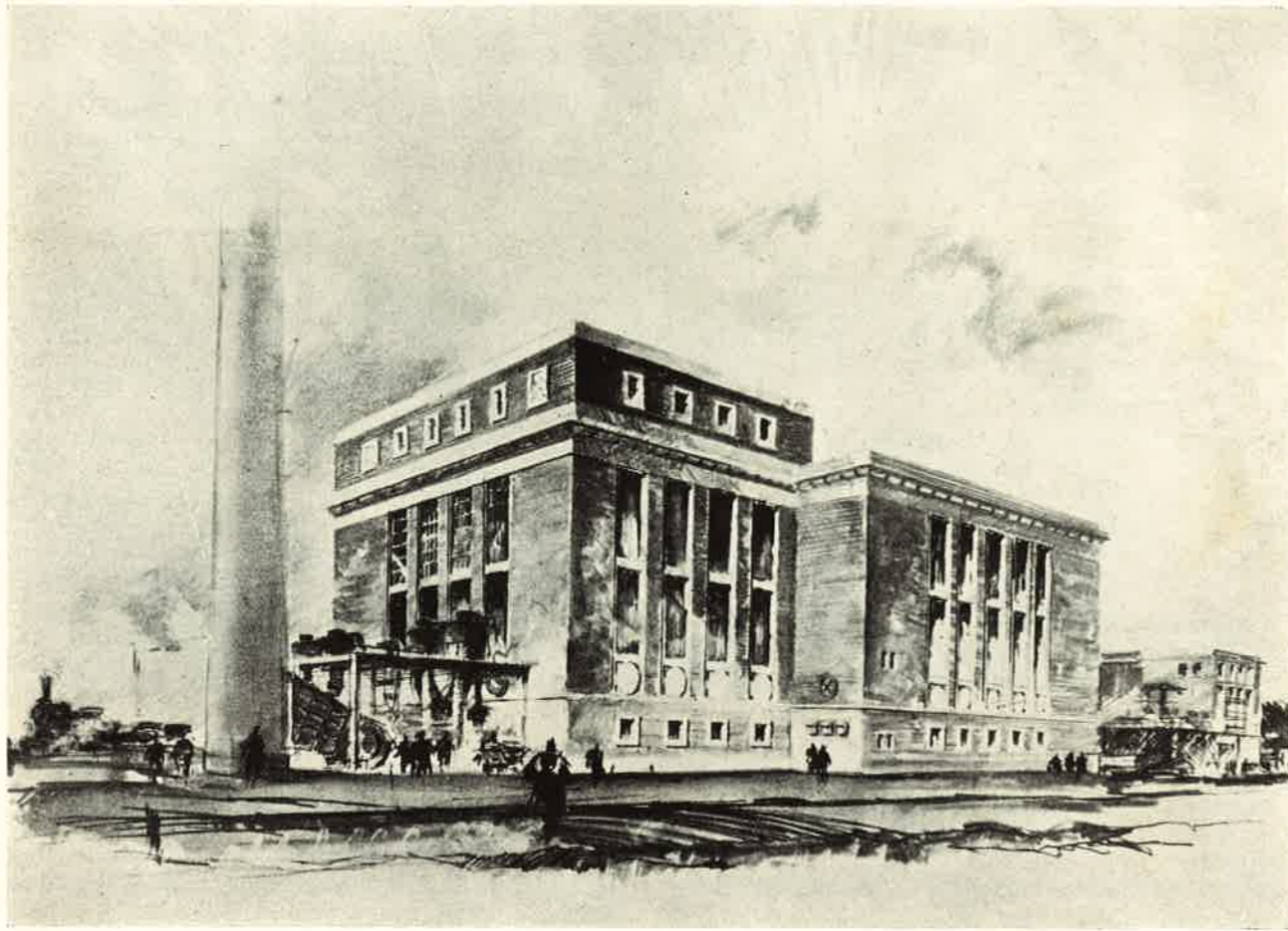
A homlokzati problémák megoldásának előfeltétele volt a panelekkel történő építkezés, amelynek során a tervezők az eddigi megoldásoktól lényegesen eltérő új megoldásokat választottak.

A »T» erőműnél került alkalmazásra elsősorban a vertikális szerkezetű panelek rendszere, amely az eddig alkalmazott panelekkel szemben nem a pillérekre van feltámasztva és így bőséges lehetőséget nyújt nagy homlokzati mélységek, változatos formák, építészeti tagolások kialakítására.

Az épület szerkezeti felépítését az esztétikai megfontolások átütő erővel befolyásolták. Ez a törekvés végigvonul az épület statikáján a keretszerkezettől kezdve egészen a közbülső födémelek bordázatának kialakulásáig, de nem műszaki, szerkezetani, gazdaságossági kompromisszumok árán, hanem a fejlettebb építészeti formák itt egyszersmind fejlettebb műszaki és gazdasági színvonalat is jelentenek. Mindenekelőtt figyelemreméltó a nagyfeszítésválasztó rácsos szerkezetű gerendákból és sajátos kiképzésű Vierendeel oszlopokból kialakított keret, amely gazdaságos és emellett esztétikus megoldást tartalmazza a darugerendák feltámasztásának. Azon túlmenően azonban, hogy a rácsostartók és Vierendeel-oszlopok, valamint a darutartók áttörtsége szinte légies hatást gyakorol a belső tér architektúrájára, a statikai tervek tanúsága szerint ezek a formák számos invenciózus statikai megoldást tartalmaznak, nem utolsósorban tág lehetőséget nyújtanak az üzemi vezetékek, csőrendszerek szabadvonalú kezelésére és felfüggesztésére.

A tervezőknek az a törekvése, hogy az építészeti szempontok minden részletproblémán keresztül érvényesüljenek, szemmel láthatólag kiterjedt az épületgépészeti berendezések tervezésére és azoknak koordinálására is. A szellőzőberendezés légcatornájának újszerű és gazdaságos megoldása, — amelynek lényege, hogy a csatornarendszer magukból a panelekből van kialakítva, — nagyban hozzájárul a belső terek harmonikus szerkezeti és architektónikus egységéhez.

Erőmű

Tervező: HALÁSZY JENŐ, RÁCZ GYÖRGY

Az erőmű a környező ipartelepek fokozott elektromos igényeit elégíti ki. A kapcsolóépület a nyitandó új utca vonalára épül. Az erőmű ÉK. irányban bővíthető (egy kazán és egy turbina-egységgel).

Az erőmű üzemeltetés szempontjából kazán és gépházra tagozódik. E két rész jelenti egyben a főépületet. A gépházi részben sikerült elhelyezni a szénszállító szintet és így az erőművek eddigi hagyományos hármass magassági tagozódásával szemben a gépház belső magasságának növelése nélkül a főépületet kettős magassági tagozódással megoldani.

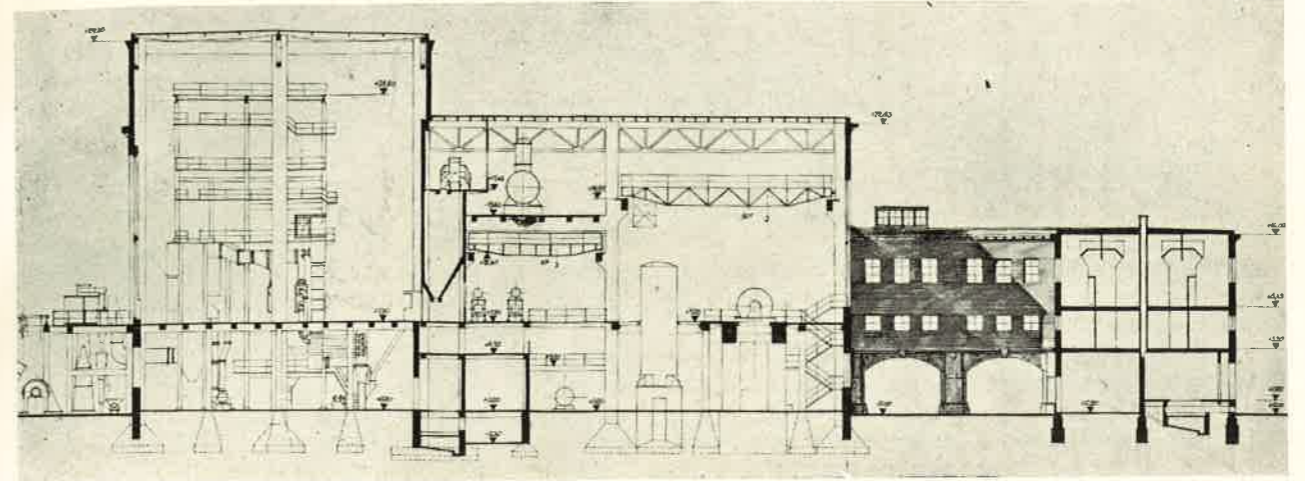
Itt nyertek elhelyezést a szénszállító szint alatt a szénhombárok, a házi üzemi kapcsoló, valamint a transzformátorok.

A kapcsoló épület a gépházhoz csatlakozik, magában foglalja a kábelrendezőt, vezénylő termet, kapcsolócellákat és a cellákban elhelyezett kapcsolókészüléket működtető kompresszor és akkumulátor gépegységek helyiségeit, fojtótekerceket és az üzemeltetés irodahelyiségeit, valamint a munkavállalók jóléti helyiségeit. A szabadtéri transzfor-

mátor a gépház és kapcsolóépület mellett foglal helyet.

Az erőmű tömegkialakításánál a főépület (a kazán és gépház) az uralkodó, ehhez csatlakozik a külső megjelenésében szerényebb kiképzésű és tömegű kapcsoló-épület. A homlokzati megjelenés is ezen szempontokhoz igazodik. A kazán, gépház és kapcsolóház között még mindig fennálló magassági tagozódást igyekezett a tervező a főépület főpárkányának egységes körülvezetésével architekturális eszközökkel enyhíteni és a kazánház és gépház egységes ablakritmusával és a nyílások egységesített jellegével a főépület két részét összehangolni. A főépületnek robosztus tömegével arányos nehéz kiképzésű főpárkányt alakított ugyancsak erőteljes, nehéz kiképzésű, az egész épületet körülfutó, műkölap burkolású lábzsátozt járóarányú ablaknyílásokkal, a kazánházi rész attikaszerű felmagasításával klasszikus arányú és megjelenésű épületet kívánt alkotni.

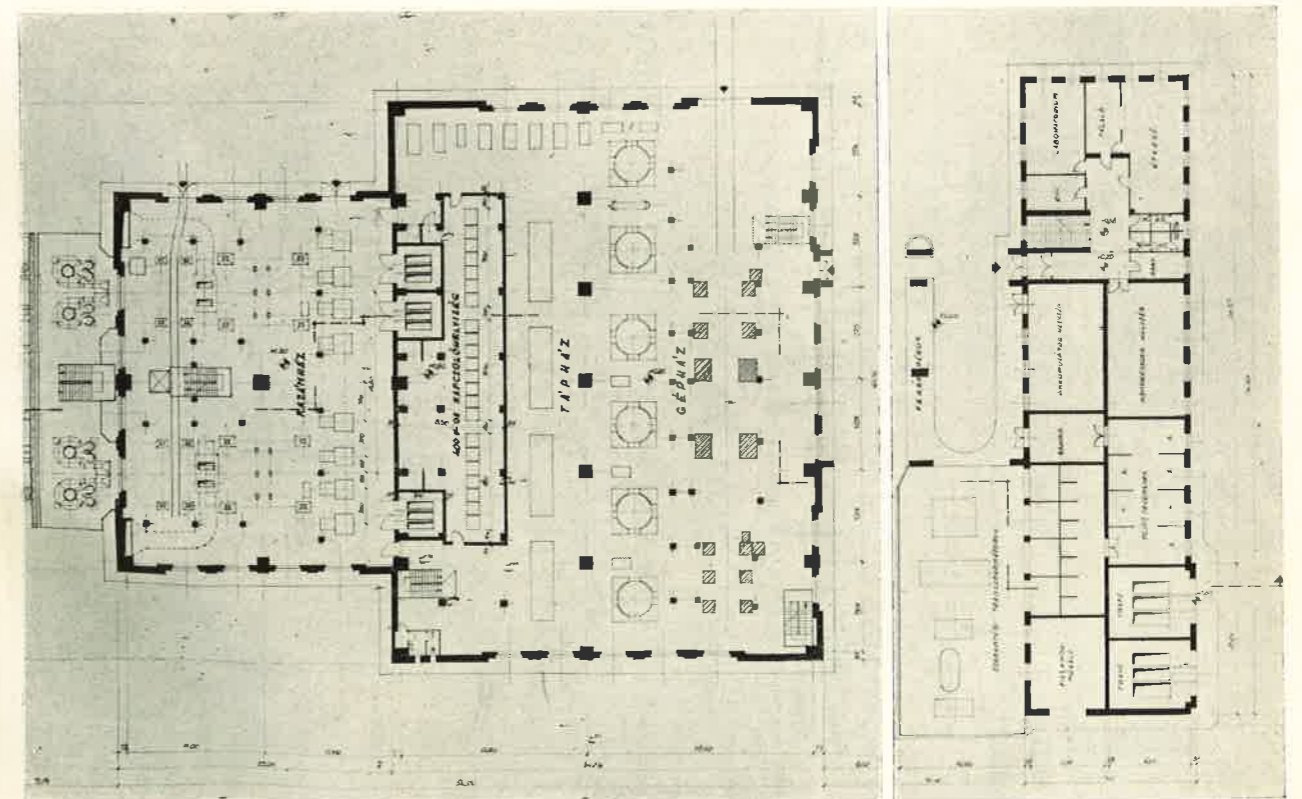
A kapcsolórésznel tudatosan alkalmazott szerényebb kiképzésű részletek az épületek közti úgy tömegben, mint az ablaknyílásokban szükségszerűen

Keresztmetszet. A bunkerek feletti szalagfolyosó az épület tömegébe kerül

jelentkező különböző méretarányok ellentétét éppen a kapcsolóépület szerényebb megjelenésével hangsúlyozják össze és a főépület domináló tömeghatását ezáltal is fokozzák.

Az épületek közti összhangot szolgálja az egységes téglarchitettura, előregyártott műköpárkányok, ablakkeretek és lábzsátoztképzések azonos jellegű kialakítása is.

Füldszíni alaprajz

Erőmű

Tervező: SCHALL JÓZSEF

A HŐTERV részletesen kidolgozott technológiai terve szerint az erőmű három főrésze — elektromos rész, gépház, kazánház — párhuzamosan csatlakozott egymás mellé. Tömegeiben felhordva ez az elrendezés egy megoldatlan és az esztétikai igényeket ki nem elégítő, rossz tömegkapcsolatot mutatott.

A rendelkezésünkre bocsátott technológiai tervvel szemben a turbina és elektromos részt 90°-kal elfordítottuk azért, hogy egyrészt a Műgyetem aulájának tengelyébe kerülhessen a kazánház, másrészt, hogy kellemesebb tömegkapcsolatot lehessen elérni.

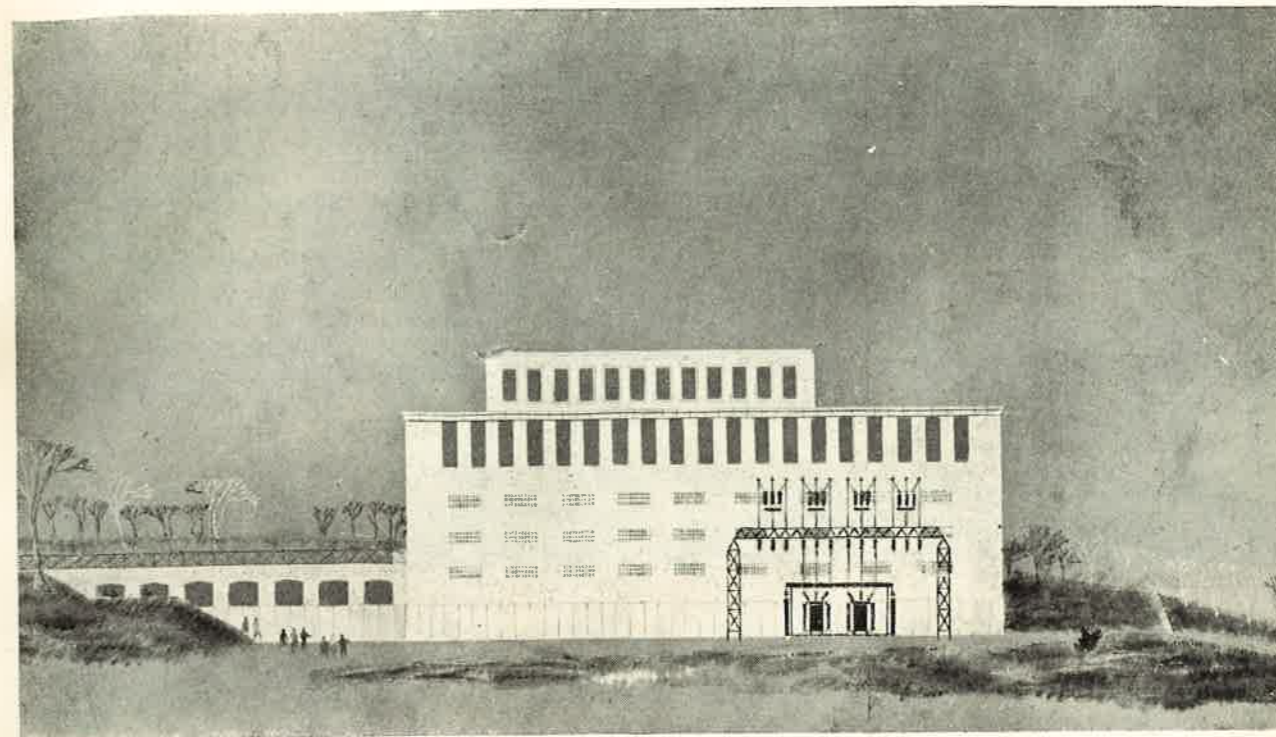
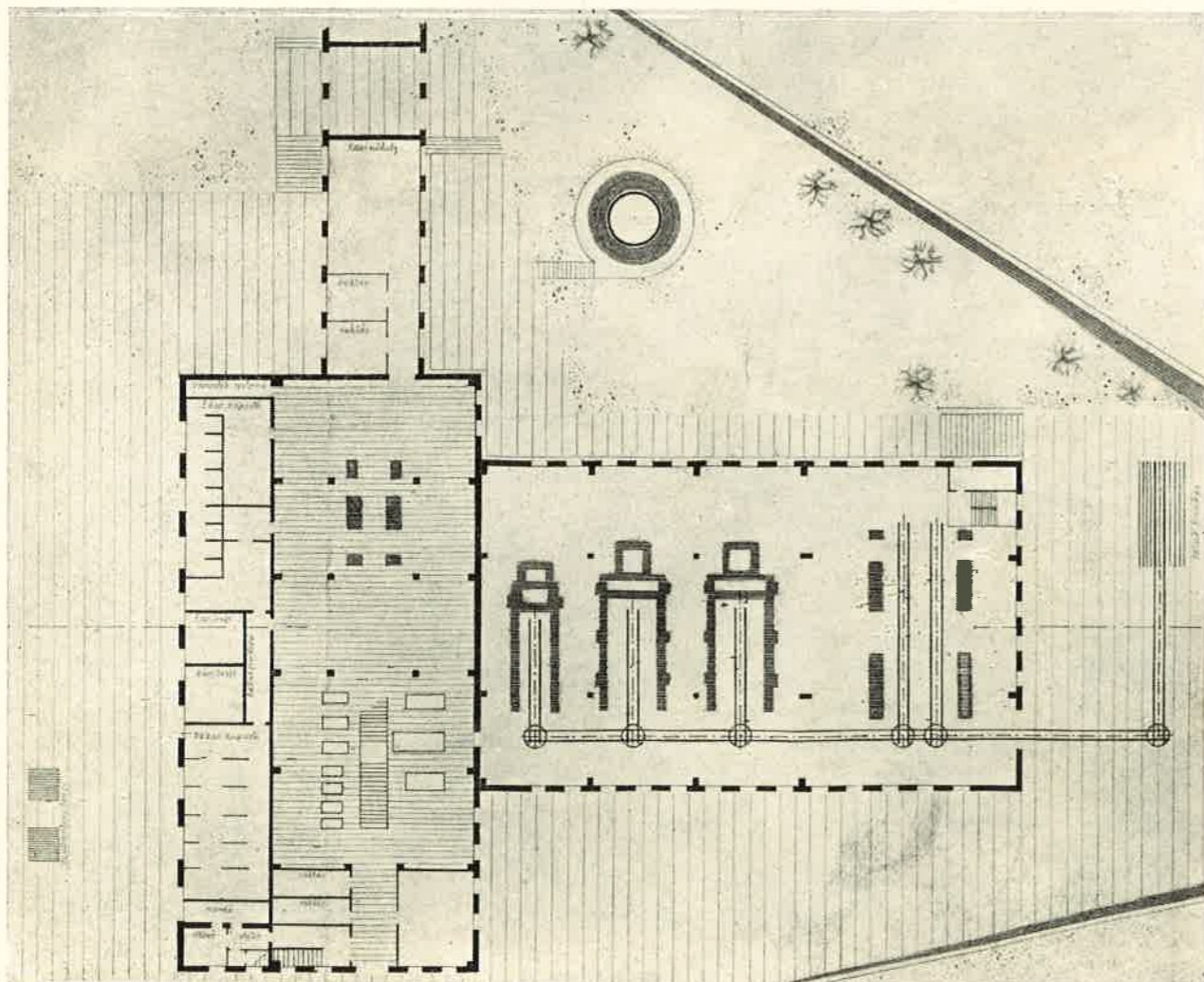
A gyalogbejáró a Görömbölytapolca felé vezető műútról nyílik, szélfogón át bejutunk a turbinaház alsó szintjére, ahonnan egykarú díslépcsőn a turbina tengelyébe érkezünk meg a +5,00 m-es kezelőszintre. Ez a kezelőszint egyben a kommandó (vezénylő) tér is, mert a turbina egyik oldalán a falba süllyesztve helyezkednek el az elektromos műszerek, míg a kazánházzal határos falba szintén süllyesztett kivitelben a kazánadatokat mutató

műszerek. Erről a szintről közelíthető meg a +9 méteres szint, amelyen a tápvíz-tartányok nyernek elhelyezést. Innen egy egykarú lépcső vezet tovább az irodahelyiségek folyosójára. Az irodahelyiségek a +0,00 szintről külön lépcsőházzal az üzem érintése nélkül is megközelíthetők. Az iroda folyosójáról a gépcsarnokba az ellenőrzés megkönnyítése céljából letekintő nyílások létesülnek.

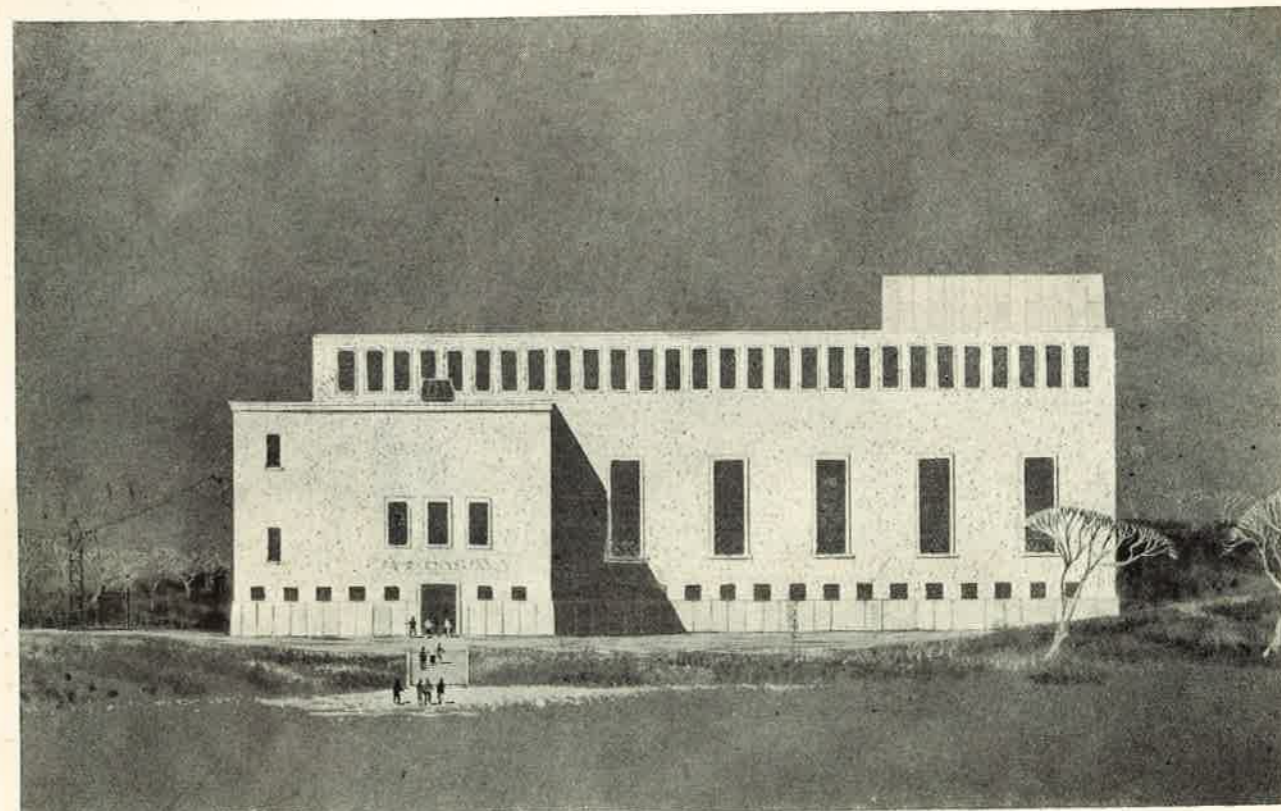
A turbinacsarnok kezelőszintjéről nyílik közvetlenül balra az elektromos rész, jobbkéz felől pedig a kazánház kezelőszintje.

Az épület a műgyetem homlokzati megjelenéséhez alkalmazkodik. Az építési anyagok megválasztásánál figyelemmel kellett lenni a már megépített épületek anyagaira.

A turbinacsarnokot, valamint a nagynyomású kazánházat 3 oldalról, a kisnyomású kazánacsarnokot kétoldalról magas felülvilágító veszi körül, azonkívül minden kazán tengelyében nagy ablakok világítják meg a kazánfal homlokfelületén lévő műszereket.

Kápcsolótér felőli homlokzat

Út felőli homlokzat

Erőmű

Tervező: RESATKÓ ENDRE

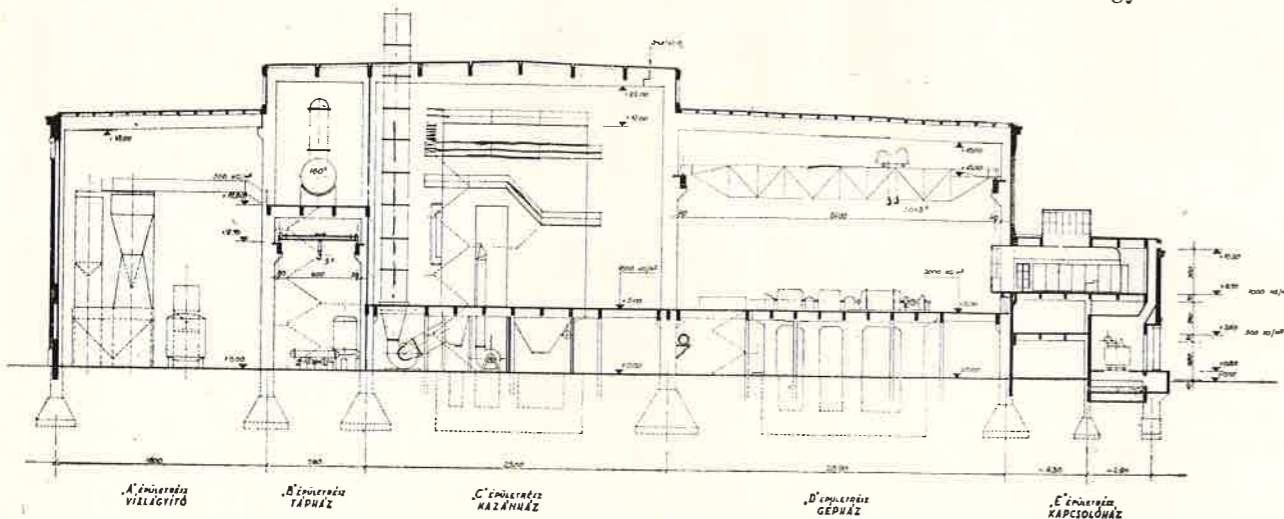
A tervezett hőerőmű egy meglévő és bővülő gyár megnövekedett energiaszükségletét fogja kielégíteni. Az épület a meglévő út és iparvágányhálózat között, a meglévő ipartelepen belül, a rendelkezésre kijelölt szabad területen nyert elhelyezést.

Az épület vízlágyító, tápház, kazánház, gépház és kapcsolóház épületrészekből áll, amelyek részben

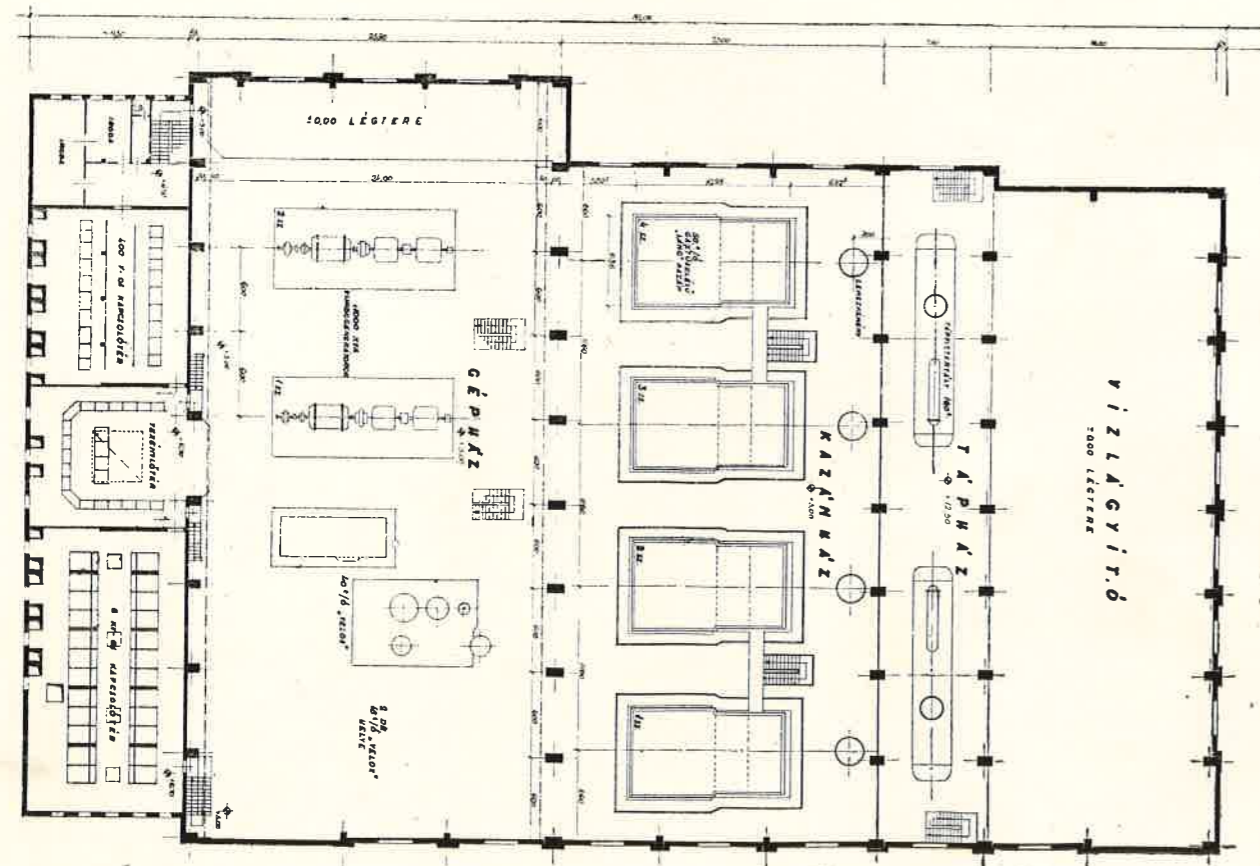
a hely adottságai, részben a technológiai kívánalmak folytán egységes épülettömbbe tervezettek.

Az épület összes szerkezeti monolit vasbetonkeretek, kivéve a vízlágyító és a tápház közötti kéttámaszu rácsos vb. tartókat. A tetőfedés mindenütt előregyártott vasbeton héjlemből készül.

Az épület nagyméretű tömegének építész megjelenését aláhúzza a falfelületeknek nagy ablakokkal

A kazánház metszete

A kazánszint alaprajza

Az egy tömegként alakított kazán és gépház felett a nagyobb magasságú kazánház mint felépítmény jelentkezik, ezáltal a tartalom és forma egysége törést szenved

és erősen tagozott rizalitok lizénákkal való kiképzése, mely a homlokzatnál jelentkező sima falfelületek mellett még hatásosabban emeli ki az erőmű jellegét.

Az üzemi épületekkel körülvett erőmű kialakításánál a tervező a gyári főútvonalról, a megközelítési oldalról előtérbe kerülő kapcsolóház oszlopos-arkádós kiképzésével törekedett építész súlypontképzésre. Ugyancsak építész okokból a kazánházi épületrész déli végfalának lágyabb építész elemekkel feloldott felső részét visszaugratta, ezzel a tömegek vertikális lezárását kívánta megoldani.

Problematikus marad természetesen az erőteljes főpárkány feletti építmények bekapcsolása a kompozícióba. Az aszimmetrikusan elhelyezett felépítmény nem szerves alkotóeleme a homlokzatnak és bár a főpárkány grafikusán el is választja az alatta elfutó lizénás ablaksortól, térbeli visszaugrása nem elegendő ahhoz, hogy a homlokzattal együtt ne hasson. Az átellenes homlokzaton a kazánház teljes magasságával, egységes tömegként jelenik meg.

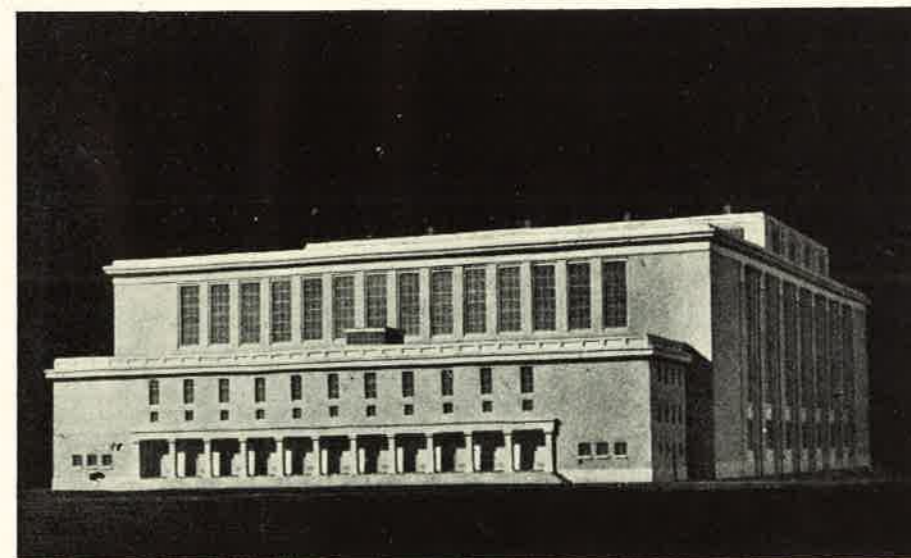
Az erőművek tervezésénél felmerülő legnagyobb

nehézséget, a közel egyenlő értékű tömegek hatásos építész együttes komponálását, a leghatározottabban megkötött technológia mellett, a tervezők a legkülönbözőbb utakon kísérik megoldani.

A bemutatott terv azon törekvése, hogy egységes főhomlokzatot mutasson be, jellegzetesen egyöntetű vízszintes lezárással és a magasabb épületrészeket felépítményként kezelje, egyik lehetséges megoldási módja a kompozíciós problémának. Ebben az esetben nem a tömegkompozíció, hanem a homlokzat megoldása a domináló.

A lizénarendszerrel teljes magasságában felbontott homlokzat, az alacsony lábázat, kissé hűvösen klasszikus megjelenést ad az épületnek. A klasszicisztikus, mondhatni empireos hangulatot fokozzák a részletek, a lizénák fejezetei, a felépítmény manzardszerű panneau-i, a bejárati pilléres előcsarnok és a párkányok finomtagolású kezelése.

A homlokzatok kialakításánál a tervező teleházagolt nyerstéglát alkalmazott, lábázatnál, főpárkánynál és lizéna-fejezeteknél előregyártott vasbetonelemeket.

Modellkép a kapcsolóépület felől

Ipartelepi erőmű

Tervező: JUHÁSZ JENŐ

Az erőmű két nagyobb és egy kisebb tömegből tevődik össze, úgymint: 1. a kazánház, 2. a turbinacsarnok, valamint 3. a vezénylőterem és transzformátorház, valamint szociális és adminisztrációs rész.

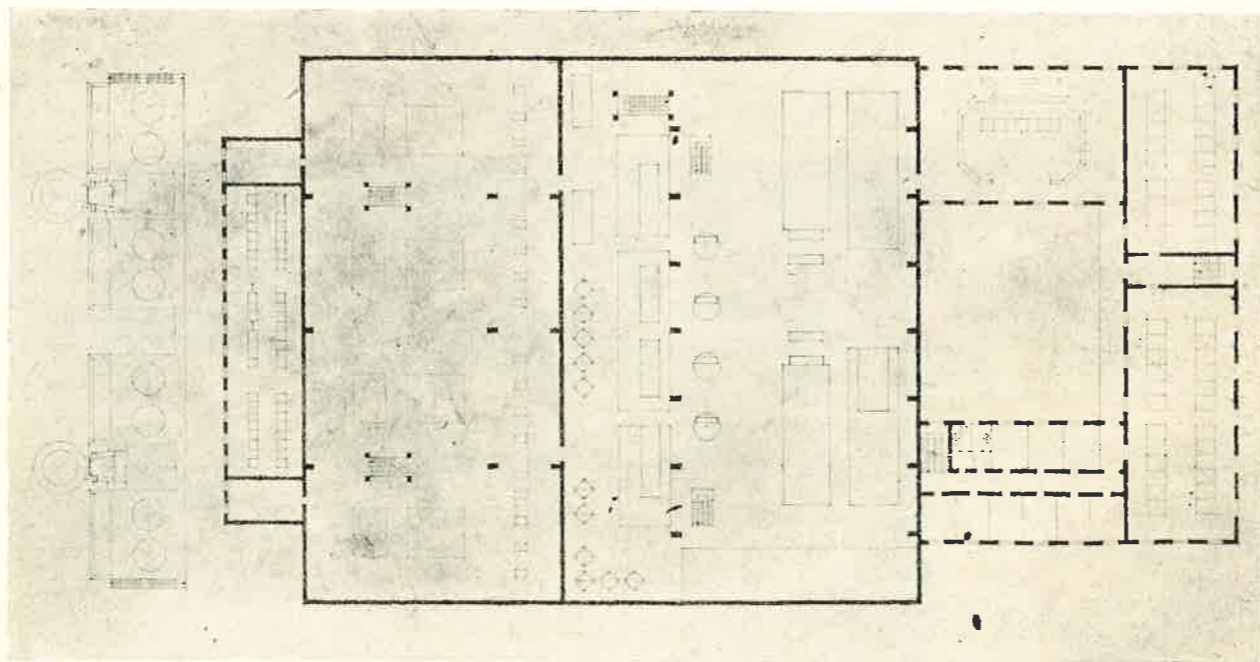
A technológiával való megbeszélés alapján a jobb építészeti kialakítás lehetősége érdekében az eddigiekkel ellentétben a transzformátorépület, vezénylőterem, valamint a szociális és adminisztratív épület nem »T« alakban, hanem »U« alakban csatlakozik a főtömeghez.

A legmagasabb tömeget a kazáncsarnok adja, ehhez csatlakozik a turbinacsarnok. A kettő kapcsolatának építészeti megoldásánál két lehetőség volt, vagy el kell választani függőlegesen a két tömeget egymástól, vagy az alacsonyabb tömeg (turbinacsarnok) párkányát átvezetni a kazánház tömegén. Ez utóbbi esetben a párkány feletti rész felépítményként szerepel. Jelen tervnél a kazánház és a turbinacsarnok alul van összefogva egy magas és aránylag tömör (kevés nyílású) lábazati résszel, e felett a turbinacsarnok teljes megnyitást kap (pillérek és ablakok falfelület nélkül). A kazánházi rész magas nyílásai síkban lévő falfelülettel csatlakoznak a turbinaházhoz, amelynek párkánya kapcsolásképpen átmege a kazánház felső részén és átmetszi ennek ablakait. Ezáltal kapcsolódik a két csarnok architektúrája, mégis megmutatva annak különböző rendeltetését.

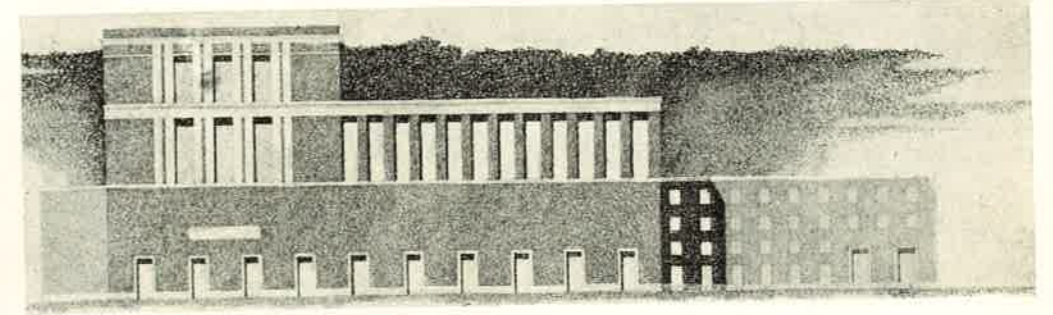
A harmadik, a vezénylőtermet, transzformátorházat, valamint az adminisztrációs és szociális helyiségeket tartalmazó épülettömeg a fentebb említett lábazat magasságában csatlakozik a turbinacsarnokhoz.

Ezzel a rendszerrel sikerült a szokásostól eltérő módon megfogalmazni az erőmű építészeti rendkívül nehéz problémáját, melyben a főkérdés a különböző magasságú tömegek összefogása vagy ellenkezőleg, határozott elválasztása. A turbinacsarnok főpárkányának átvitele a kazáncsarnok ablakain szerencsésnek mondható, mert a kazáncsarnokot vertikálisan nem osztja meg olyan mértékben, mint azok a tervek, melyek ugyanezt a párkányt erőteljes koronázópárkány formájában viszik az épületen körül, mely esetben a kazánház főpárkány feletti része manzardszerű megjelenést kap.

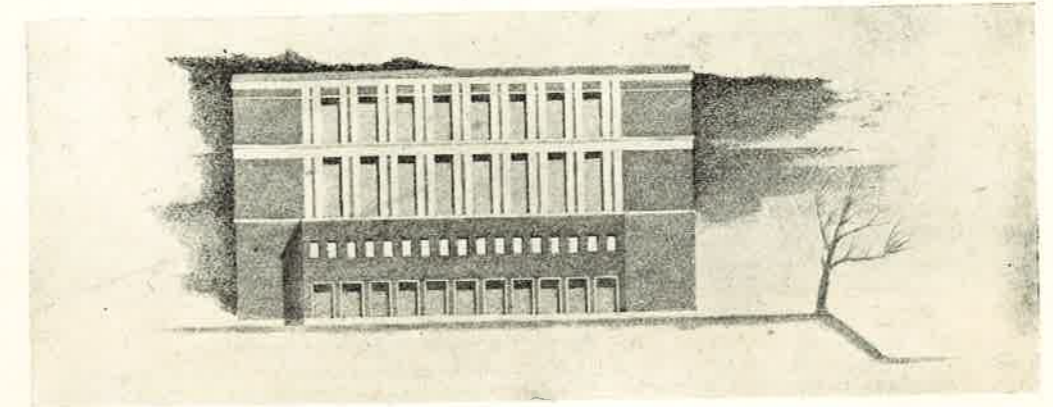
A rendkívül szerény kezelésszerű tagozatok is hozzájárulnak az egységes hatás eléréséhez, a nagy, tagolatlan falfelületek, a turbinacsarnok pillér- és ablakosora könnyeddé teszik az egyébként, abszolút méreteinél fogva nehézkes tömeget és megjelenésükkel utalnak a gépi berendezés egyszerű formanyelvére. Ugyanekkor azonban a kazáncsarnok kettős lizénája és az igen finom fogsoros párkány, a meanderszerűen körülviitt lábazat elég hagyományos emberi tartalmát is megadja.

Figyelemre érdemes a kapcsoló-vezénylő kazánszint alaprajza, — irodarész csoportosítása az egységes tömeghatás érdekében

A kazánház és gépház nemcsak a tömeg, hanem homlokzat képében is jelentkezik

A kapcsolóépület felőli homlokzat

Farostlemezyár

Tervező: BERKÉNYI GUSZTÁV

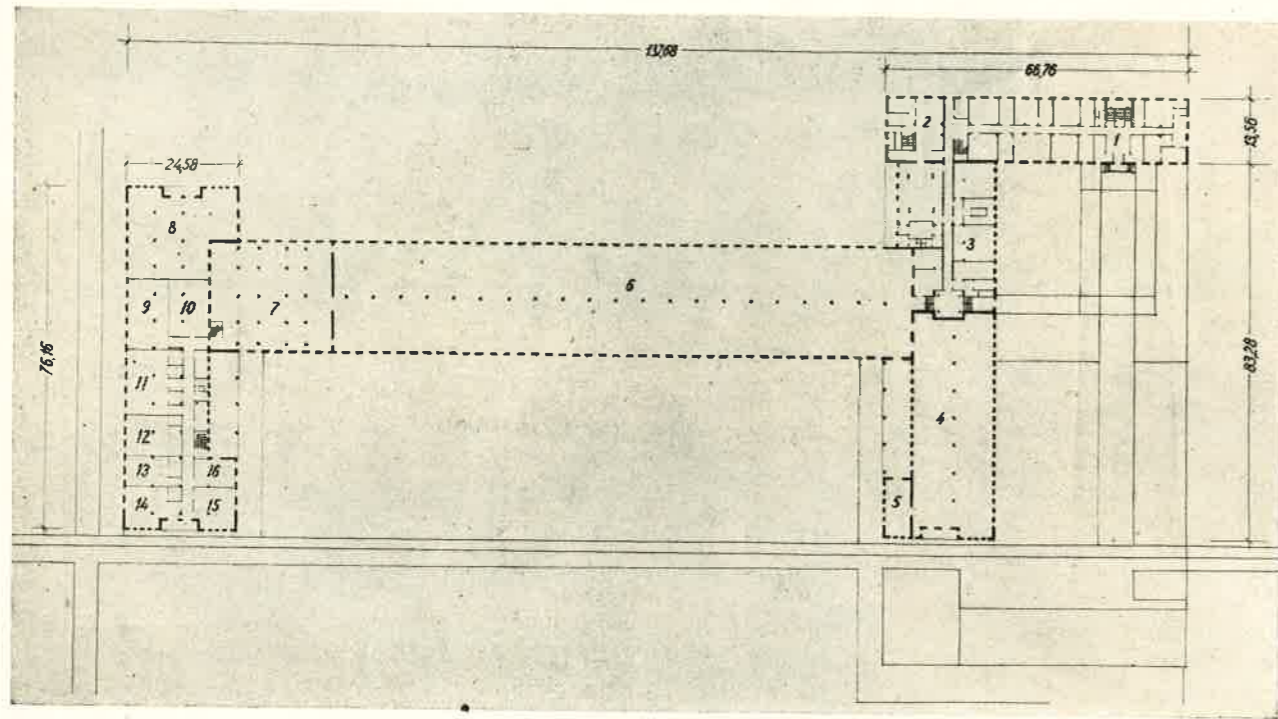
A megbízó programtervében két gépegységes üzem tervezésére adott technológiai terveket s egyben közölte, hogy a magasépítési tervek elkészítésénél egy további két gépegységes bővítéssel kell számolni. A technológiai folyamat három fázisra oszlik: faaprító, vegyi előkészítő és lemezgyártó üzemszere. A technológiából folyóan a vegyi üzemszere kívánt többszintes elrendezést; az üzem földszintes elrendezésű. A szorosan vett technológiát udvari fatároló, valamint készáru raktározó egészíti ki. Az üzemszerehez öltöző, étterem, konyha és iroda csatlakozik.

A Farostlemezyár üzemeltetése a Duna ártéri faanyagára, mint nyersanyagbázisra van alapozva. Ebből adódik természetesen helyszíni elrendezése is. A gyár közvetlenül a Duna mellé települ és kikötővel, illetve iparvágányhálózattal áll szoros kapcsolatban. A kész farostlemezek elszállítása nagyrészt teherautón, ezenkívül pedig vasúton történik. Energiaellátás szempontjából a szomszédos gyárüzemekkel szoros kooperáció van tervbevéve.

A faaprító üzemeket és segédüzemeket a tervező egy tömbbe fogta össze és a hossz tengelyre merőlegesen a silótoronyhoz csatolta: a készáru raktár,

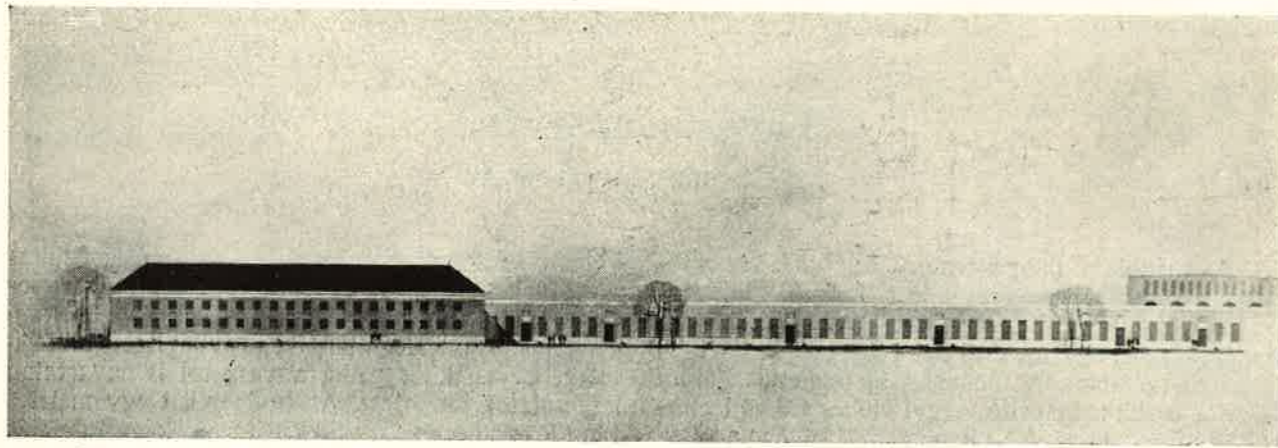
öltöző és étterem összefogásával egy másik épület-tömböt képezett, amely a hossz tengelyre kapcsolódik. Ezzel az elrendezéssel teljesítette az építendő kívánságát s a legintenzívebb világot biztosította, ugyanakkor pedig a vasúttal is zavartalan kapcsolatot teremtett. Az irodaépület egyemeletes tömbje ebben a megoldásban a készáru raktár épülettömbjének a vasúttal ellentétes végére került.

A fenti elrendezés kiegyensúlyozottnak mondható tömeget eredményezett. Az általában vízszintes jellegű tömeget a silótorony- és irodaépület kb. egyenlő értékű tömege teszi változatosabbá. A részletképzések az ipari jelleg és az építészeti hangsúly kiegyenlítésére és összehangolására törek-szenek. Az üzemi épület minden ritmika nélkül, egyenletesen sorolt nyílásait a silótorony tömeges hangsúlya teszi indokoltá. Az üzem főpárkánya a tornyon övpárkányként jelenik meg, összefogva a két elemet, egyben a párosan alkalmazott lizénákkal erősen ritmikus rasztert képezve, mely az üzem sorolt nyílásaival ellentétes motívumként harmonikus egészet alkot. A raszterba foglalt változatos nyílások a klasszicista hagyományra utalnak anélkül, hogy applikált jellegük volna.

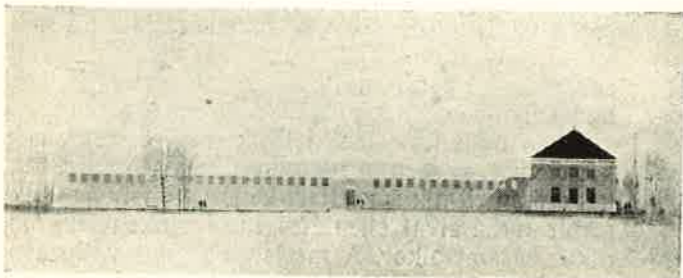

Farostlemezgyár földszinti alaprajza

1. iroda; 2. konyha; 3. öltöző; 4. fűrész, készáruraktár; 5. hulladékrost; 6. üzemsarnok; 7. előkészítő; 8. faaprító; 9. segédanyagraktár; 10. alkatrész raktár; 11. kapcsoló; 12. villanyszerelőműhely; 13. asztalosműhely; 14. lakatosműhely; 15. hegesztőműhely; 16. kovácsműhely

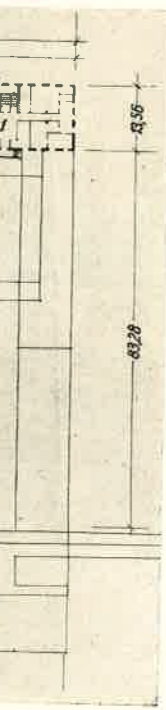

Hosszhomlokzat az irodaszárny felől

Bejárati tér felőli homlokzat

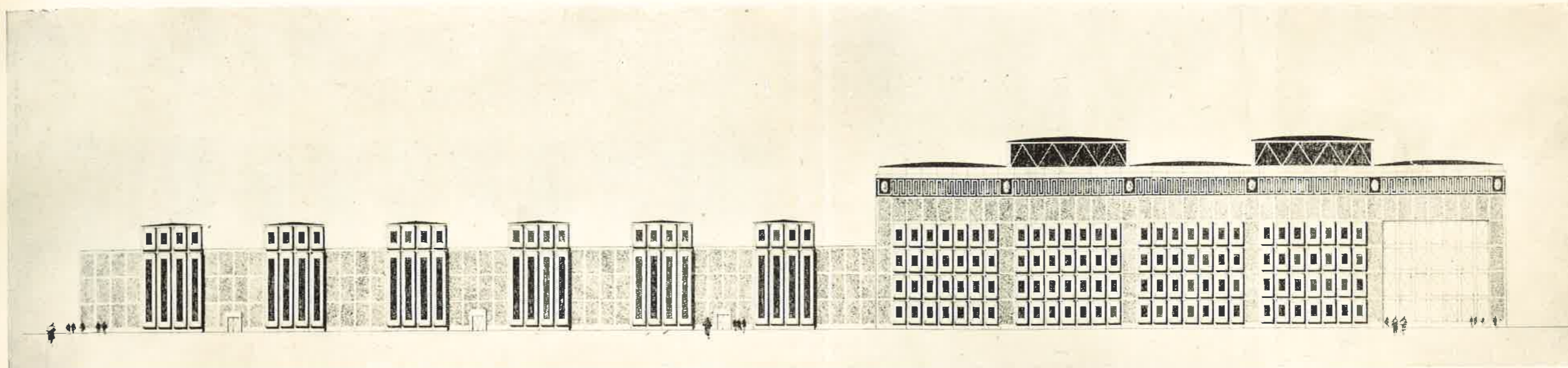
A lizénarendszer újra megjelenik az adminisztráció épületén, a silótoronyénál provinciálisabb hangon bár, de mégis biztosítva az irodai, tehát emberi léptékű és az üzem, tehát a gépi berendezés léptékére épített épületrészek egységét.

ktár; 10. alkatrész hely

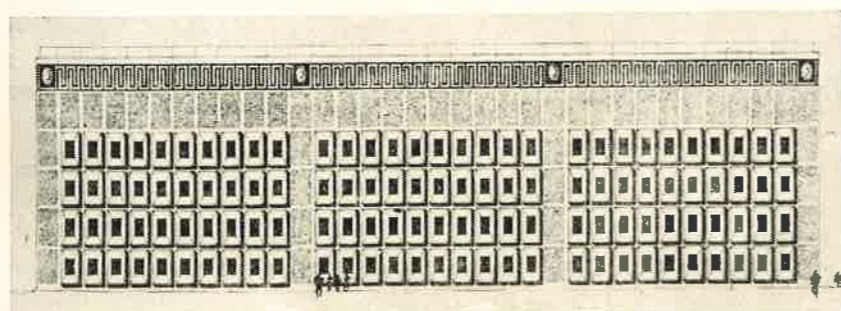
ik az admi- nál provin- ztosítva az zem, tehát tt épület-

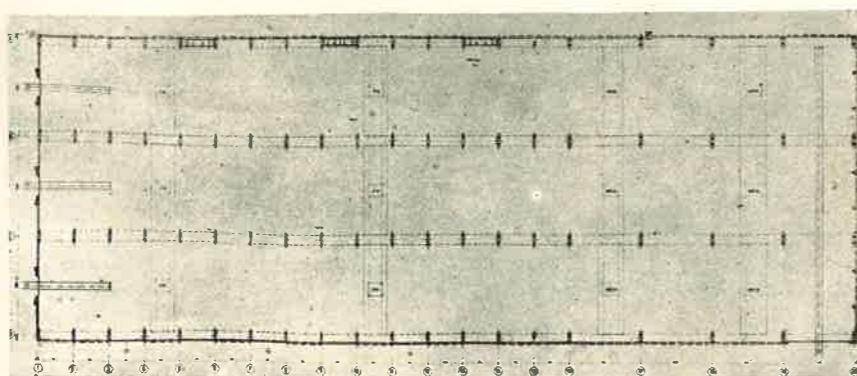
A nagy szerelőcsarnok hosszhomlokzata

Hajógyár műhelycsarnoka

Tervező: MÁTRAI GYULA Kossuth-díjas, NÉMETH PÁL, PÁSZTI KÁROLY

A magas csarnokrész oldalhomlokzata

A teljes csarnok alaprajza (kisebb léptékben) — a jobboldali öt pillérállás nagyobb belmagasságú

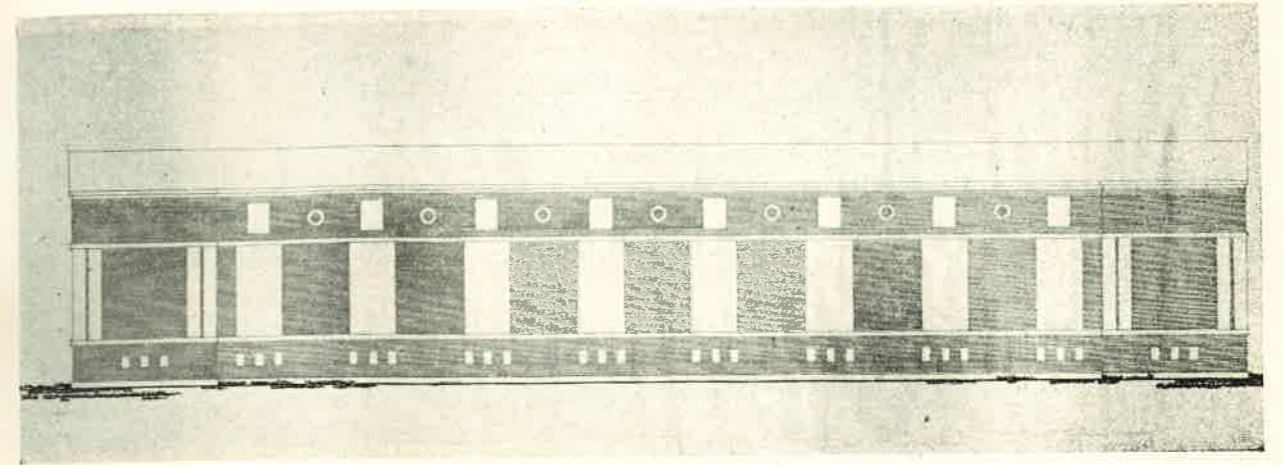
A csarnoképület a tervbevett új hajógyárnak hajótest szekciókat gyártó részlege. A leszabott vasanyag a darabolóból az alacsonyabbik csarnokrészbe kerül, ahol a síkszekciókat készítik. Az ebben a csarnokszakaszban működő daruk konzolosan túlnyúló darutartóikon haladva, a síkszekciókat a magasabbik csarnokszakaszba szállítják, ahol térszekciókká hegesztik össze. A kész hajótestdarabok az utolsó keretállásban levő $14,00 \times 14,00$ m-es darabokban felhúzzható kapun a sójaterre kerülnek. Itt állítják össze a hajótestet.

A hajóépítő műhely telepítésileg szervesen kapcsolódik a hajógyártáshoz szükséges többi üzemi épülethez és a munkásjeléti létesítményekhez. A gyártásmenetnek megfelelően helyezkednek el körülötte a gyártást előkészítő és a hajók felszerelését végző üzemszerek. Az öltöző és a konyha-étkező a telep központjában a csarnoktól délre van.

A hajóépítőműhely teljesen előgyártott szerkezettel készül. A pillérek Vierendeel-rendszerűek, a tartók rácsos szerkezetűek. A födémek nagyméretű tetőelemekből állnak, a 16 m-es kerettávolságú csarnokszakaszba pedig újszerű íves vonóvas födémek kerülnek. A csarnokok oldalfalait szél-nyomásra méretezett előgyártott függőleges, belső hőszigeteléssel ellátott vasbeton falelemek alkotják.

Építészeti megfogalmazásában a terv, a szerkezet, forma és tartalom egységére törekedett. A panelszerkezetű falak lehetőségeit (öntött anyag) igyekezett a környezettel összhangban levő formáival kifejezni, — emberi léptékű, ill. azt érzékelhető formaelemekkel. A nagy elhatároló felületeket plasztikusan alkalmazott motívumok tagolják, melyeknek méretét a szemlélő tapasztalatai emléképeihez tudja sorolni. Az egyes motívumok érzékelhető méretei adják azt a léptéket, mely a motívumok sokszorozódása folytán az abszolút arányokat érzékelhetővé teszi.

Oxigén üzem

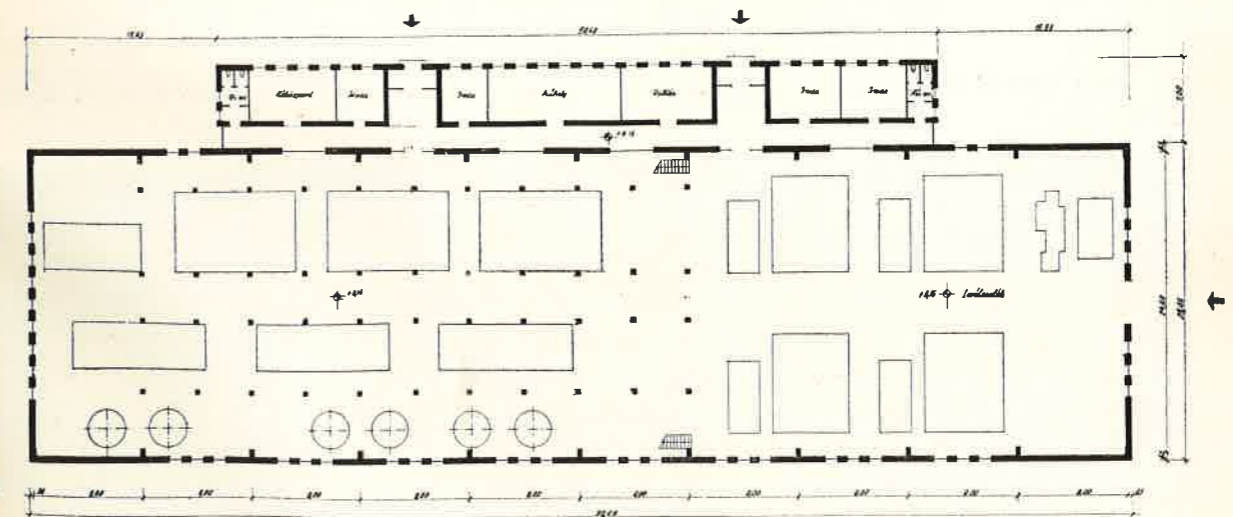
Tervező: PETZ RUDOLF

Ezen létesítmény egy vegyi kombinátnak szerves része. A levegőt cseppfolyósítás útján oxigénre és nitrogénre választják szét. Az oxigénüzem nagy mennyiségű villamosenergiát igényel, ezért az elektromos főelosztóállomás mellé került.

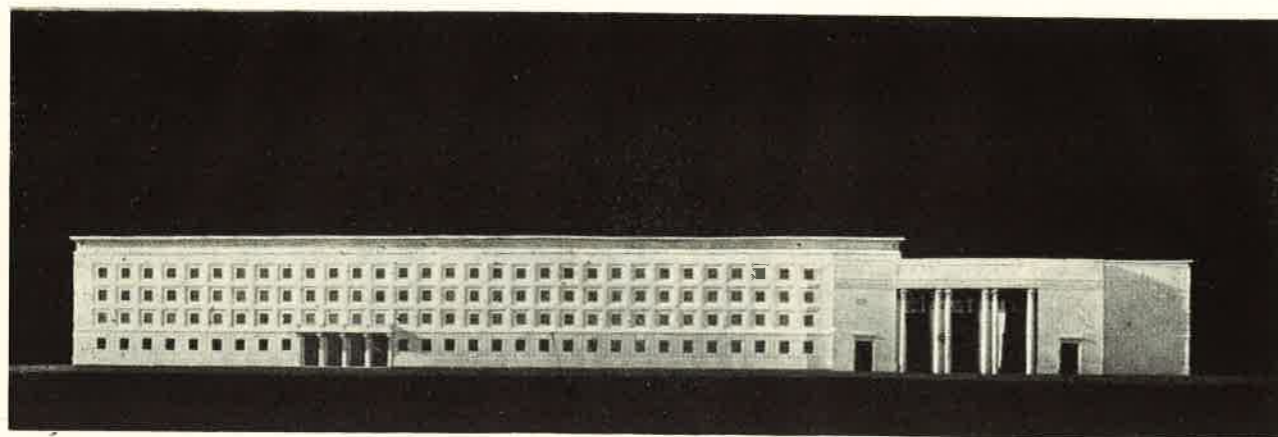
Az üzem egyhajós csarnoképület csatlakozó földszintes oldalszárnyal. A csarnok egyik felében a leválasztó készülékek, a másik részében egy közbelső pódium közbeiktatásával a kompresszor és segédgépei foglalnak helyet. Az üzem szociális részei: öltöző, mosdó és étkező helyiségek az egész kombinát területén több üzemmel összevontan,

külön épületben kapnak elhelyezést, úgy, hogy ezen üzemnél külön tervezési feladatot nem képeztek.

Az épület nyugodt tömegét a tervező igyekezett a felületképzéssel gazdagítani. A homlokzat vízszintes osztását egyrészt a közbelső pódiumok, másrészt a darutartó-gerenda magassága indokolják. Az ablaknyílások nyugodt ritmusát a homlokzat két végén csekély kiugrású lizénás rizalit zárja le. A mellékszárny rendeltetésének megfelelő egyenletes elosztású nyílások ritmusa összhangot tart a csarnoképület homlokzatával.

Földszinti alaprajz

A végleges homlokzat

Sztálin Vasmű főbejárati épülete

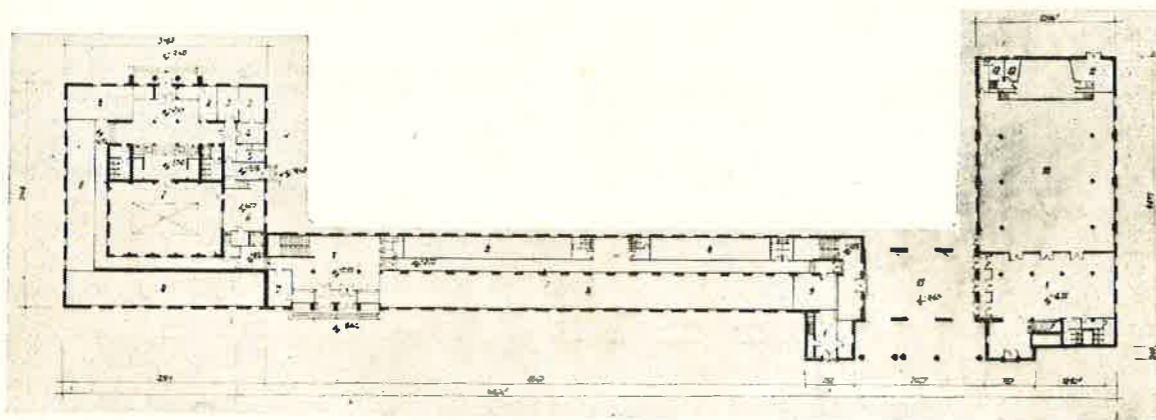
Tervező: LAUBER LÁSZLÓ és SZENDRŐI JENŐ

A megadott program szerint a bejárati épületben kellett elhelyezni a vasmű központi igazgatóságának irodahelyiségeit és egy kb. 600 fős üzemi kultúrtermet, amely azonban nem szorosan az irodaépülethez tartozik, hanem az egész üzem igényeit elégíti ki. A tervezők az épülettömeget felhasználták a gyártelep főbejártának építési kialakítására, figyelembevéve, hogy a főbejáratot

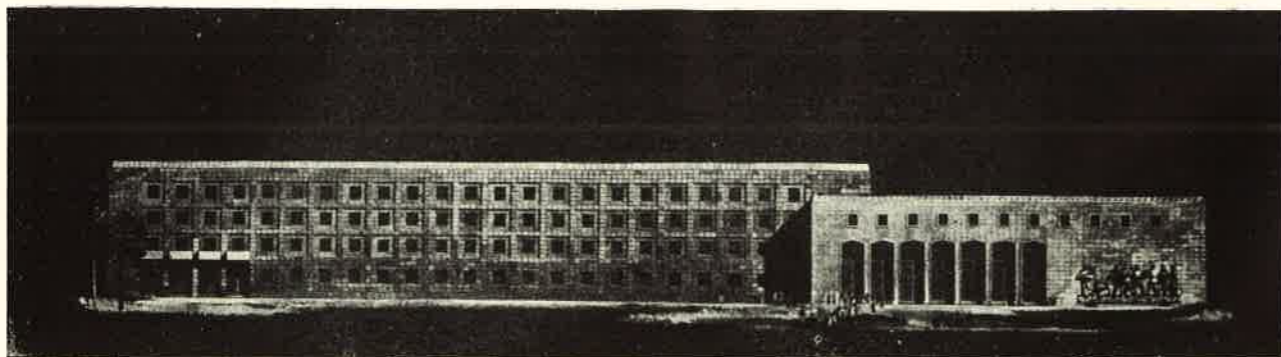
komolyabb járműforgalom nem terheli, kizárólag a gyalog-közlekedés lebonyolítására szolgál.

Ezek szerint az épületkomplexum hármas rendeltetésű:

1. a közvetlen külső bejáratral rendelkező irodaszárny,
2. a fedett, de nem zárt oszlopcsarnokos főbejárat és

1. előcsarnok; 2. porta; 3. szoba; 4. konyha; 5. fürdő; 6. tálaló; 7. étterem 8. iroda; 9. ellenőrzés; 10. nézőtér 11. raktár 12. öltöző; 13. áthajtó

Az első homlokzatterv

3. az abból elérhető kultúrtermi szárny.

A főbejárat természetesen a gyártelep főútvonalának tengelyébe került. Az épülettömegek kialakításának figyelembe kellett venni azt az adottságot, hogy a város felől az épületre rávezető főútvonal az épület előtt kb. 200 m-re törést szenved, ezért a város felőli átlós nézetre különös gond fordítandó: az oromhomlokzatokat el kellett kerülni és számítani kellett az épülethossz erős perspektivikus megrövidülésével. Az épület előtti kb. 200×200 m-es terület parkszerű kialakítást nyert, — építési tér kialakítására lehetőség nem volt. — A parkot a bejáratától jobbra, az üzemet körülvevő erdősáv fasora szegélyezi, a másik oldalon egy alacsony földszintes pergola-sor fogja lezárni.

A mellékelt bemutatott, 1951-ben elkészült terv szerint indult meg a kivitelezés és az irodaszárny nagyrészen el is készült. Az I. Építőművészeti Kongresszus után ezt a tervet a tervezők nem tartották megfelelőnek, a már megépült rész figyelembevételével átdolgozták, tekintetbe véve azt az időközben felmerült programváltozást, amely az irodaszárny kibővítését célozta. A módosított tervnél az irodaépület egy erős kiülésű, határozott főpárkányt kapott, amely az üzemi épületeknél alkalmazott párkány-kialakításokkal rokon, a főbejárat sokkal hangsúlyozottabban jelentkezik, az épület homlokzati aránya az irodaszárny megnövekedésével javult. A főbejárat kiemelését célozza az oszlopcsarnok mögötti 3,5 m magas fresko is.

A bejárati oszlop modellképe

Sztálin Vasmű kultúrterem belső kiképzés

Tervező: SALAMON ISTVÁN

A Sztálin Vasmű kultúrterme az üzem bejárati épületében kerül elhelyezésre a reprezentatív áthajtócsarnok egyik oldalán. A nagyterem ünnepségek és mulatságok rendezésére szolgál.

A bemutatott és kivitelezésre került terv készítésekor a terem és a csatlakozó kiegészítő helyiségek már kivitelezés alatt állottak a kb. 2 évvel ezelőtt készült építési tervek szerint, amelyek az eltelt idő folyamán túlhaladott építészeti felfogás jegyében születtek.

Adottságként kellett elfogadni a tervezőnek a készenálló fal- és vasbetonszerkezeteket az összes falnyílásokkal és nyílászáró szerkezetekkel.

Elsősorban meg kellett találni az ugyancsak átfogalmazott homlokzatok és a terem kiképzésének formai egységét, amit tervező azzal ért el, hogy a meglévő vasbeton-pillérek oszlopokká alakította, melyek részletképzésében alkalmazkodott a hom-

lokzati oszlopok kiképzéséhez. A terem arányainak a változott építészeti mondanivalóhoz hangolása volt a következő téma. A közel négyzetes alaprajzú teremnek most határozott irányt ad a két oldalfalon végigfutó erkély, melynek vizuális hosszát a léptekadó oszlopok is növelik; ezzel is elősegítve az erkély arányjavító hatását. A mennyezet kezelésében is ugyanez a törekvés nyilvánul meg: a tervező ügyes fogással hármas tagolást ad a mennyezetnek, melynek középső, kazettás felülete az erkélyek közötti keskeny téglalapnak felel meg, teljesen megszüntetve a szemlélőben a négyzetes alaprajz okozta bizonytalanságot.

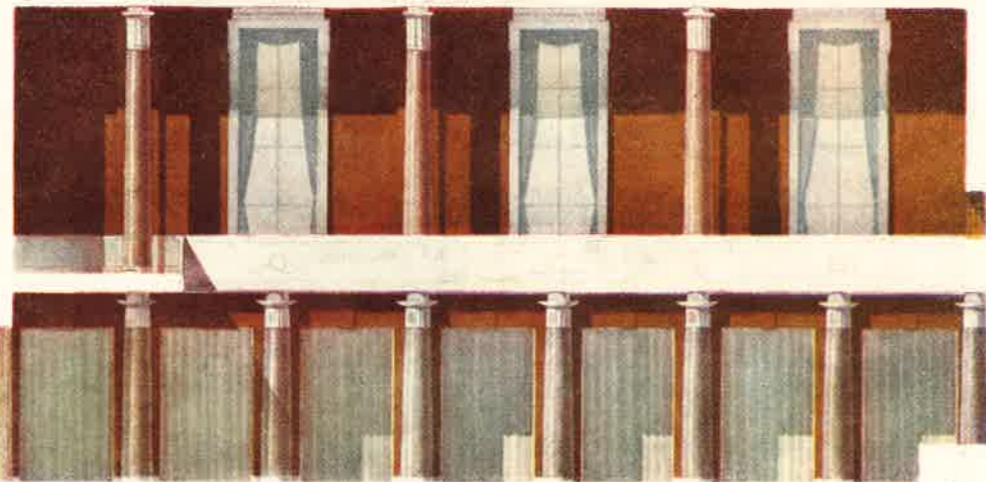
A terem falai és mennyezete gipszsimitással készül, mennyezete fehér színben kazettásan, falai vörösesbarnán, oszlopok okkerszínű márványból, polírozva, fehér gipszfejezetekkel. A terem már átvett jellegének figyelembevételével az alkalmazott dekoratív elemek mértékadó felhasználására

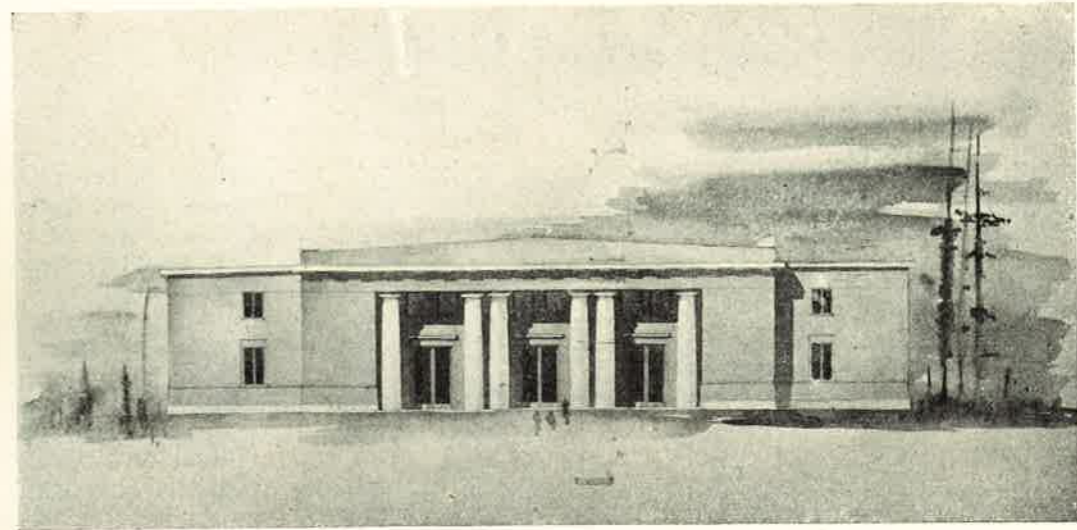
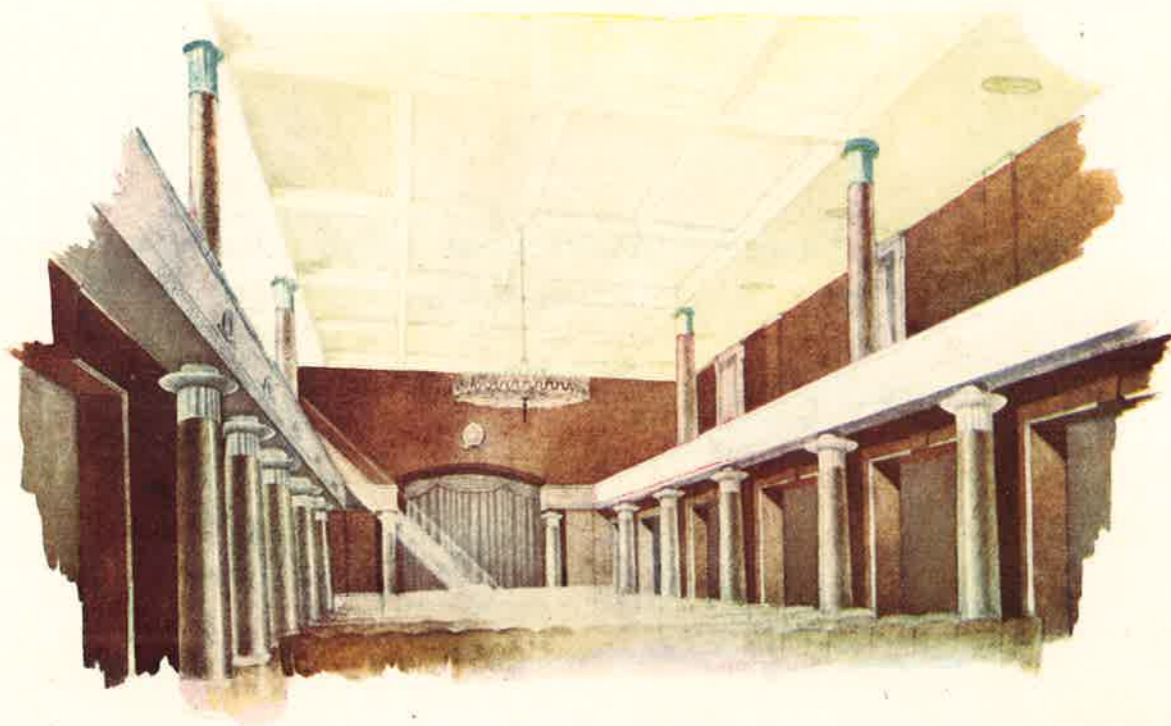
kellett törekedni. A terem elsötítése galambszürke bársonyfüggönyökkel történik, amelyek dekoratív és akusztikai célokat is szolgálnak. A színpad két oszlopra fekvő szegmens ívű lezárással hasonló szürke bársonyfüggönnyel elzárva készül. A terem földszinti és erkélypadlója mintákba rakott tölgyfa-parketta.

Világítótestek részben mennyezetbe süllyesztve, részben bronzozott kovácsoltvasból készülnek, falikarok és egy közepcsillár formájában.

A földszinti és emeleti előcsarnokok kiképzése a tereméhez hasonló, világosabb színű falakkal valamint haraszi és piszkei márványlapokból mintásan rakott fényezett padlóval.

A kultúrterem hosszmetézetje. Alaprajzot 1. a 24. old.

Lőrinci Fonó kultúrháza

Tervező: LAUBER LÁSZLÓ és HATÁR GYŐZŐ

Tervezés folyamán a fő nehézség az 550 fős kultúrház céljaira rendelkezésre bocsátott terület meglehetősen szűk voltában mutatkozott és abban, hogy a terep a főútvonal felé emelkedik.

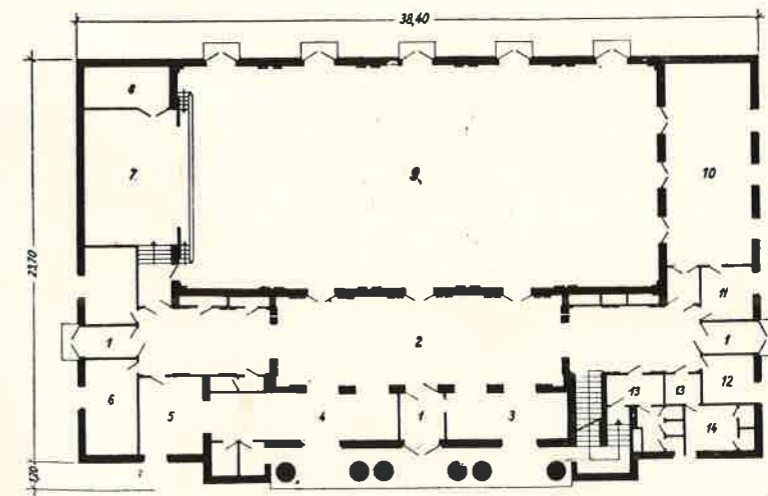
Ennek következménye volt az az alaprajzi rendszer, hogy a kultúrház reprezentatív homlokzatát, illetve főbejáratát az épület kereszt tengelyében kellett kialakítani és a nyújtott arányú nagyterembe hosszoldalon beközlekedni. Ugyanakkor a könyvtár és a gyár felől érkezők számára a déli oldalon, északról pedig a színpadhoz és az öltözőkhöz is külön bejárat készül.

A földszinti alaprajzi rendszerének gerince a hosszanti elrendezésű előcsarnok; ehhez csatlakoznak: egy oldalról a nagyterem a színpaddal és a könyvtárral, más oldalról a ruhatár, a büffé és a lépcsőház. A könyvtár a nagyteremmel és az előcsarnokkal összenyitható és így módon nagyobb rendezvények számára a kultúrotthon befogadóképessége megnövelhető.

Az épület külső megjelenésében barátságosan

táruoló protikuszával, leegyszerűsített, jelölésszerű részletképzésével és klasszicizáló arányaival arra törekszik, hogy a környék heterogén elemei közt higgadtabb, tisztultabb hangot üssön meg. A szélesen fekvő arányok, a középrizalit szokatlanul domináló szerepe, melyet a timpanonszerűen kiképzett attika tovább hangsúlyoz, szintén arra utalnak, hogy az épületnek önmagán túlmenő rendező szerepe van. A dominánsképzést aláhúzza az oldalszárnyak nyílásainak aszimmetrikus kezelése, ami ugyancsak a portikusz fő tengelyét erősíti, nem engedvén két, bár alárendeltebb, de mégis érvényesülő tengely keletkezését.

A mély portikusz plasztikája a rizalit lezárósíkjai és az oldalszárnyak nyugodt falfelületei között hangsúlyozottan érvényesül és az abszolút méreteiben nem nagy épületnek monumentális léptéket ad. A melegtónusú, világos műköportikusz pilléreivel és negatív nyíláskereteivel a schönbrunni sárga nemesvakolat síkján és a mély árnyékmezőn megfelelőképpen érvényesül.

Földszinti alaprajz

1. szélfogó; 2. előcsarnok; 3. ruhatár; 4. büffé; 5. mosogató; 6. öltöző; 7. színpad; 8. díszletraktár; 9. nagyterem; 10. könyvtár; 11. könyvtáros; 12. gondnok; 13. előtér; 14. W. C.

Zagyvarónai kultúrház

Tervező: IBRONYI TAMÁS

A Zagyva patak mentén, erdővel borított hegyek alkotta festői völgyben fekszik a gyár, amely részére a 400 személyes kultúrház terve készül.

Az épület a Salgótarján felől érkező út és a gyárba vezető elágazás közt fekvő zöld területre kerül, ílymódon az érkezőben az első benyomást már messziről az egyenletes kultúrpépület tömege kelti, melynek részletei fokozatosan bontakoznak ki a gyár felé közeledve.

A kultúrház tulajdonképpen két részből áll: az egyszintes kultúrteremből, a hozzá tartozó színpad és díszletraktárból és az előcsarnokot, gondnokságokat és szakköri helyiségeket tartalmazó kétszintes szárnyból.

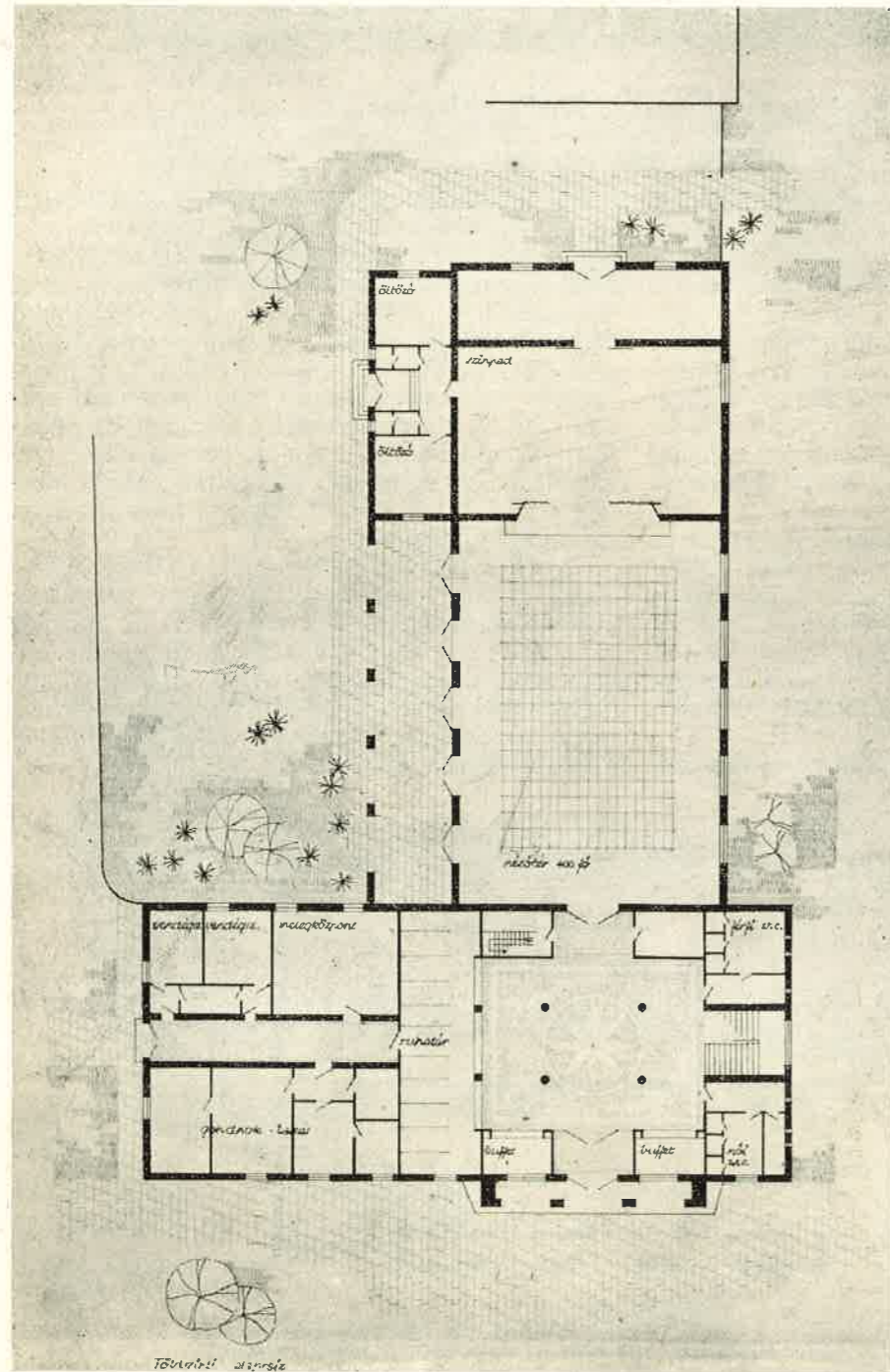
Az L alakú épület útra merőleges szárnyánál a bejáratot hangsúlyozó rizalit arkádjain keresztül a centrális előcsarnokba jutunk, innen nyílik az előadó-terem, ruhatár, valamint innen indul az emeletre vezető lépcső is. Az előcsarnok tér-

hatását a mennyezet közepén lévő kör alakú lelátó-nyílás levegőssé teszi.

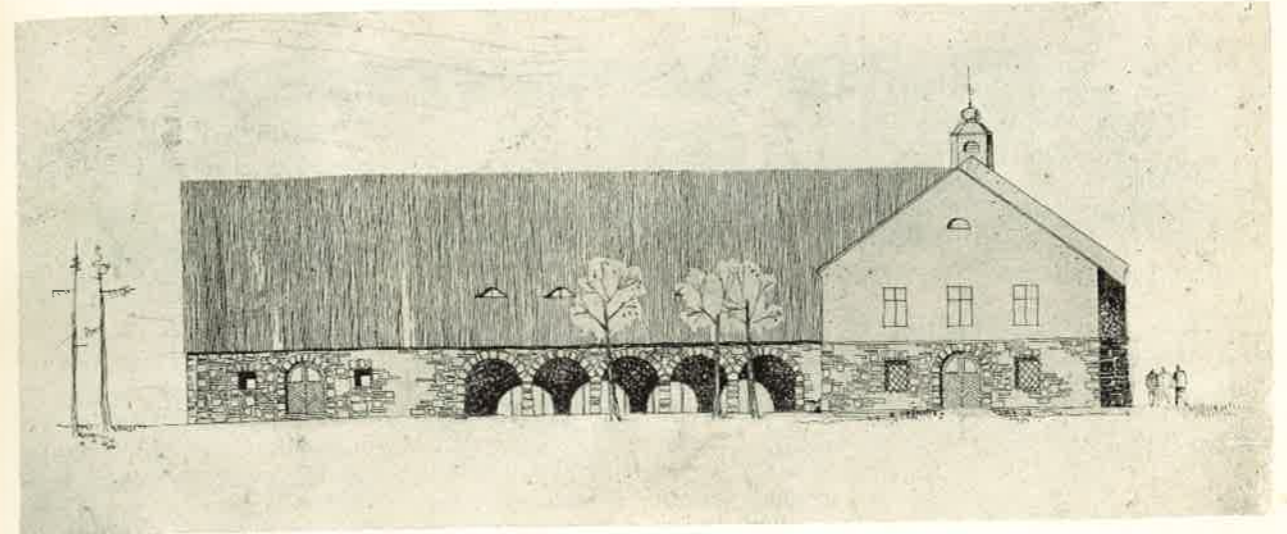
Az előadóterem patak felőli oldalán széles, íves-arkádós kőburkolatú tornác húzódik, kapcsolatot biztosítva a kultúrház és a természet közt. A tornácra tartózkodók részére szép kilátás nyílik a Zagyva patakra és a festői hegyoldalra.

Az épület tömege jól illik a romantikus hegyi tájba és alkalmazkodik a környék építészeti hagyományaihoz. Az emeletes szárny enyhe kiülésű rizalitja a földszinti erőteljes, háromnyílású kőarkádjával, és az emelet kiskiülésű vakolt lizénáival előnyösen tagolja az út felőli homlokzatot és kellően hangsúlyozza a kultúrház bejáratát. A látványt a tető összemetsződésemben elhelyezett zömök tornyocska egészíti ki. Az előadótermi szárny egyik oldalt asszimmetrikusan leengedett cserép-tetejének nyugodt felülete és az alatta futó erőteljes árnyékhatású kő-arkádsor kellemes képet nyújt a patak felőli szemlélő részére.

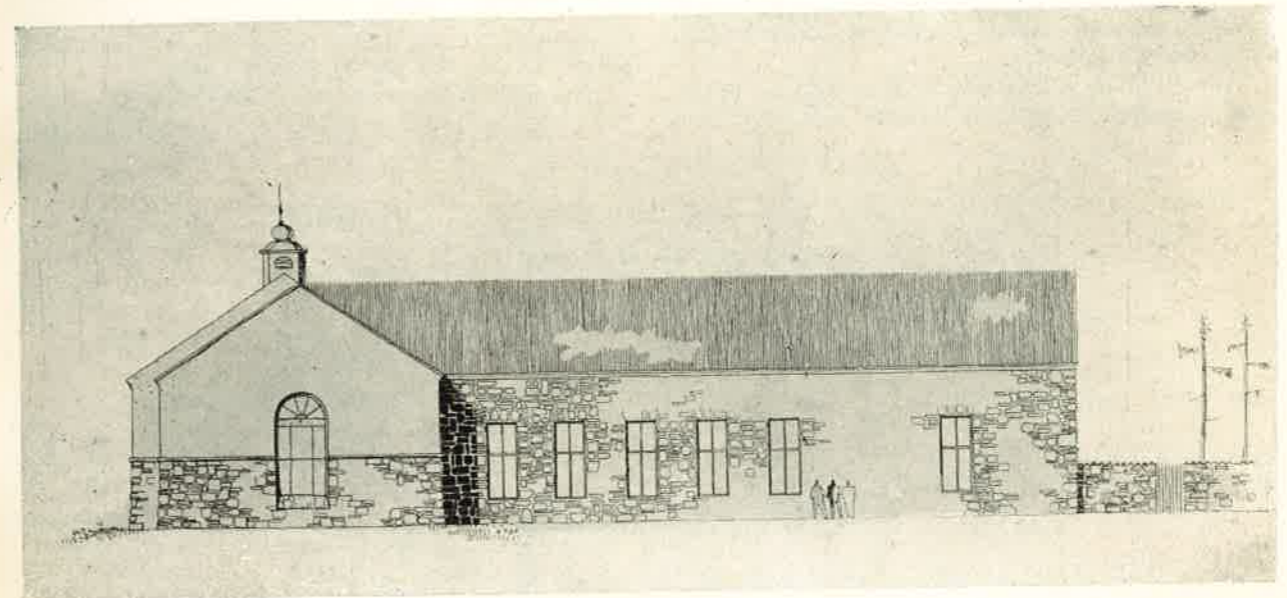
Az előadóterem belső kiképzésében alkalmazkodik az épület külsejének hangulatához. A hófehérre meszelt terem díszítése az erőteljesen kazettázott mennyezet mezőiben elhelyezett színes népi motívumokkal megfestett fatáblákra és a kovacsoltvas falikarokra, illetőleg csillárra van összpontosítva.

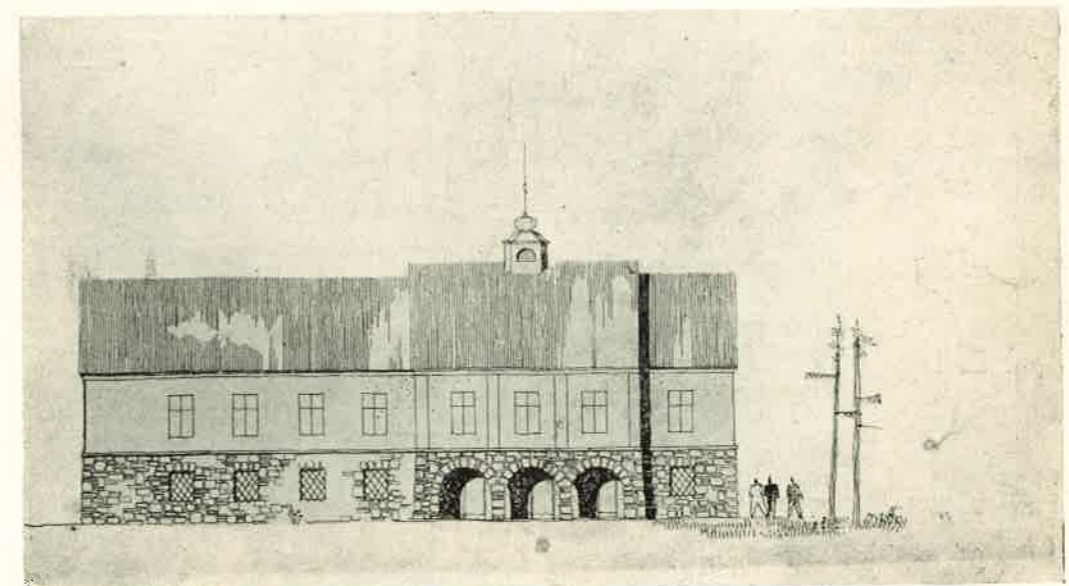
Földszinti alaprajz

A Zagyva-patak felőli homlokzat

Oldalhomlokzat

Homlokzat a bejárat felől

Gördülő csapágygyár

Tervező: BÖHÖNYEI JÁNOS

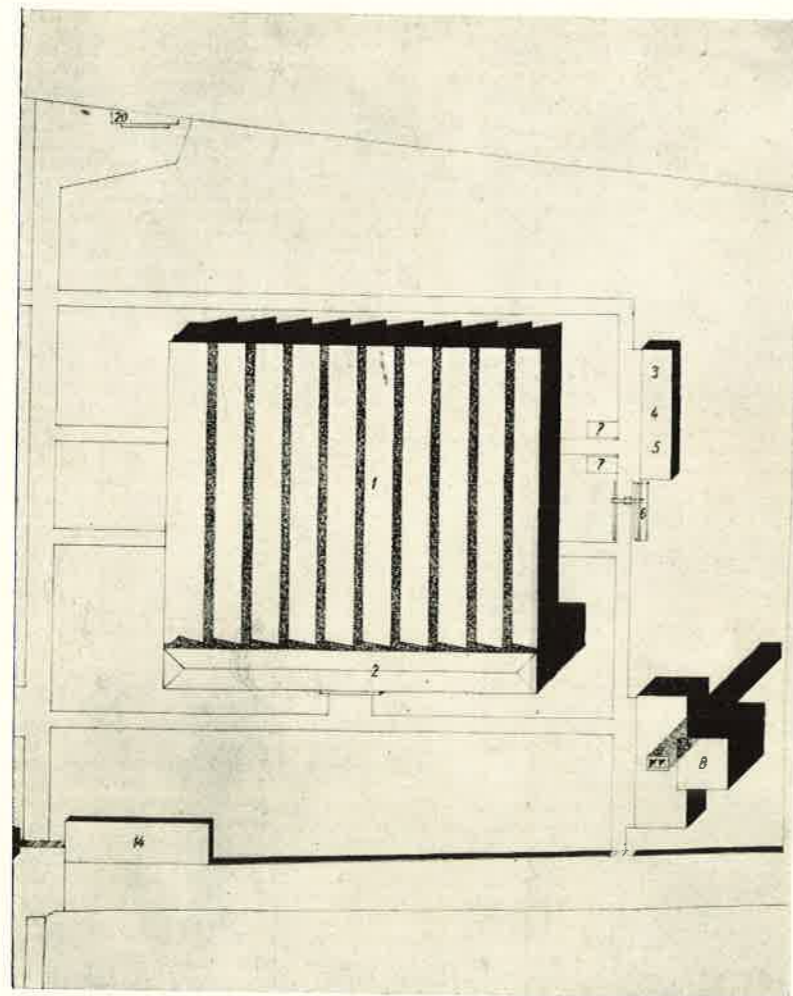
A gyár műút mentén, attól kb. 400m-re helyezkedik el.

A terep a műút felé lejt, így a gyárra jó rálátás nyílik, amelynek szőlővel beültetett dombok sötét tónusa adja a háttérrel.

Adottságnak kellett tekinteni a meglévő épületeket, amelyek a gyár fejlesztett állapotában is

megtartandók, továbbá a 9×12 -es pillérszterű Shedes-csarnokrendszer. Adottságnak lehet nevezni végül is a tereprendezés során a rendezett terület és a műút felé eső rendezetlen terület között fellépő kb. $2-2\frac{1}{2}$ m szintkülönbséget is.

A műhelycsarnoknak műút felőli oldalát a technológia következtében kötött elhelyezésű fejépület

1. műhelycsarnok; 2. iroda, öltöző, laboratórium (homlokzatát 1. f. nt), 3—4—5. kompresszorház; 8. kazánház; 14. porta.

takarja, amely a II. építési ütemben már 90 m hosszú lesz, így ennek tagolása formai szempontból felettébb kívánatosnak látszott.

A régi és az új gyár rész funkcionális kapcsolatai nem lényegesek, mert a régi csak javító, az új rész a gyártóüzem. Az épületek, a régi és az új, a bekötőút ellentétes oldalaira kerülnek, így összehangolás helyett tervező a különbséget igyekezett a kettő között — bizonyos fokig a fejlődést is jelképezve — formailag is kihangsúlyozni.

A bekötőút déli oldalán a gyár régi épületei eredeti formájukban magas tetőkkel, fazonvas ablakokkal megmaradnak, északi oldalára az új műhelycsarnok került. A csarnok elé a műút felőli oldalon az öltözők, műhelyirodák és laboratóriumi épületszárny, északnyugati oldalára a klimatizált álmennyezetes helyiségek sora kerül. Délnyugati oldala tűz-, illetve robbanásveszély miatt szabadon maradt, míg az északeleti oldalon érkezik az anyag és a csarnokon belül az U-alakú gyártási út megtétele után távozik.

Északnyugaton a csarnokkal párhuzamosan húzódik a segédanyagraktárak szárnya, míg a műút felől a fejépület elé a bejárat felőli oldalra az igazgatás, adminisztratív irodák, konyha, étterem kerül, alatta a kerékpárszínnel, amely már a rendezett terep alatti mélyebb szinten áll.

Ennek az épületnek a földszinti kerékpárszínnel árkádokkal felbontott kiképzése, a konyha és éttermi rész nagyméretű ablakai adják a rendeltetésénél és helyzeténél fogva megkívánható nagyobb formai hangsúlyt.

A bekötőút felé a fejépülethez, mint alapsíkhoz viszonyítva, oldalirányban elhúzott igazgatási épülettel tömegében és a gyár sziluettjében az egyensúlyt az alacsony nyomású kazánház adja, egyszerűbb tömegével, de a szabadterei demagpályák pergolaszerű megjelenésének és a kémény erőteljes formai értékének felhasználásával.

A sötét tónusú környezetből való határozott kiemelés érdekében az épületet egész világos színben, egyszerű tömegkontúrú, visszatartott kezelési felületekből állította a tervező össze.

Üzemi kultúrterem

Tervező: S. GESZTI KATALIN

A kultúrterem az ipartelep bejárati épületének része, az igazgatósági épületből és a gyártelepen kívüleső területől egyaránt megközelíthető. A kultúrterem előcsarnok-ruhatárszárnyal kapcsolódik az igazgatósági épülethez.

A kultúrterem nézőtere egy magasabb középső mezőből és ettől két oszlopsorral leválasztott alacsonyabb részből áll. A terem egyik végoldalán a színpad — a szükséges öltözőkkel és mellék helyiségekkel — másik végén két szinten beépítve a szék-raktár és a filmvetítéshez szükséges vetítőhelyiségek vannak. A terem két hosszoldalát keskeny, mennyezetig érő francia ablakok tagolják.

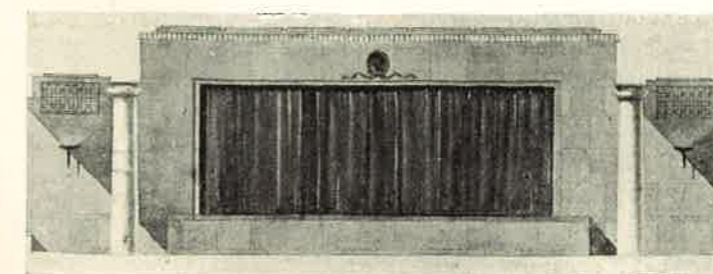
A bazilikális hatású tér három hajóját dór oszlopok választják el egymástól. Az erőteljes főpárkány és a kazettás mennyezet megfelelő hangulati egységet biztosítanak a térnek. A kissé szigorú

dórikus kezelést a főpárkány fogsora teszi intímébbé.

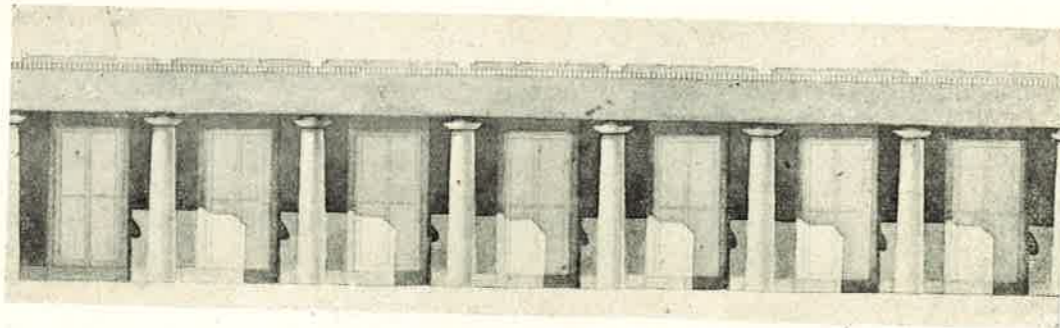
Az alsó szinten előregyártott vb. elemekből összeállított és alul gipszsimítással ellátott kazettás mennyezetet a felső előregyártott vb. tetőszerkezet hordja.

Az oszlopok, színpadi fal, valamint ablakok kökeretezései a külső homlokzaton már alkalmazott dunaharaszti kemény mészkőből készülnek, csiszolt felülettel. A többi függőleges falfelület pasztellzöld színű festésű. Az oszlopok feletti függőleges kötényfalat fehér gipszdíszítések tagolják. Padlóburkolatok: piszkei vörös mészkőből, fehér haraszti kőberakásokkal, csiszolva és fényezve.

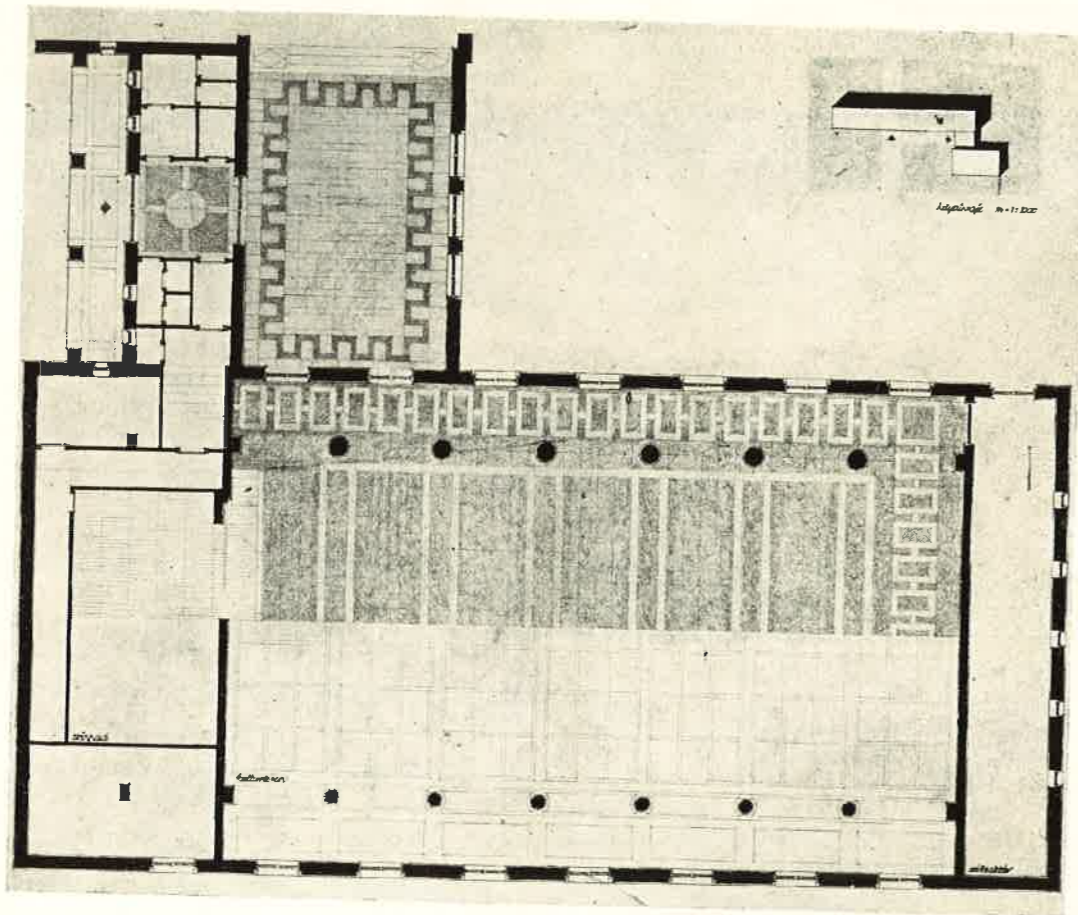
Lámpatestek egyrészt a mennyezeti kazettákban, másrészt az oldalfalon, mint falikarok nyertek megoldást, bronz színűre eloxált alumíniumból.

Nézet a színpad felé

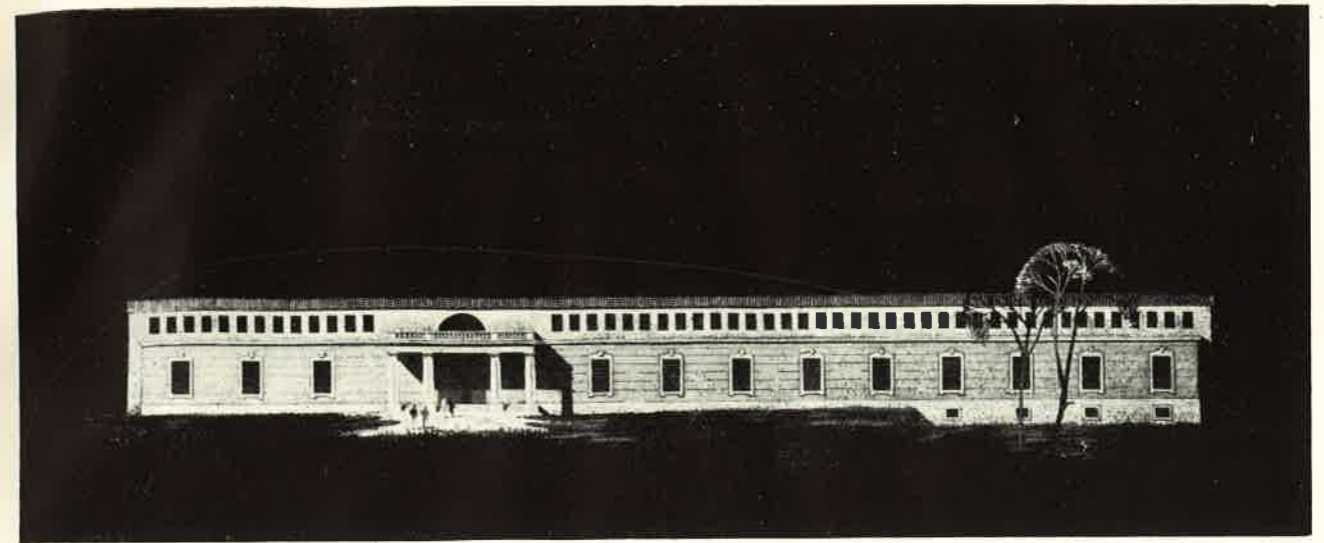
A terem oldalnézete

Az ábra jobbsarkában a vázlat a főépülethez való csatlakozást mutatja

Színpadí függöny: a Minőségi Háziipari Szövetség (Műy. vez. Szabó Éva) által készített bronzszínű »Moszkva« anyagból, ablakfüggönyök szintén hasonló árnyalatú »Efect portière« szövetből, a hátsó színpadí horizont függöny pedig ezüstszínű »Tata« anyagból.

Az előcsarnok padlóburkolata haraszi kő, piszkei vörösmárványbetéttel, szintén csiszolva és fényezve. A ruhatárban, az ajtókon és ablakokon a kultúrteremmel megegyező textilfüggönyök teszik egységessé a dekoráció hatását.

Üzemi kultúrépület

Tervező: RAMOCSAY ISTVÁN

A kultúrépület tervezésénél sokoldalú programot kellett kielégíteni. A voltaképeni kultúrtermi funkciókon kívül itt kellett megoldani az egész telep konyhaüzemét is, mely 4500 adagos igényével nagy alapterületet kívánt és önmagában is komoly tervezési feladatot jelentett, amit még bonyolultabbá tett az a körülmény, hogy a konyhát részben helyszíni tálalásra, részben elszállításra kellett megtervezni.

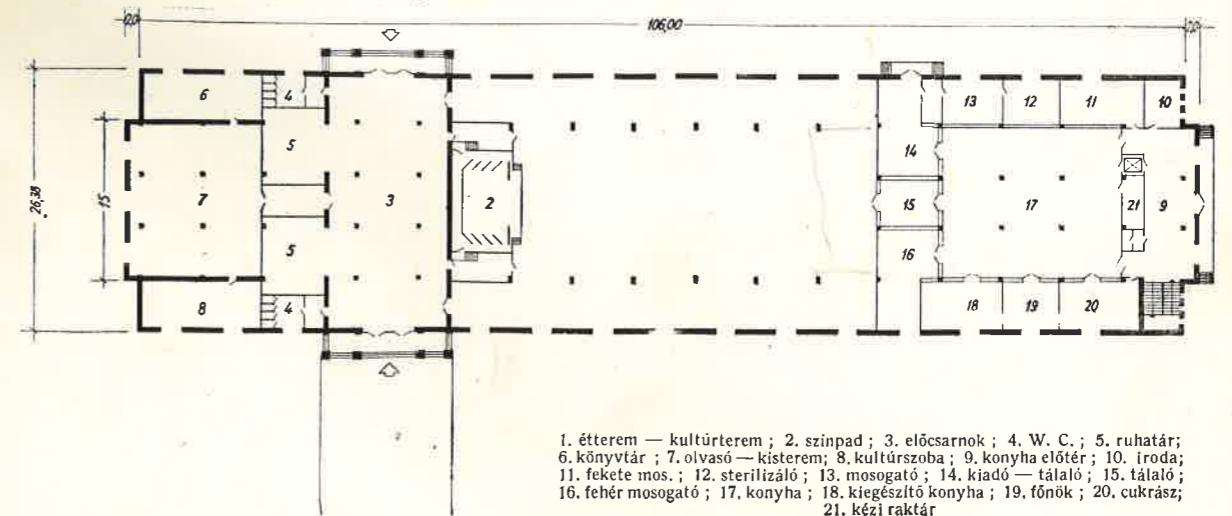
Az épület alaprajzára legjellemzőbb a négy bejárat elhelyezése. Ezek közül az első az étkezőbe érkező dolgozók részére szolgál, a második az étkező-kultúrterem üzemen kívüli bejárata, melyre rendezvények esetén van szükség, a harmadik a konyhaüzem átvételi bejárata, a negyedik az étel elszállítását szolgálja.

Az első két bejárat egy előcsarnokban találkozik, melyből kézmosókon át lehet az étkezőbe jutni. Az előcsarnokhoz ruhatár, kisterem, olvasó, könyvtár, kultúrszobák és a közönség számára tervezett WC-csoport csatlakoznak. A konyhaüzem az elő-

csarnokkal ellentétes oldalon nyert elhelyezést, az étterem hossz tengelyével párhuzamos vonalon és kétoldalra tálal.

Az épület bazilikás megoldásban épül, ezáltal a főhelyiségek és a kétoldalt csatolt konyhaüzemi és kultúrhelyiségek megfelelő szellőzéséről és világításáról kellően lehetett gondoskodni.

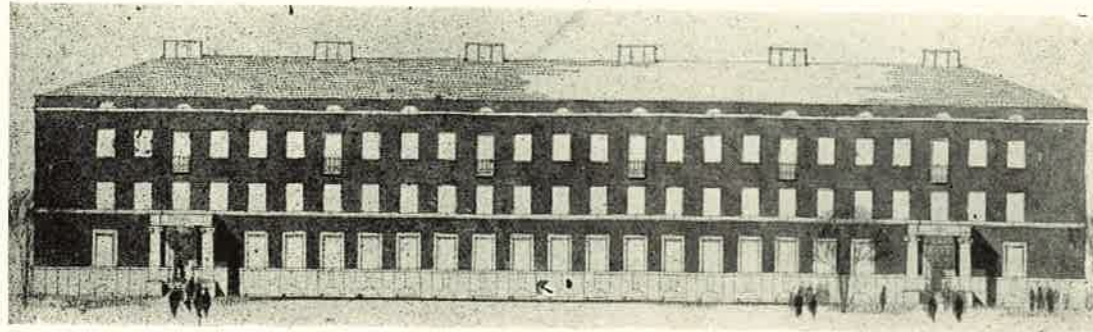
A két oldalhajó, alacsony arányainak megfelelően, rusztikás kiképzésével erőteljesen fejezi ki az épület fekvő arányait. A négy oszloppal ellátott, erősen plasztikus portikusz kellemesen tagolja a hosszan elnyúló tömeget. A bazilikásan kiemelkedő középrész formai kezelése bizonytalan még, a sűrűn sorolt ablakok léptékben és hangulatban nem felelnek meg az oldalhajók formanyelvének, ipari jellegűek, ellentétben az oldalhajók történelmi remniscenciájú, polgári architektúrájával. Az épület, éppen ezért ellenmondása következtében érdekes példája a szocialista-realista építészet felé törekvő ipari tervezés egy meghatározott fejlődési szakaszának.

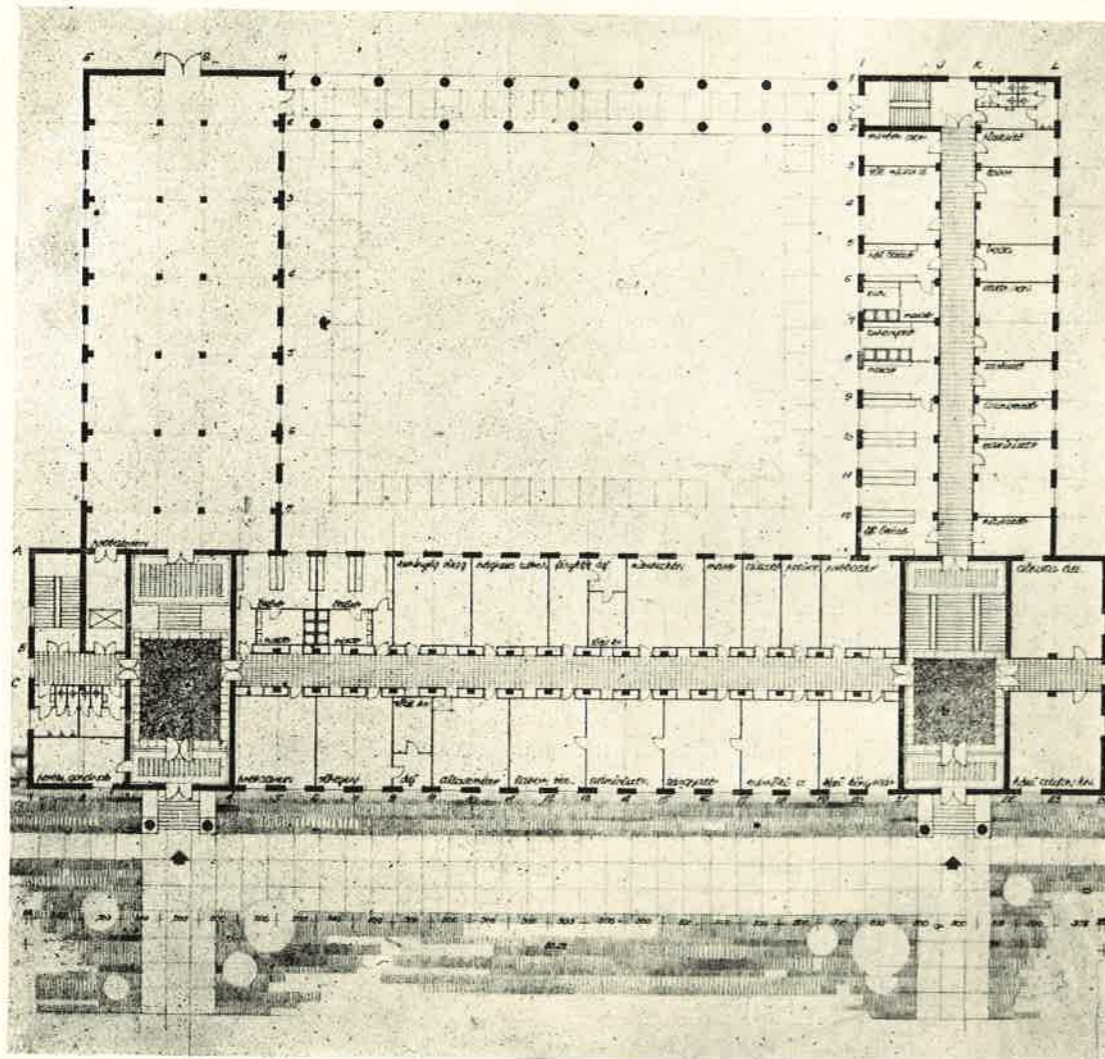
1. étterem — kultúrterem; 2. színpad; 3. előcsarnok; 4. W. C.; 5. ruhatár; 6. könyvtár; 7. olvasó — kisterem; 8. kultúrszoba; 9. konyha előtér; 10. iroda; 11. fekete mos.; 12. sterilizáló; 13. mosogató; 14. kiadó — tálaló; 15. tálaló; 16. fehér mosogató; 17. konyha; 18. kiegészítő konyha; 19. főnök; 20. cukrász; 21. kézi raktár

Központi laboratórium

Tervező: S. GESZTI KATALIN

Bejárati homlokzat

Földszinti alaprajz

A generáltervező által megadott programm egy nagyüzem meglévő, korszerűtlenné és méreteiben szűkké vált központi laboratórium és anyagvizsgáló épülete helyett, egy új, nagy központi laboratórium létesítését irányozta elő.

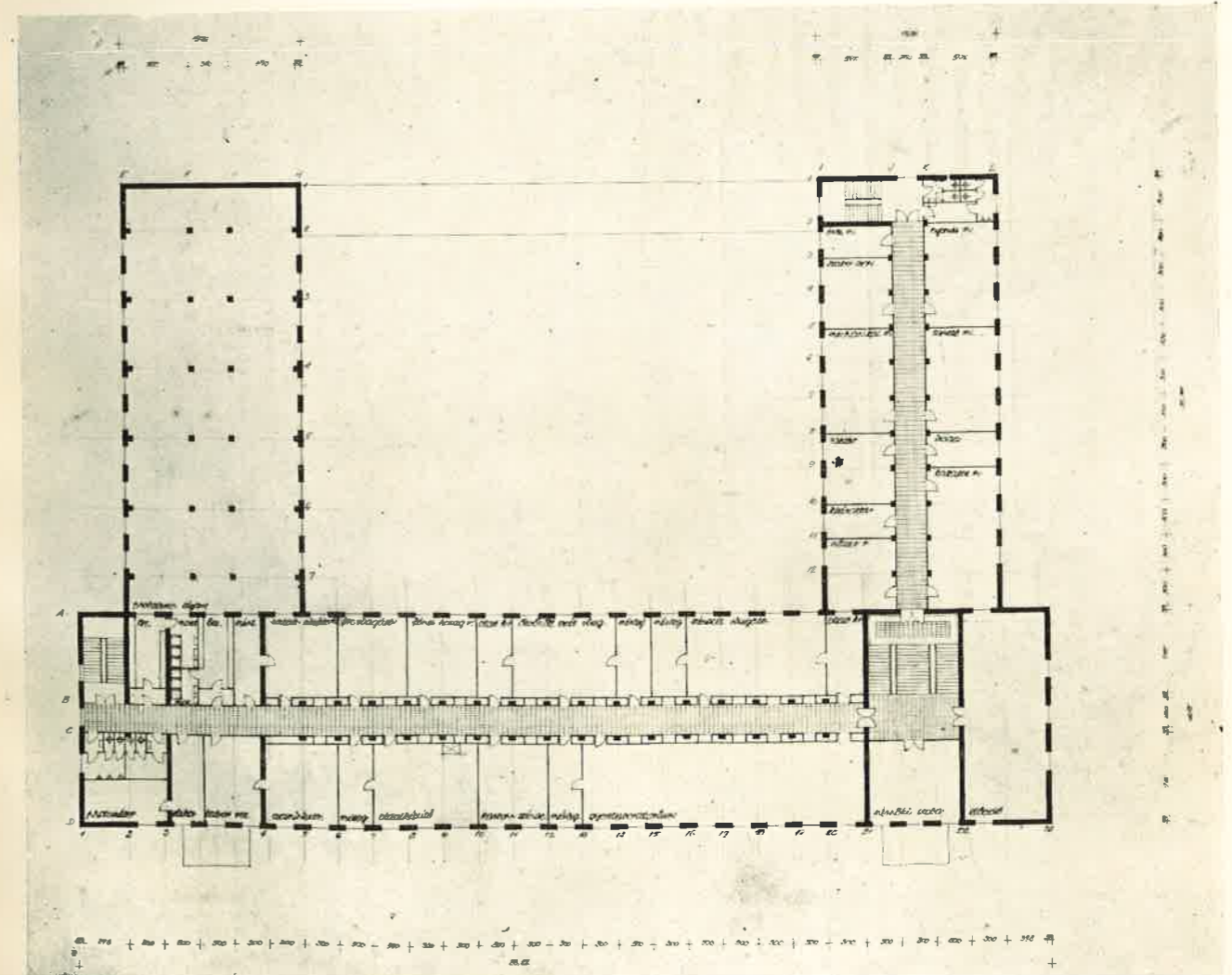
A programm magába foglalta a kémiai laboratórium, fizikai laboratórium, központi anyagvizsgáló, mechanikai anyagvizsgáló, továbbá rezsiműhely, sav- és gázraktár és ütőmű helyiségeit.

A főépület az utcai szárnyon tartalmazza a földszinten a fizikai, az I., II. emeleten a kémiai laboratóriumot, hátranyúló szárnyai pedig a fizikai anyagvizsgáló és a mechanikai javító részleget. A két földszintes oldalszárnyat fedett árkád köti össze. A többfajta technológiát és munkafolyamatot képező részlegeket sikerült egy építészeti egységes kompozícióvá tömöríteni. A főépület mögött nyert elhelyezést külön épületként a műhely és a kiegészítő épületek sora.

A fizikai és a kémiai laboratórium teljes elválasztása folytán a főépületet két bejáratral kellett megtervezni. Ily módon a két szélső előcsarnok elhelyezése az alaprajzban és a homlokzaton lerögzítette az alapvető építészeti gondolatot. A két előcsarnok közötti laboratóriumi rész középfolyosós.

A folyosó két oldalán függőlegesen végigfutó el falazott vezetékcsatorna készült. A szellőzőfolyosó a negyedik szinten nyert elhelyezést.

Az épület főtömege a főútvonallal párhuzamos. A főhomlokzaton a két bejárat tengelyképző hangsúlyként jelenik meg. Az egyszintes oldalszárnyak főpárkánya és a főépület övpárkánya közös magasságban fut végig, biztosítva az egyszintes részek kapcsolatát a főépülettel. A negyedik szint ablakai a főpárkány feletti attikában jelennek meg, mint a párkányon ülő egyszerű szegmensívek. (A laboratóriumokra jellemző legfelső szintek, — melyben a vegyifülkék szellőzését összefogó csővezetékek és a szellőzés motorikus berendezése nyernek elhelyezést.) Az attikában elhelyezett szegmensívek formailag a klasszicizmus hagyományára támaszkodnak. Az alattuk körbefutó főpárkány nyugodtan és megfelelő magasságban zárja le az épületet. A biokémiai kutató intézet esetében a tervező igen nehéz feladatot rótt magára, amikor az ugyancsak szegmensíves ablakokat a főpárkányba helyezte, amivel a főpárkány jelentőségét az épület méreteihez képest túlságosan is kiemelte, az épületet magát pedig egy teljes szinttel felmagasította. Ez az út kényszerítően vezetett a jelen példánál kevésbé harmonikus megoldáshoz.

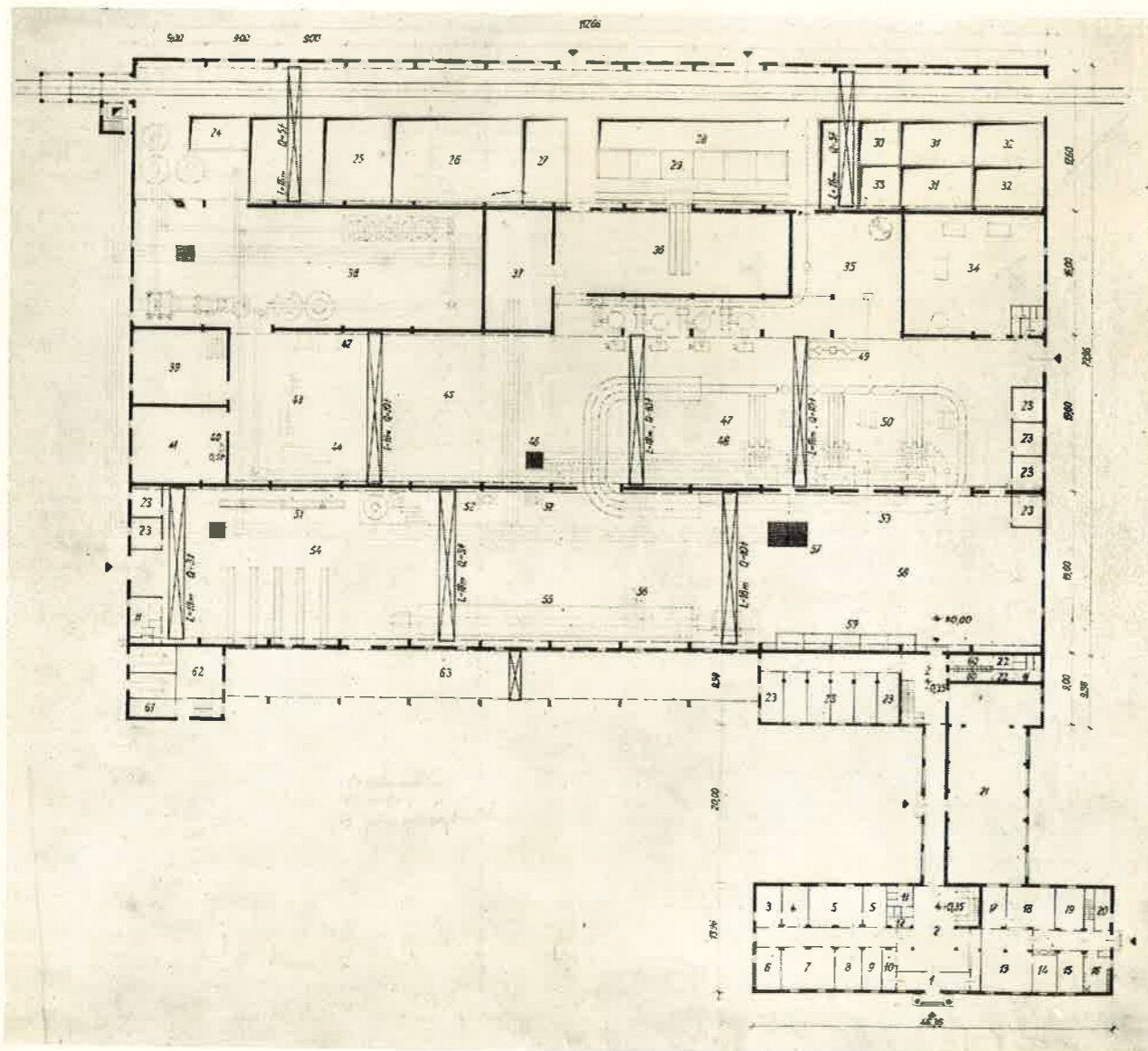
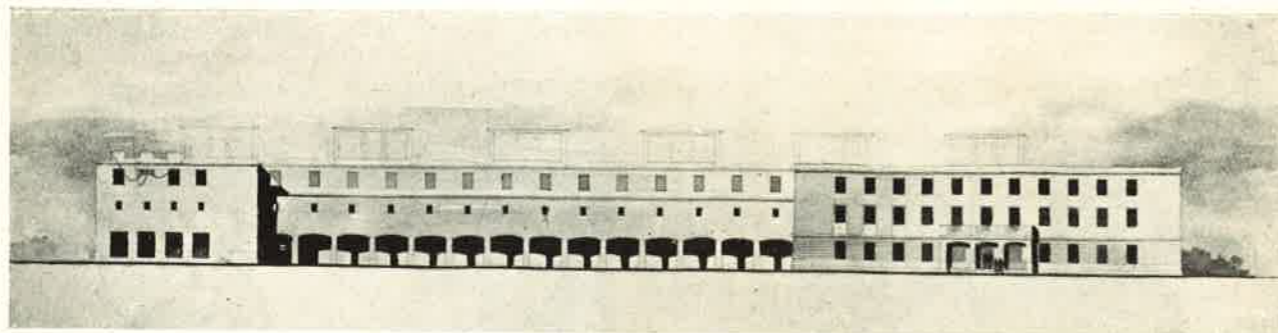

3*

Első emeleti alaprajz

Öntöde

Tervező: VELLAY ISTVÁN és NÉMETH ANTAL

1. szélfogó; 2. előcsarnok; 3. telefonkezelő; 4. telefonközpont; 5. Sz. B.; 6. orvos; 7. rendelő; 8. váró; 9. altiszt; 10. porta; 11. férfi W. C.; 12. női W. C.; 13. konyha; 14. fekete mosogató; 15. zöldsegraktár; 16. öltöző; 17. fehér mosogató; 18. tálaló; 19. szárazáruraktár; 20. áruátvevőiroda; 21. étterem; 22. előtér; 23. iroda; 24. bentonit; 25. homok; 26. koks; 27. agyag; 28. nyersvas; 29. napiadag tároló; 30. mészke; 31. vas; 32. hulladék; 33. kovácsolt; 34. kompresszor; 35. üstkészítő; 36. kupolok; 37. porészívó szellőzők; 38. homokelőkészítő; 39. karbantartó; 40. Demag 0,5 t; 41. mintajavító; 42. magszáritó; 43. magformázók; 44. magpad; 45. kézi formázó; 46. bedobórás; 47. formázógépek; 48. öntődarú; 49. üstmelegítő; 50. magállvány; 51. lengőkőszőrűk; 52. kőszőrűk; 53. conveyer; 54. tisztítóműhely; 55. alagútkenyence; 56. fűvő; 57. kírázó; 58. szekrényrakodó; 59. formalapállvány; 60. mosdó; 61. akkumulátor; 62. trafó; 63. formaszekrénytároló

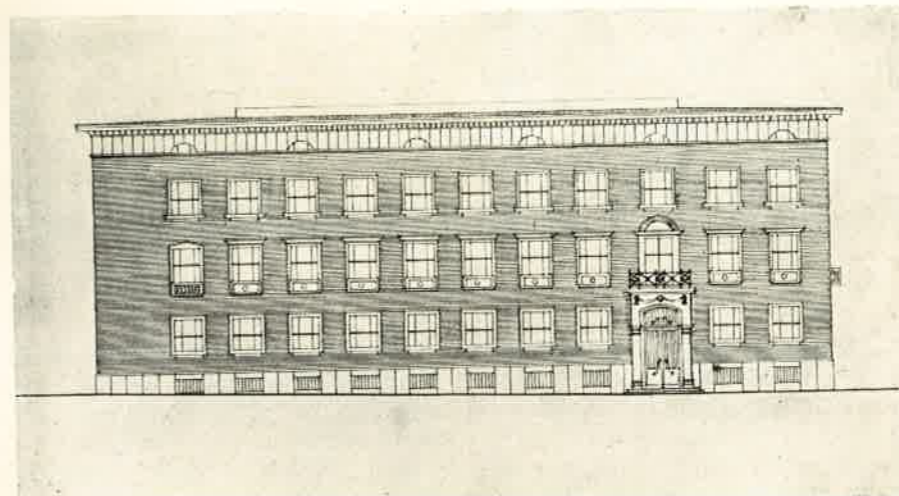
A generáltervező által megadott technológiai terv olyan elrendezést kívánt, mely üzemi és személyforgalmi kereszteződéseket, valamint komplikált és drága iparvágány hálózatot tartalmazott. Az iparvágány a gyártelepre történő bevezetésekor sugarasan három irányban ágazott szét, hogy a rendeltetésnek megfelelően. A tervező ellenjavaslatára a technológusokkal egyetértésben új általános elrendezés készült, mely a fentemlített hibákat teljes mértékben kiküszöbölte. A gyár főútjának és folyam közötti terület el, annak az elgondolásnak alapján, hogy anyagellátása nagyrészt saját közvetlen kikötőn keresztül, uszályokon, a készáru kiszállítása vasúton történik, személyforgalma pedig a főútján felől bonyolódik le. Ennek megfelelően a raktárak és segédüzemek a folyami oldalra, míg a gyár szociális — irodai része az öntödéhez és a megmunkáló üzemhez blokkolva, a főútján felé került.

Városkép szempontjából sikerültnek mondható a gyártelep tömegeinek csoportosítása. Már ismert problémát jelentett a szociális épületek architektónikus összehangolása az ipari részekkel. Az öntödei épületnél ugyanis elkerülhetetlen volt a trafó és szekrénytároló megjelentetése a főútján felé. Az öntőcsarnokot, illetve annak öltöző-mosdó épületét egy földszintes étterem köti össze az úttal párhuzamosan elhelyezett igazgatósági épület kétemeletes tömegével, amelynek a nyugodt ritmusú kis plasztikájú homlokzata mögött megjelenő erőteljes árnyékhatást adó öntödei szekrénytároló árkádsora harmonikus összképet nyújt. Az árkádsort építészeti szempontból a transzformátorállomás nyugodt falfelületű tömege zárja le.

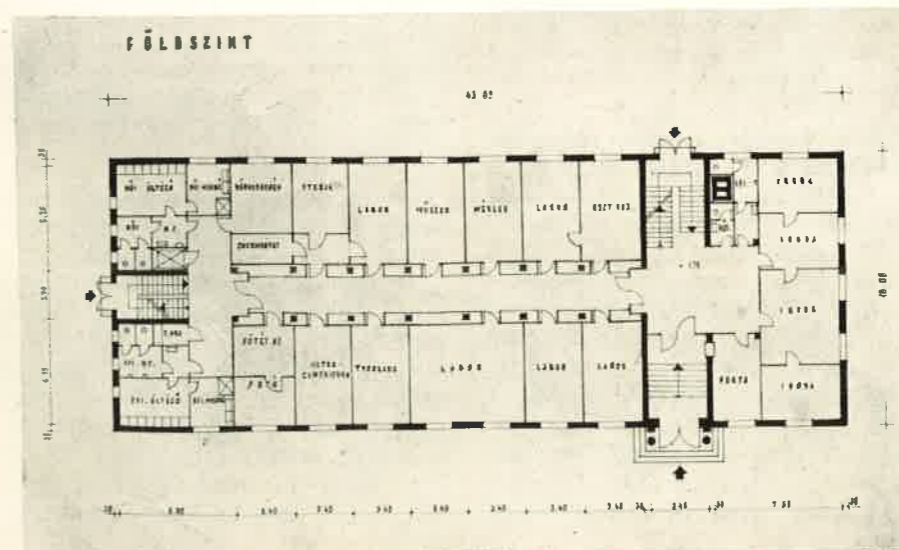
A tervező az épület együttes hatását egyszerű eszközökkel, költséges szerkezetek mellőzésével, csupán a fal és nyílásárnyok helyes megválasztásával igyekezett megvalósítani.

Biokémiai kutató intézet

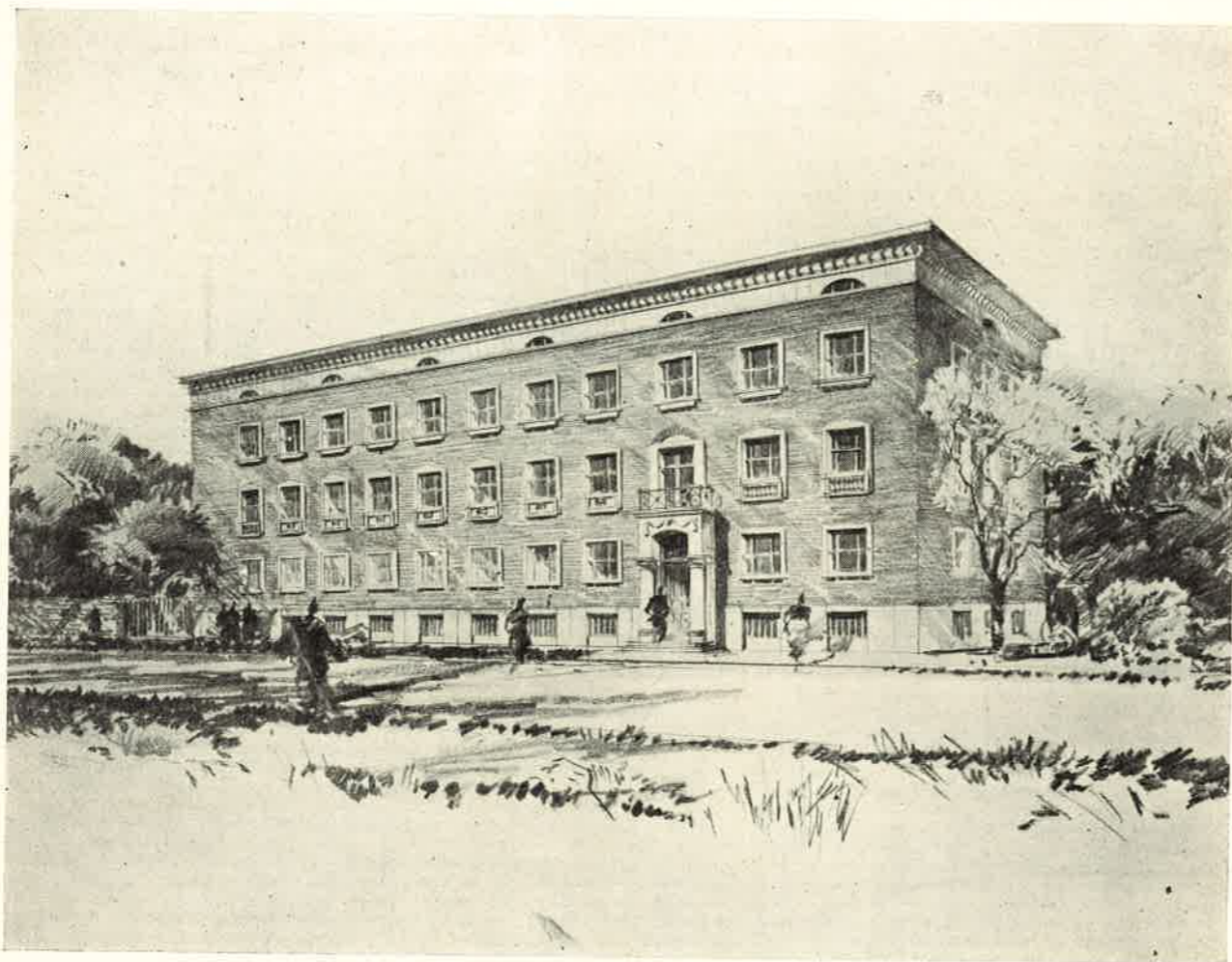
Tervező: JUHÁSZ JÓZSEF

Bejárati homlokzat

Földszinti alaprajz

A Magyar Tudományos Akadémia 40 kutató tudósa és azok 80 főnyi munkatársa élettani kutatásai és kísérleteinek munkafeltételeit elégíti ki a Biokémiai Kutató Intézet tervezett épülete.

A tervezési programot előzetes tanulmány alakította ki, a szovjet és más államokban létesített hasonló intézmények vizsgálata és tanulmányozása alapján.

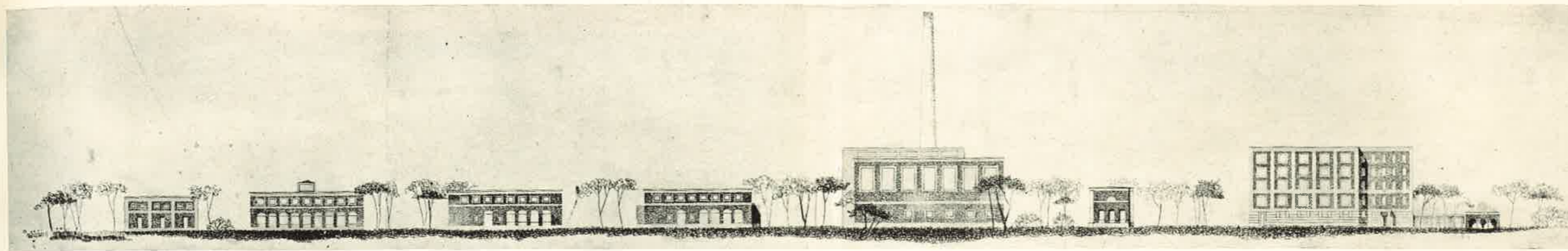
A program egy zárt tömbbe tevezett háromemeletes épület, középfolyosós, három traktusos elrendezésében nyert kielégítést.

Az alaprajzi kialakítás az épületet hosszirányában három szakaszra osztja. A három rész közül a középső a leglényegesebb — a teljes épülethossz kétharmadát kitevő laboratóriumi rész, ahol cellarendszerben a középfolyosó kétoldalán nyílnak a laboratóriumok és az azokat közvetlenül kiszolgáló üzemi helyiségek. Az épület ezen részének szerkezeti kialakítását a kutató laboratóriumok bonyolult épületgépészeti installációja határozta meg. A 3,40 m méretű modulrendszerre felépített laboratóriumok kialakítása gazdaságos szerkezeti megoldást eredményez. Az aránylag kis belső területű munkahelyek jó megvilágításúak és a berendezés beépítésével, a felszerelési tárgyak helyes elhelyezésével, jól használható és gazdaságos munkahelyiségek alakulnak.

Az épület két szélső része közül az egyikben a fölépcső, előcsarnok és e köré szintenként az adminisztratív helyiségek csoportosulnak. Az épület másik végszakaszán melléklépcső és emeletenként a dolgozók létszámának megfelelő méretű öltöző és mosdóhelyiségek vannak.

A három szakaszra osztott megoldás a leggazdaságosabb felépítést teszi lehetővé, mert a különböző vezetékek, csövek és csatornákkal sűrűn telepített laboratóriumi rész egy tagban nyer tömörítést, míg az épület másik két részében ehhez viszonyítva elenyészően csekély az épület-gépészeti installáció.

A homlokzat téglá architektúrája falsíkok és nemes anyagból készített reprezentatív főpárkány, valamint nyílászorok és lábazat alkalmazásával nyer megoldást. Jellemző motívum a padlásemeletként jelentkező legfelső szint, ahol a laboratóriumként feljutó szellőzővezetékek motorjai helyezkednek el. Az emeletstort szegmensablakok világítják meg, melyek az alattuk sorolt ablakokat ritmizálják. Az aszimmetrikusan elhelyezett portikus, az aediculára emlékeztető ablakkeretek és az erős fogsoros főpárkány az épületet az új stílustörekvések egy adott időpontjának jellemző képviselőjévé teszik.

Gyógyszerárugyár fejlesztése Budapesten

Tervező: SKULTÉTHY JÁNOS

A megbízás egy meglévő gyógyszerárugyárnak kb. 150%-os fejlesztését tűzte ki feladatul. A Vegyterv által készített bővítési tervet átvizsgálva, a tervezők az út és vasút új elrendezésére tett javaslatukkal jelentős költségsökkentést értek el. A gyár a főváros külterületén védett zöld sáv mentén fekszik.

A bővítés következtében a telep gerincét képező főút vonal az eddigi városi forgalmi út lett, helyette új városi forgalmi útvonal készül az üzem megkerülésével. A tervezés során a vasúti forgalom jobb megoldásával üzemeltetés szempontjából káros útkeresztezéseket lehetett megszüntetni.

Az új üzemszerek, laboratóriumok épületeit, öltözőépületét, orvosi rendelőjét a bejárat felőli oldalon helyezte el a tervező. A telep súlypontjában épül az új kazánház, az út mentén pedig a többi üzemi épület. Út- és vasút megközelíthetőségével helyezkednek el a raktárépületek.

A fejlesztési terv elkészítése — mint nagyobb ipari üzemek telepítése általában — komoly városépítési feladatot rótt a tervezőre.

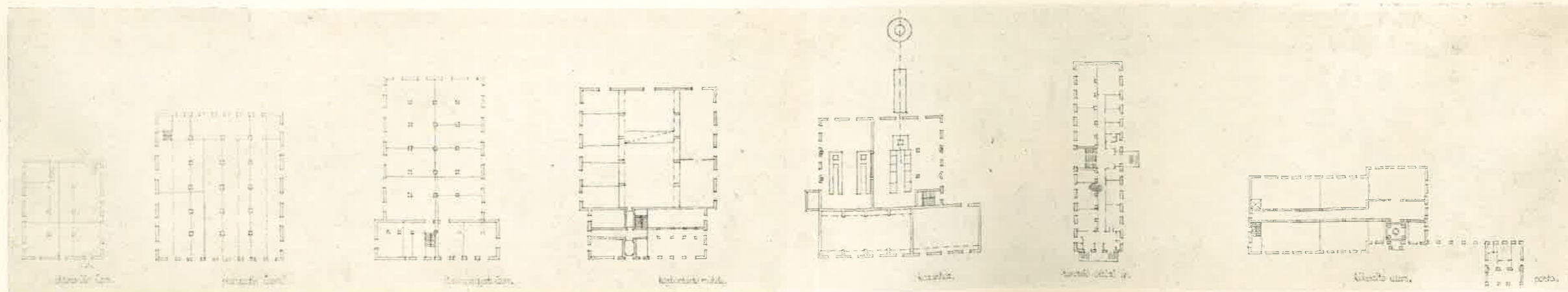
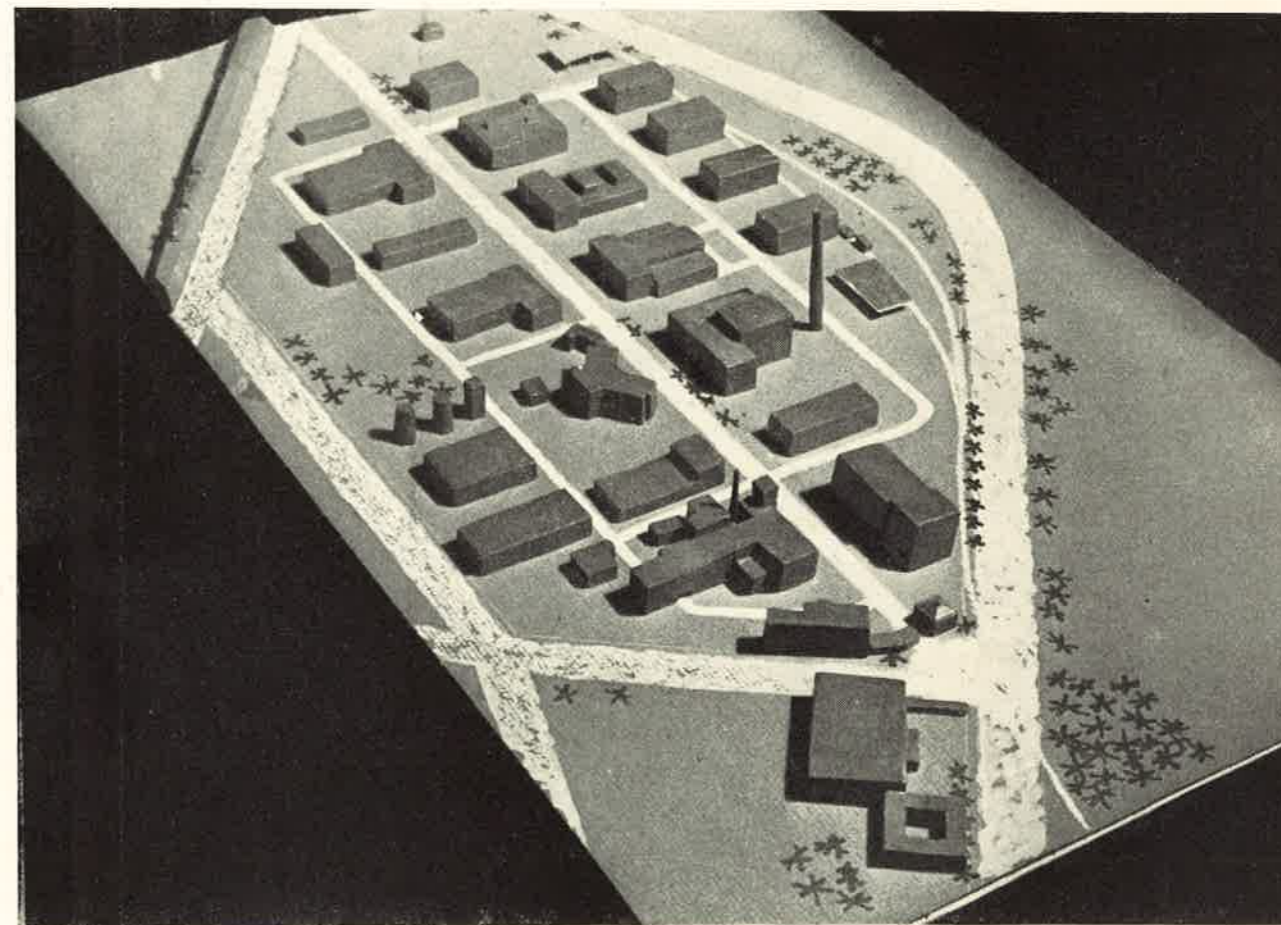
Igen figyelemreméltó már a bejárat kiképzése is. A belső főút vonal és a határoló útvonalak ferde szögében a kerékpárszín íves megoldása a gyárterületen kívüli kultúrház és szociális épület kontúrjával együtt határozott térképzőként jelentkezik. A portaépület sátor-tetejével adja a tér hangsúlyos lezárását.

A főútvonalon felsorakoztatott üzemek fejpületei, azonos párkánymagasságukkal és közel azonos tömegükkel kellemes utcaképet adnak.

A kazánház kéménye a település csuklópontja, amelytől a bejárat felé nézve a főútra merőleges tömegek sora, a bejárat felé ellentétes irányban pedig a főúttal párhuzamos mozgású épületek helyezkednek el. A vasúti vágányra merőlegesen állított raktárépületek a főúttal párhuzamos tömegeket ellensúlyozzák.

A tartályok érdekesen ismétlik meg kisebb léptékben és fellazítva a kémény vertikális hangsúlyát.

A telep különböző rendeltetésű épülettömegei nem alkotnak építészeti hangsúlyokat, mert a pavillonok, parkok elhelyezése miatt erre nincs is szükség. A főút vonal kialakításánál tervező azonos homlokzati részletekkel és a nyílások hasonló jellegű megoldásával is törekedett egységes utcakép elérésére.

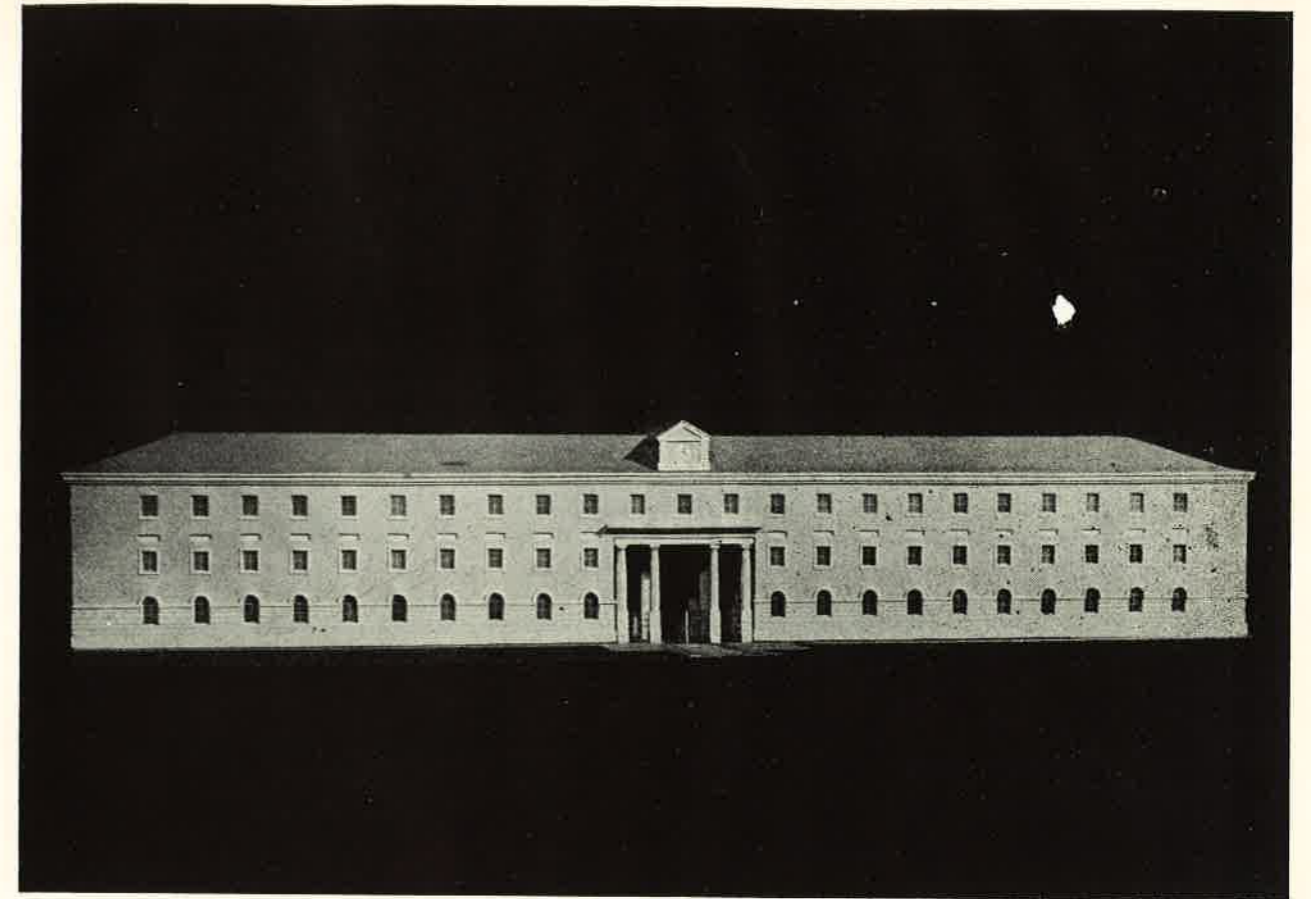

z egyikben a
nként az ad-
k. Az épület
emeletenként
éretű öltöző

s a leggazda-
ert a külön-
l sűrűn tele-
nyer tömörí-
ehhez viszo-
let-gépészeti

falsíkok és
főpárkány,
almazásával
adlásemelet-
boratórium-
helyezked-
k világítják
at ritmizál-
ortikus, az
az erős fog-
störékvések
pviselőjévé

Gépgyár. Bejárati épület

Tervező: FÜZÉR ISTVÁN

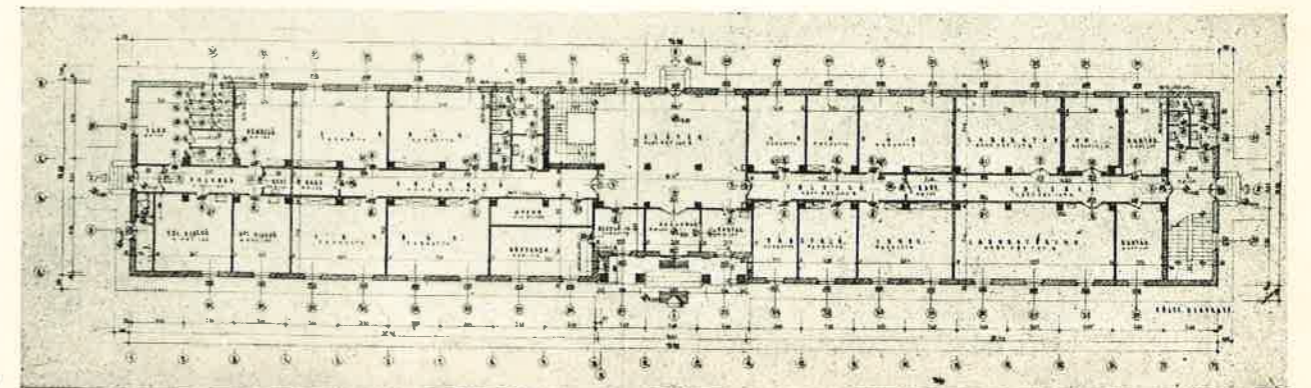
Az épület a gyár központi adminisztrációs helyiségeit és a központi vizsgáló laboratóriumot tartalmazza, az út és az üzemi főépület közötti elhelyezéssel, utóbbihoz híddal kapcsolva.

Az épület előtt park létesül. A földszinten nyert elhelyezést az előcsarnok, irodák, telefonközpont, orvosi rendelő és a laboratóriumok olyan helyiségei, ahol alapozást igénylő gépek működnek. Az első emeleten irodák és laboratóriumok vannak. A második emeleten nyert elhelyezést az étterem, valamint a kisebb forgalmú irodák.

A homlokzati kialakításnál az alföldi város sajátos építészeti ízét kísérelte meg a tervező vissza-

tükrözni, melynek keretében a klasszikus formaeszközöket szerényen alkalmazza.

A rusztikázott lábazat a helyi hagyományokra támaszkodik. A rusztikát lezáró párkány egyben a rusztikát átvágó ablakokat is keretezi, ami az épület lábazatát bizonytalanná teszi. A főbejáratot tervező magas oszlopszékre állított dór oszlopokkal hangsúlyozza. A tervezés első fázisában az oszlopok szabad áthajtót támasztottak alá. A tervek menetközben változtak, a szabad áthajtó helyett zárt kapuzat készült, ami az egész portikuszmotívum létjogosultságát kétségessé teszi. A főténgelyben elhelyezett kis óratorony kellemesen enyhíti a homlokzat klasszicizáló merevségét.

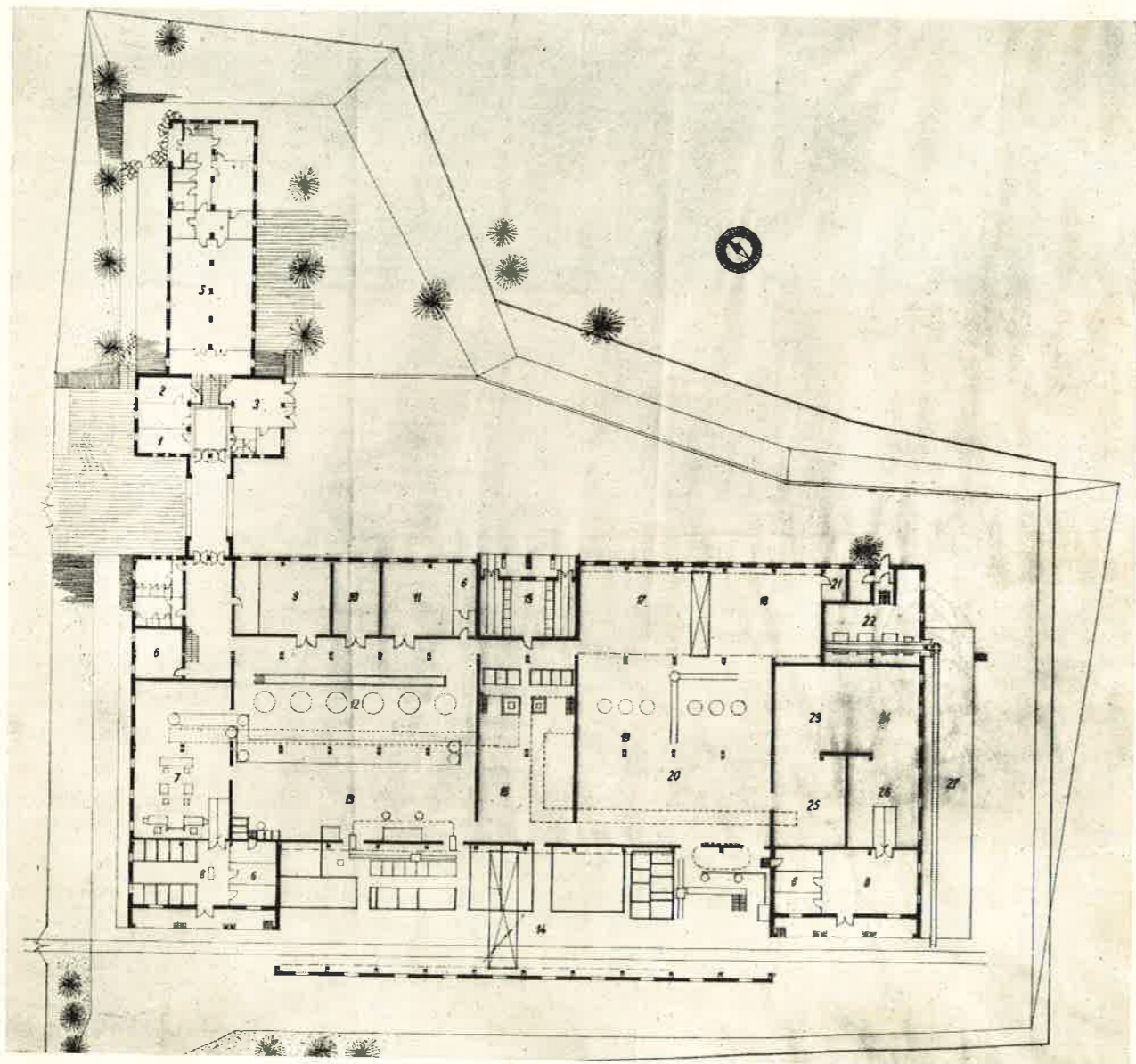
Szurkevasöntöde

TERVEZŐ: BAJNAY LÁSZLÓ

A generáltervező által megadott program szerint két, — közös anyagudvarral és homokelő-készítéssel bíró, — egyébként egymástól független rendeltetésű öntödét kellett tervezni. Az eredetileg megadott technológiai terv a két funkciót nem választotta el világosan. A tervező ellenjavaslata alapján a technológussal egyetértésben olyan terv készült, mely a homokelőkészítést és az anyagudvart centrálisan helyezi el, amivel egyrészt a technológiai folyamat áttekinthetővé vált, másrészt a funkció teljes mértékű építészeti kifejezést kaphatott.

Az üzem telepítését a helyszíni adottságok határozták meg. A rendelkezésre álló terület két

völgy találkozásánál fekszik. A főépület alaprajzi kialakításánál és a szociális épületek elhelyezésénél irányadó szempont volt, hogy az épületek a terepet lehetőleg kövessék és az építkezés ne tegyen túlzott földmunkát szükségessé. Az üzemi épület helyét a rendelkezésre álló vágány határozta meg, mely a domboldal D-i lábánál kapcsolható. Az üzemet kiszolgáló út a vasútra merőlegesen a domboldalt nyugatról határoló kis völgyben húzódik végig. Az üzem L-re emlékeztető elrendezését az út és a vasút fekvése, továbbá a domborzati viszonyok indokolták. Az igazgatósági és jóléti épületbe helyezte el a tervező egymás feletti szinten az

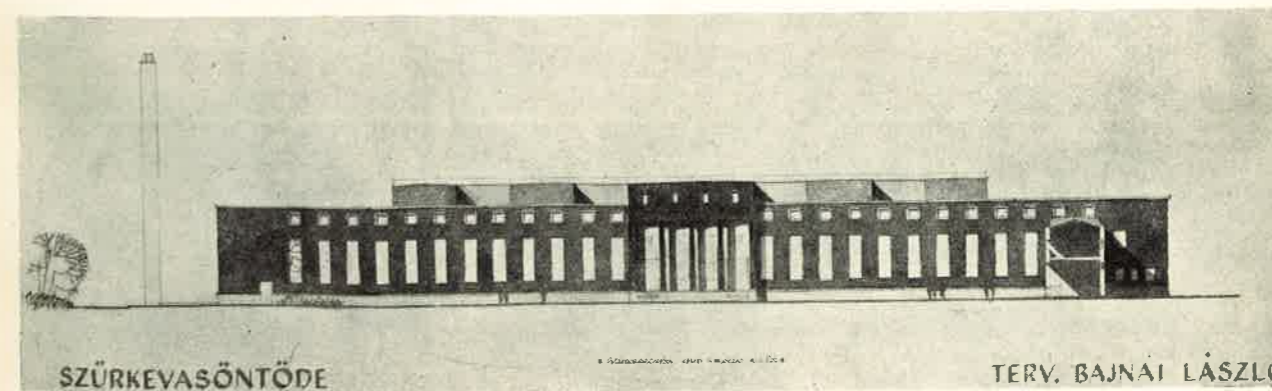
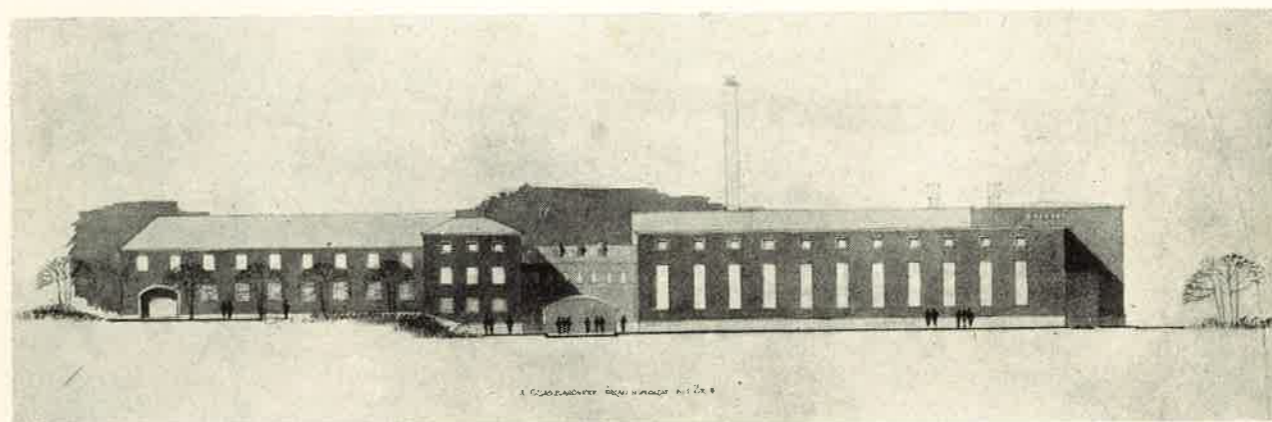
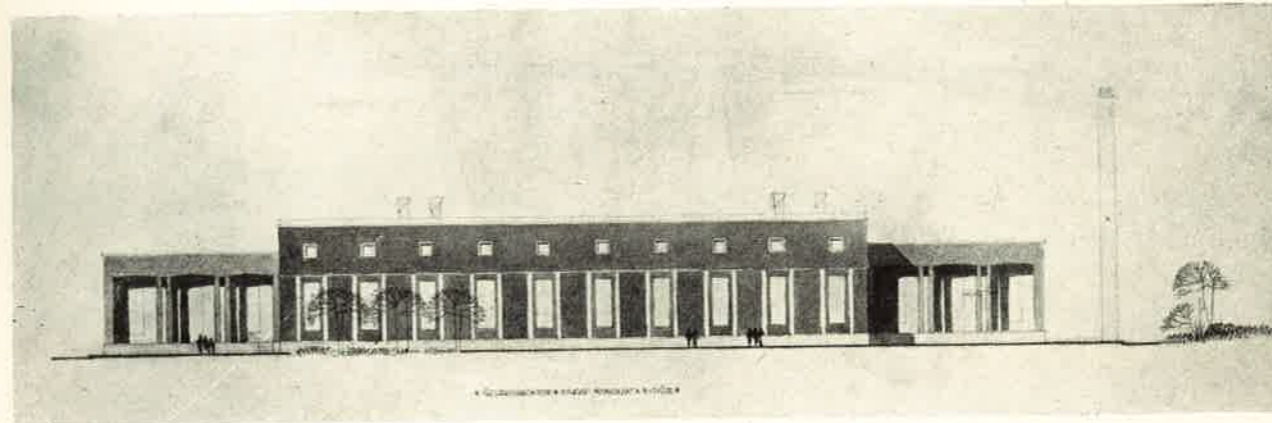
1. portás; 2. orvos; 3. garázs; 4. konyha; 5. étterem; 6. iroda; 7. öntvénytisztító; 8. raktár; 9. TMK műhely; 10. kompresszor; 11. porfelszívás; 12. formázótér; 13. öntötér; 14. anyagudvar; 15. kapcsoló; 16. homokelőkészítő; 17. magkészítő; 18. mintaraktár; 19. formázótér; 20. öntötér; 21. művezető; 22. kazánház; 23. nyomáspróba; 24. öntvénytaroló; 25. öntvénytisztító; 26. megmunkáló; 27. szentér

gazgatási helyiségeket, orvosi rendelőt, étterem és konyhaüzemet, továbbá az öltözőket. A főépület és a hosszanti szárny emeleteltolással készültek, követve a terep alakulását. Az üzemmél való összeköttetést a híd biztosítja, mely félemelet magasságkülönbséggel érhető el az étteremből és az öltözőből egyaránt.

Az üzem tömegének megjelenésében a főépület kiegyensúlyozott alaprajza döntően nyilvánul meg. Az üzemi épület főhomlokzatán az anyagudvar zárt tömegéhez a kiszolgáló rámpák felbontott architektúrája csatlakozik. A hegy felőli oldalon a transzformátorház rámpája megismétli a főhomlokzati rámpák feloldott kezelését. A völgy felőli oldalhomlokzatnál, az igazgatósági épület és az üzemi épület csatlakozásának megoldása volt a

tömegkiképzés megoldásának kulcsfontja. A jóléti épület főépületének azonos párkánymagassága a két épület tömegét egybehangolja. A hegy felé elnyúló szárny félemeleti eltolása a főpárkány lejtésével és a lábázat felemelésével a táj felé biztosít kellő átmenetet.

A tervező a felületek elosztásában és a fal-síkok, valamint a nyílások arányában igyekezett mondanivalóját korszerű eszközökkel oly módon kifejezésre juttatni, hogy ez a szomszédos város történelmi hangulatába illeszkedjék. Ez a törekvés különösen szembeűnő a főhomlokzat alsó ablak-sorának tartózkodó lizénáinál és attikaszerűen megjelenő felső ablak-soránál, továbbá a rámpák és összekötő híd erős plasztikát nyújtó faltjának íves lezárásánál.

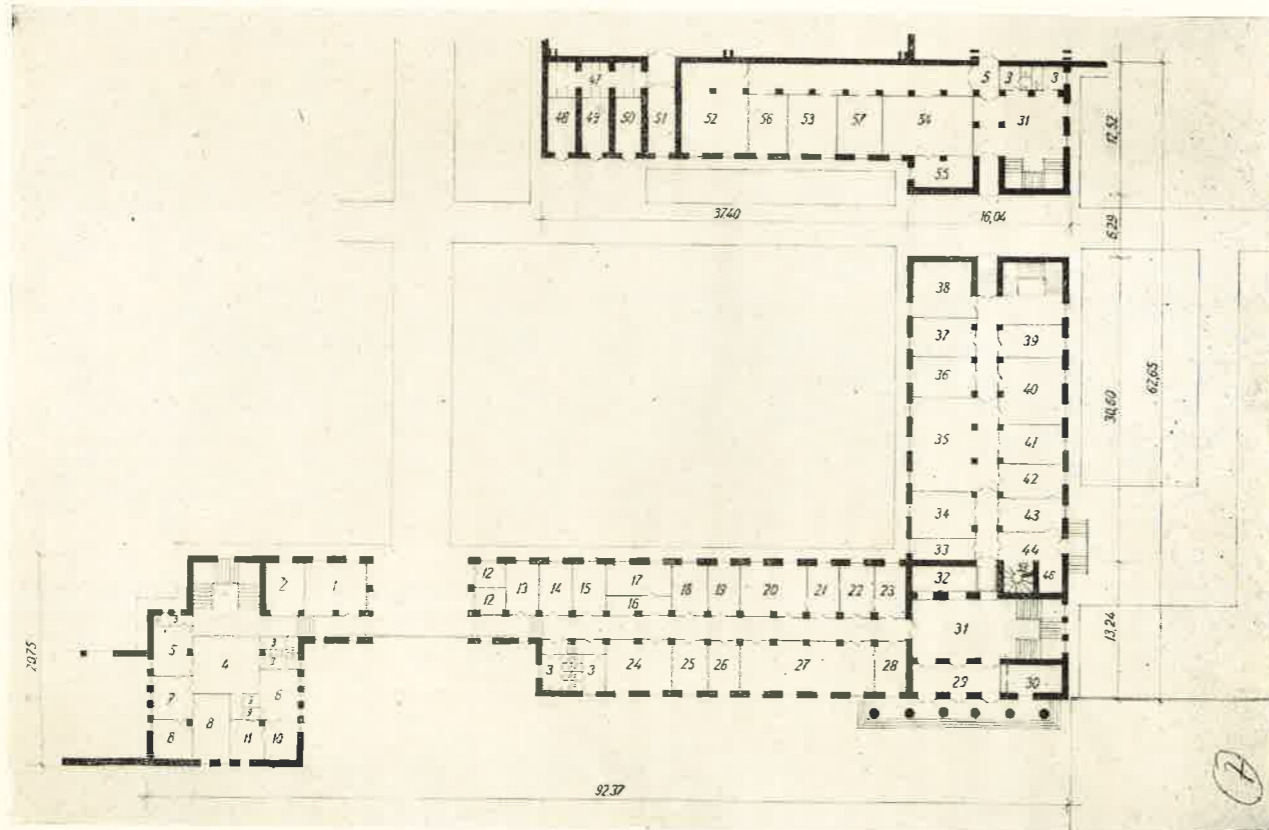
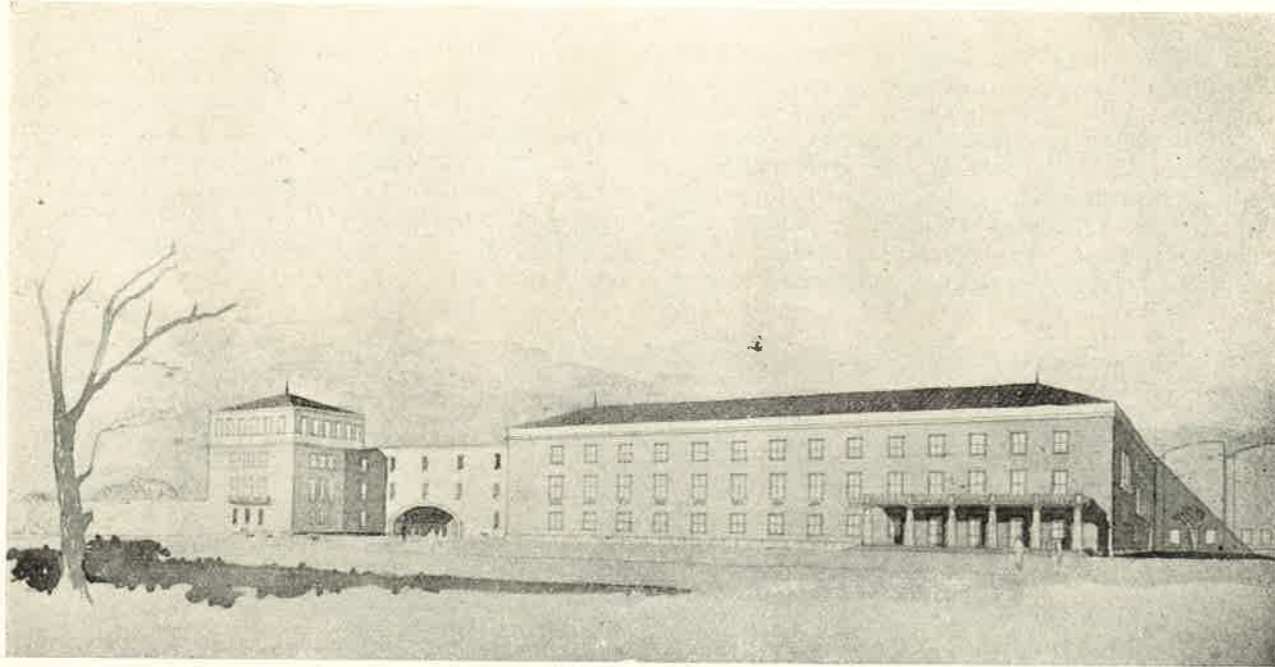

SZÜRKEVASÖNTÖDE

TERV. BAJNAY LÁSZLÓ

Nehézvaszerkezeti gyár

Tervező: RAMOCSAY ISTVÁN

Földszinti alaprajz

1. gyárbejárat, porta; 2. váró; 3. W. C.; 4. orvosi váró; 5. előtér; 6. rendelő; 7. kötöző; 8. fektető; 9. vetkőző; 10. anyagraktár; 11. laboratórium; 12. motozó; 13. rendszert; 14. idő; 15. studio; 16. kezelő; 17. gép; 18. akku; 19. készáru; 20. ERT; 21. ERT vez.; 22. Számfa; 23. ker. vez.; 24. gondnok; 25. munkásjelölti; 26. kötbér; 27. anyagbeszerzés; 28. besz. vez.; 29. szellőző; 30. iroda porta; 31. előcsarnok; 32. büffé; 33. kenyérszeletelő; 34. kiegészítő konyha; 35. konyha; 36. fekete mosogató; 37. saját étterem; 38. konyha vez.; 39. átvétel száraz; 40. cukrász; 41. fehér mosogató; 42. szál. ed. mos.; 43. szál. ed. fertőtlenítés; 44. szál. ed. tároló; 45. étellift; 46. liftkocsi; 47. sec. elosztó; 48. trafó I.; 49. trafó II.; 50. accu; 51. kondenzátor; 52. gyártás előkészítő; 53. üzemevezetés; 54. termelési int.; 55. gépiró; 56. ügykezelés; 57. főművezetés; 58. szem. lépcső

A gyártelep város mellett, iparsátorna, valamint vasútvonal között terül el, később kialakítandó ipari sáv első lépéseként. A nyersanyag szállítása részben vizen, részben pedig vasúton történik. A nyersanyag portáldarukkal ellátott anyagtároló-terre kerül, ahonnan az előkészítő-kön (hengerlőkön) keresztül vasúti kocsik felhasználásával a gyártelep három önálló üzemszékébe: 1. a hídüzembe, 2. tartányüzembe, vagy 3. a futódaruüzembe jut.

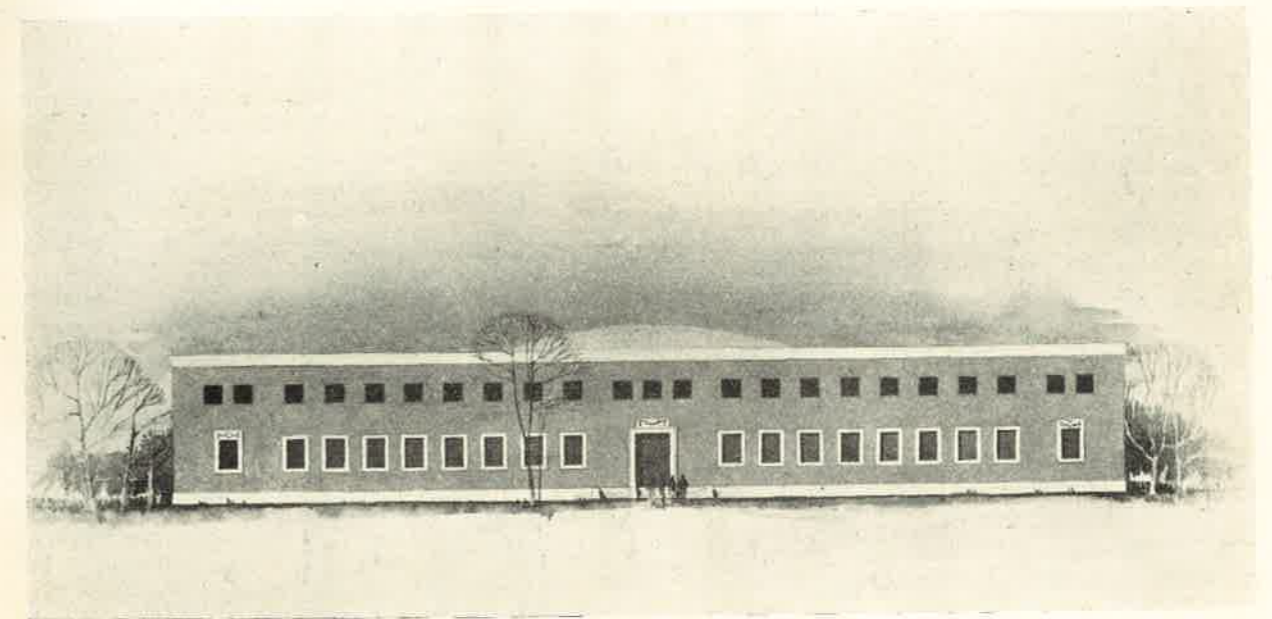
A gyártelep főbejáratát a tervező a központi irodaépület áthajtóján vezeti át. A központi igazgatás, központi konyhaüzem, műszaki irodák, társadalmi helyiségek, valamint az orvosi rendelő L-alakú épülettömegeggszatlakozik a főbejáratához

legközelebb álló hídüzemi iroda-öltöző blokkhoz, ami lehetővé tette az iroda és hídüzem számára közös konyha és étkező létesítését.

Az L-alakú épülettömeg ellenkező végén az orvosi rendelő, könyvtár és olvasó toronyszerűen kiemelt és előreugratott tömege adja meg a bejárat épületcsoport végső lezárását és a torony melletti negatív részen elhelyezett íves áthajtó bejárat hangsúlyát. A kiemelt torony, valamint az iroda-épület horizontális bejárat motívuma aszimmetrikus egyensúlyban állnak egymással. A fenti elrendezés következtében a gyártelepre érkezők arányai-ban kellemes térre jutnak, amely emberi léptéket nyújt az üzemi épületek egyébként kolosszális méretei között.

Sportárutermelő gyár irodaépülete

Tervező: SCHALL JÓZSEF

Bejárat irodaépület

Tervező: SALAMON ISTVÁN

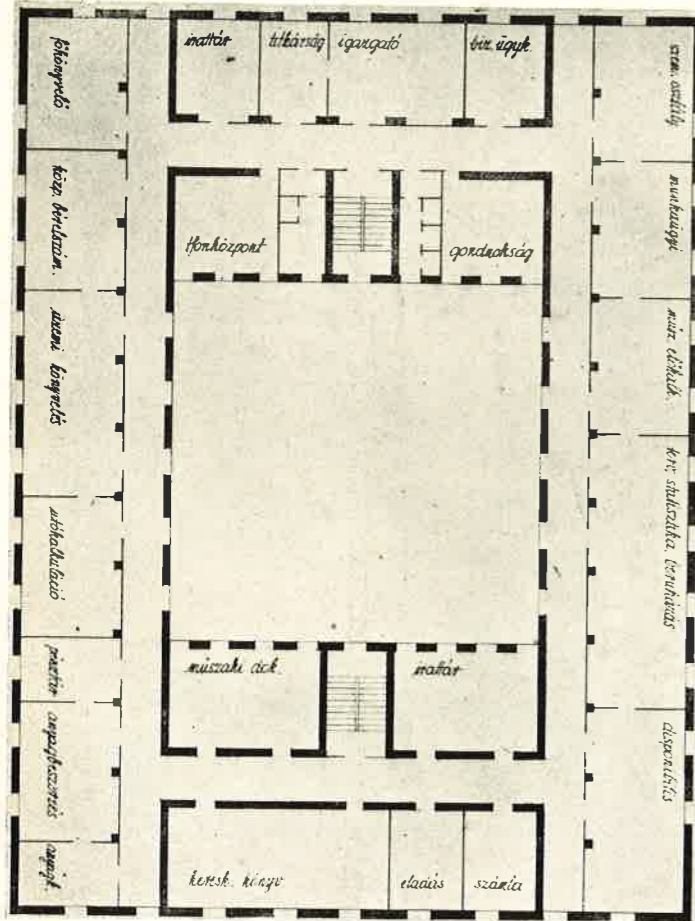

Vagongyár

Központi irodaépület

Központi öltöző és étterem

Tervezők: FRANK GYÖRGY és HATÁR GYÖZŐ

Irodaépület emeleti alaprajz

Az új objektumok létesítésénél a tervezőknek tekintettel kellett lenniük az adottságokra, nevezetesen a meglévő épületekre, a kiterjedt vágányhálózatra.

A félkészanyagok raktárának folytatásaként helyezték el a központi öltöző és étterem épületét, két meglévő üzemi csarnok közé.

Főhomlokzatával az országúttal párhuzamosan helyezték el a központi irodaépületet, melynek parkosított környezetét a személyporta és a kerékpárszín egybefogott architektúrája zárja le.

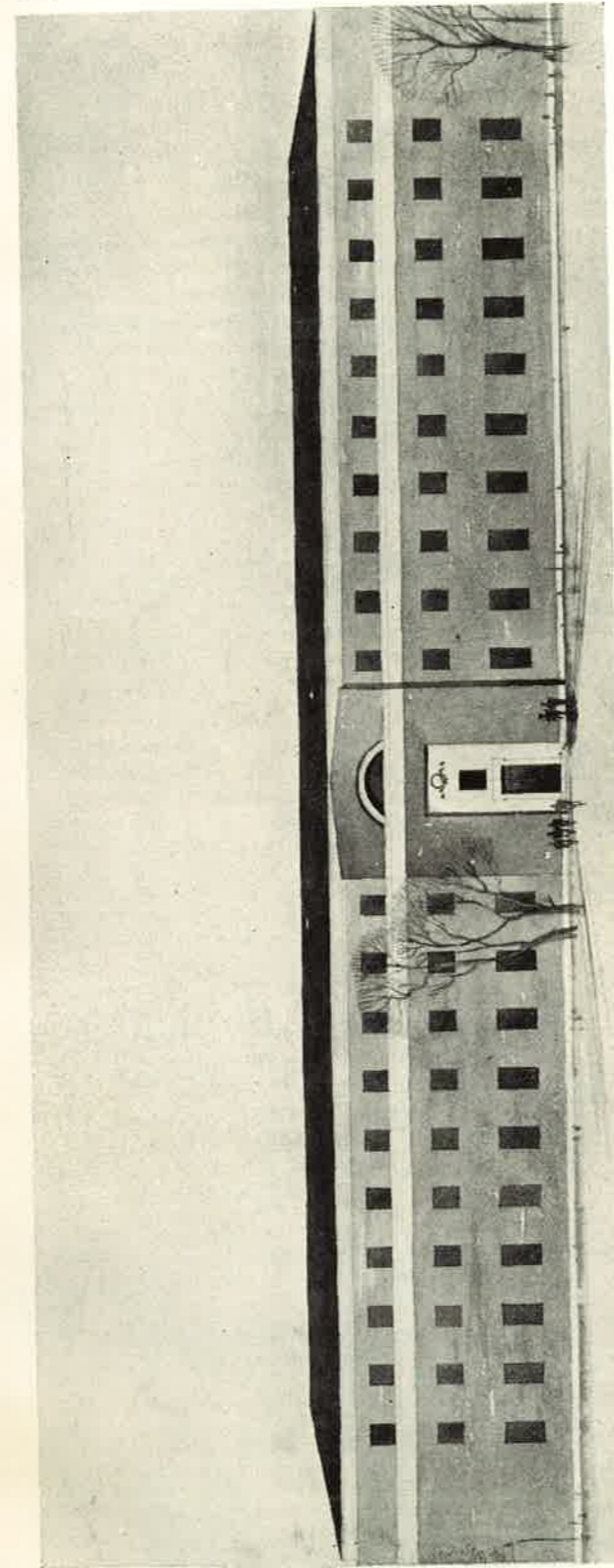
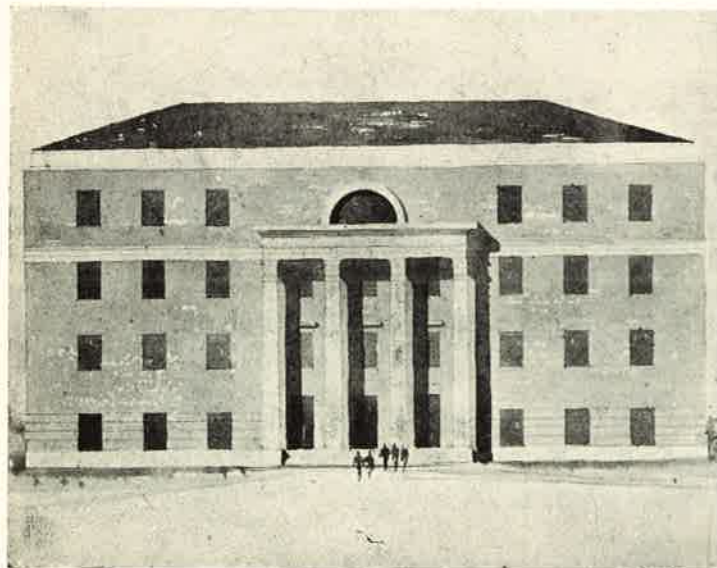
A központi öltöző nyújtott tömbje a földszinten magába foglalja az 500 férőhelyes éttermet, a központi főző- és előkészítő konyhát, mely az üzem többi továbbfőző-, ill. befejező konyháját látja el. Az I., II. emeleten elhelyezett öltözők közlekedését három lépcsőház biztosítja, így rugalmasan követni lehet a férfi és női öltözőszükséglet alakulását.

A tervezők a gyár igazgatósági és műszaki irodáit négyzetes épülettömbben helyezték el, melynek négyzetes udvarán létesül az étterem és a továbbfőző-konyha. A vertikális közlekedést a tömb hossz tengelyének végén elhelyezett lépcsőházak szolgáltatják. A földszinten és az I. emeleten helyezték el az igazgatóságot, a műszaki igazgatást, a párt és az Sz. B. helyiségeit; a II. emeleten — a folyosó pillérsor elhagyásával — a gyártervezés nagyméretű rajztermeit, kétoldali világitással.

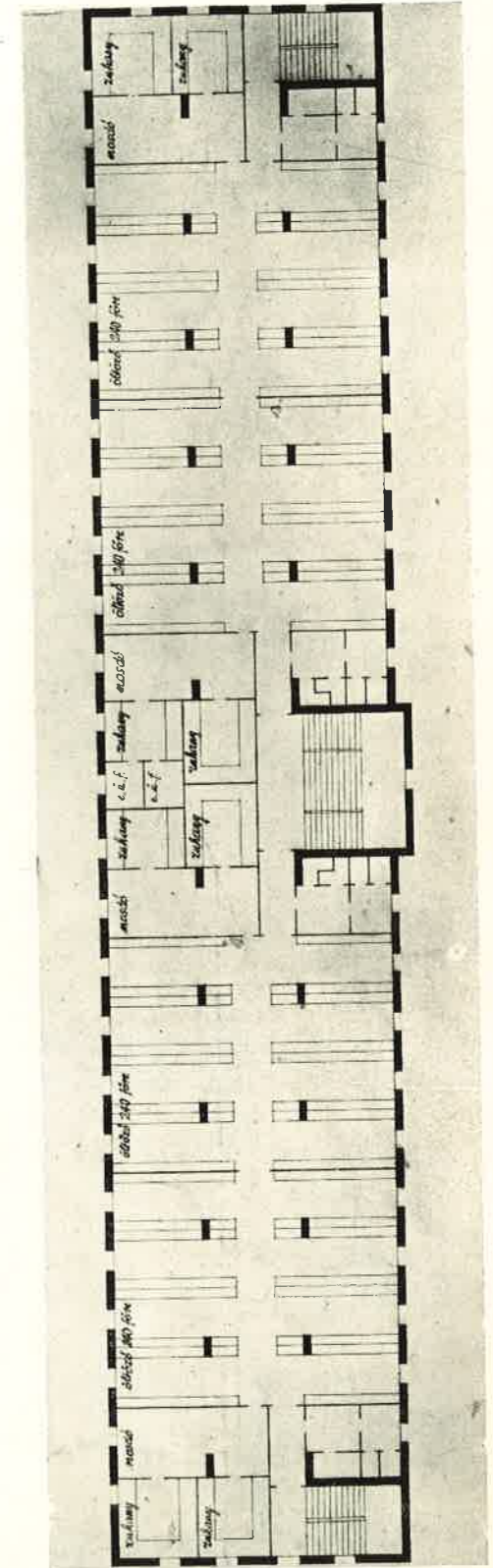
Az üzemet környező századeleji lakótelep szentimentális díszletromantikája, az üzemi épületek stílus-zűrzavara közepette, — a Maximilian-stílustól a szecesszió keresztül a modernista formalizmusig — arra törekedtek, hogy a bővítés újkeletű épületeinek klasszicizáló megjelenésével a nyugalom és a mérséklet uralkodó hangját üssék meg, mely majd az egész üzemet egységbe hangolja. Ezt kívánták elérni a központi öltöző- és éttermi épület háromkarú középlépcsőháznak hangsúlyos öltözői-bejáratával, valamint az igazgatóság nagyszabású, erős plasztikájú portikuszával, mely az országúton elhaladók számára nagy távolságon érvényesül.

Részletképzésüket tekintve, az újonnan létesülő épületek teljesen egységesek. A homlokzatok struktúrája, az övparkányok elhelyezése, a nyílásméreték vertikális ritmizálása, a felhasznált építési anyagok, a felületkezelés és színezés eléri az ipari tervezés során állandóan felmerülő problémának: az üzemi és adminisztratív épületek formai egységének megoldását. Az üzemi fejépület és a jóléti épület bejáratainak egy kiskiülésű rizaliton negatív tükrökben elhelyezett nyílásai azonos formaelemekkel oldják meg az egységes megjelenés kérdését.

Bejárati homlokzat

Hosszhomlokzat

Vagongyár öltözőépület emeleti alaprajza

Kazángyár

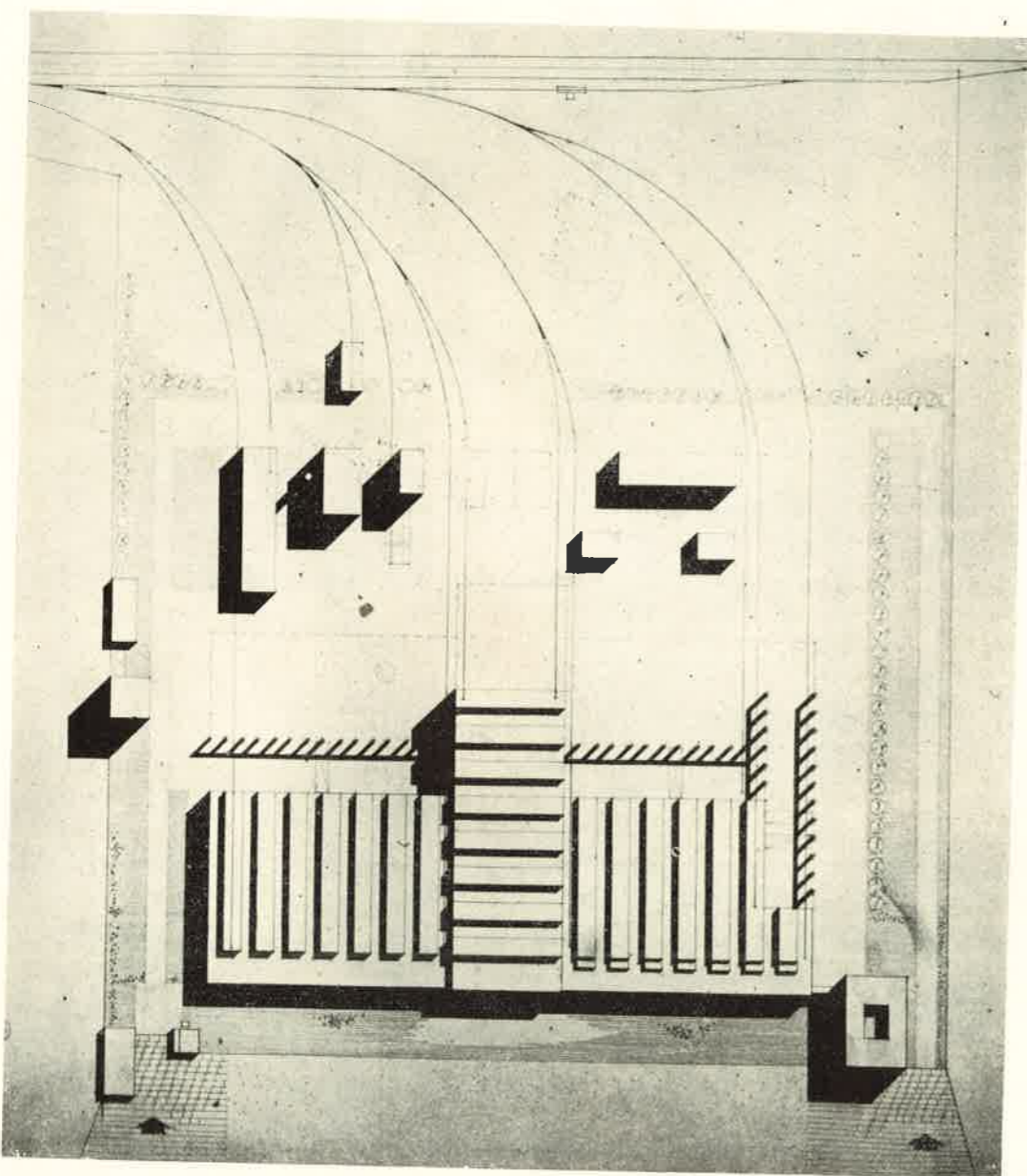
Tervezők: VIRÁGH PÁL, BAJNAY LÁSZLÓ

Az üzem rendeltetése: félkész gyártmányokból ipari, hajó és erőmű kazánok, valamint különböző vasszerkezetek előállítására. Jellege: megmunkálás és szerelés.

A félkészáru zömmel víziúton érkezik, míg a készáru elszállítás vasúton történik. Ezért indokolt az üzemnek a város és a Duna közötti elhelyezése.

Az épületek rendeltetés szerint igazgatási, termelő és ellátó üzemekre oszlanak. Ezt a felosztást az elhelyezés is tükrözi. A termelő műhelycsarnok nyolc egymáshoz kapcsolt daruzott hajó, amelyet északon egyhajós segédüzemi csarnok zár le. A csar-

nok elrendezése a technológus javaslatával lényegében egyező. A két keresztirányú kiemelkedő hajóban történik a kazánok összeszerelése, a többi hajó részint a kazánműhely számára dolgozik, részint önálló, zárt termelési folyamatot végez. Ennek a technológiai adottságnak a következménye a szerkezeti hátrányos keresztirányú csarnokrendszer, a be- és kiszállító vasúti vágányok vezetésének látszólag rendszertelensége és a több helyen keresztezett forgalom. Ezek kiküszöbölése nem oldható meg. A tervezők készítették javaslatot ezen hibák részleges kiküszöbölésére a csarnokok

Épülettömegek elrendezése. Középpont az üzemi csarnok blokk, jobb oldalt az irodaépület, baloldalt a teherporta, hárta a segédüzem

egymás mellé sorolásával, azonban a forgalmi kérdéseket ez az elrendezés sem oldja meg teljesen, viszont építészeti és szerkezeti előnyökkel jár.

Szerkezetiileg a műhelycsarnokra a nagy fesztávolságú hajók voltak jellemzők. Áthidalásuk előgyártott rácsos tartókkal történik, melyek egyúttal a felülvilágítókat is szolgáltatják. Ebben a rendszerben a felülvilágító nem terhelő, hanem dolgozó elem, az áthidalás azonos a felülvilágítóval. A keresztirányú hajók találkozási pontjai az előgyártás megtervezését nagyon megnehezítik.

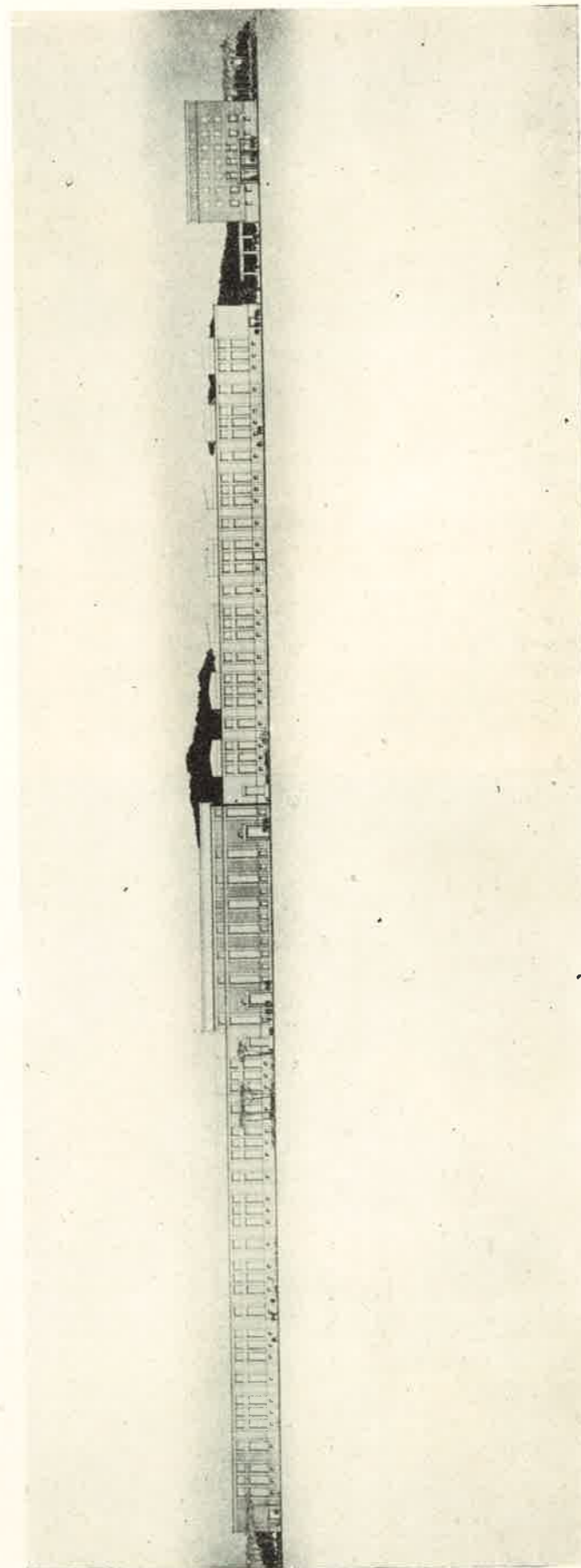
A segédüzemi hajó folytatásában helyezkedik el a tanműhely, szerszámraktárak, központi meo, üzemi irodák, targonca garage stb. Ezek fölött férfi- és női öltözők 300 fős egységekben. Az öltözők elhelyezése központi, megfelelő kapcsolattal az igazgatósági épületben elhelyezett étteremmel.

Az igazgatósági épület, belső udvar köré csoportosított helyiségeivel, megfelelő méretű zárt tömeg, mint ilyen, a város felőli nézetre felépített kompozíció szerves és lényeges része. Az üzemi csarnok 250 m-es homlokzata és az utat szegélyező jegenyesor párhuzamos térfalait a csarnok síkja elé ugró igazgatósági épület tömege zárja le.

A csarnoképület főútvonalra néző homlokzata az igazgatósági épületre való jó rávezetés érdekében egyszerű kialakítású, csupán az ablakok hármasságú összefogása jelentkezik, mint homlokzatképző motívum. Kivételt csak az axisban kiképzett két bejárat jelent, amelyek helyét a csarnokok tömegfelépítése is kijelölte.

A kapuk és a kiemelt kazáncsarnokok által képezett centrális rizalit kiképzése egyszerű eszközökkel, a kapuk keretezésével, az ablakok megnyújtásával és ritmizálásával monumentalitásra törekszik, számot vetve a hatalmas abszolút méretekkel.

Törekvés történt az üzemi és igazgatási épület egységes kialakítására, elsősorban a párkánymagasságok átvételével és a felületképzés módjával. Az igazgatósági épület párkányában frizszerűen képzőművészeti alkotások elhelyezésére történt gondoskodás, a csarnok középrizalitján ugyancsak, lényegében az előzővel azonos felfogásban.

Út felőli homlokzat. Jobboldalt az irodaépület.

Ásványörlő üzem

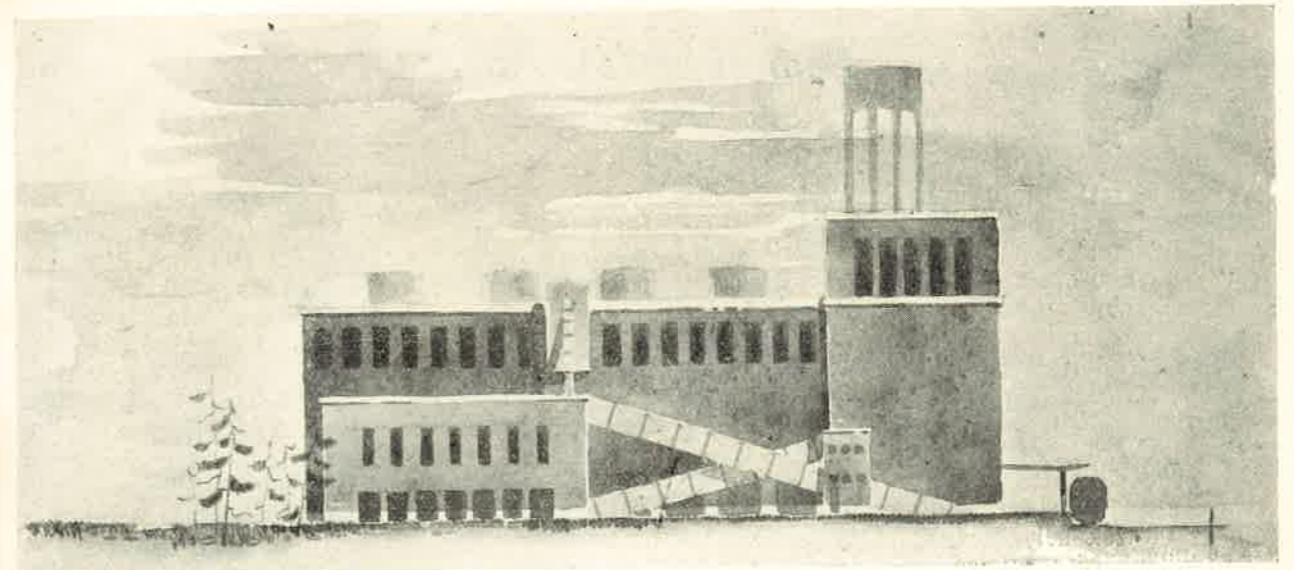
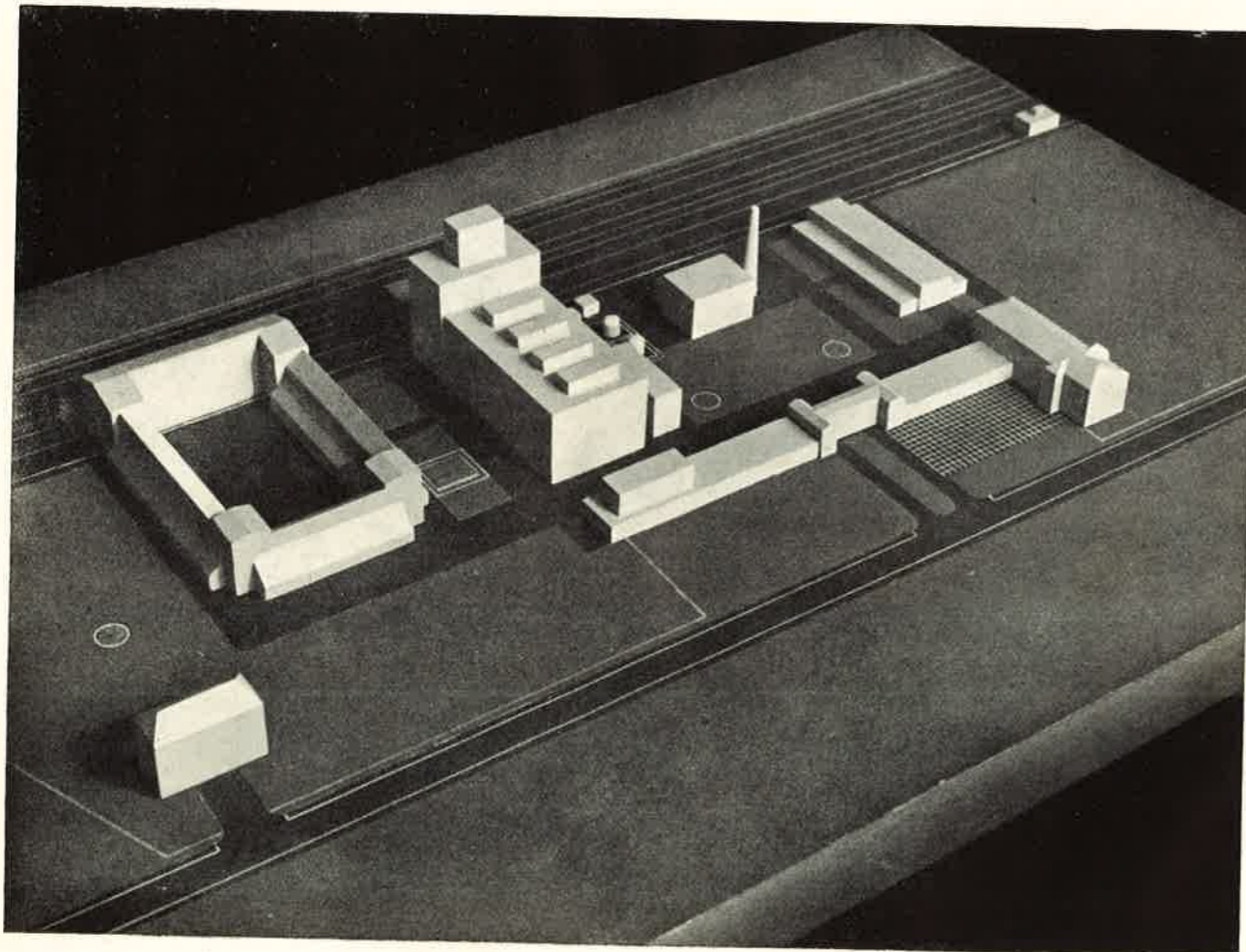
Tervező: PÓCZA JÓZSEF

Az üzem képlékeny és szilárd nyersanyagokat dolgoz fel, melyekből az öntödei formálóhomok kötőanyagát és a festékipar alapanyagát állítják elő. A gyártási folyamat végrehajtása teljes gépesítéssel és zárt rendszerben történik.

Az üzemi épületekben feldolgozásra kerülő anyag kizárólag vasúton érkezik, ennek következtében az üzemi épületek egyik oldalukkal fedett vasúti rakodókkal csatlakoznak az iparvágányhoz,

míg másik oldalukkal a telep hosszában végigmenő úthoz kapcsolódnak. A hosszanti út túlsó oldalán helyezkedik el a bejárati épülettömb, az üzemet kiegészítő létesítményekkel: iroda, laboratórium, mosoda, garázs, kerékpárszín, mérlegház, porta, étterem, konyha és transzformátorház.

A gyártelep hangsúlyát a feldolgozóüzem épülettömbje alkotja, amely 23 m, illetőleg a tetejére helyezett víztoronnyal 45 m magas. Az épület

Feldolgozó üzem oldalhomlokzata

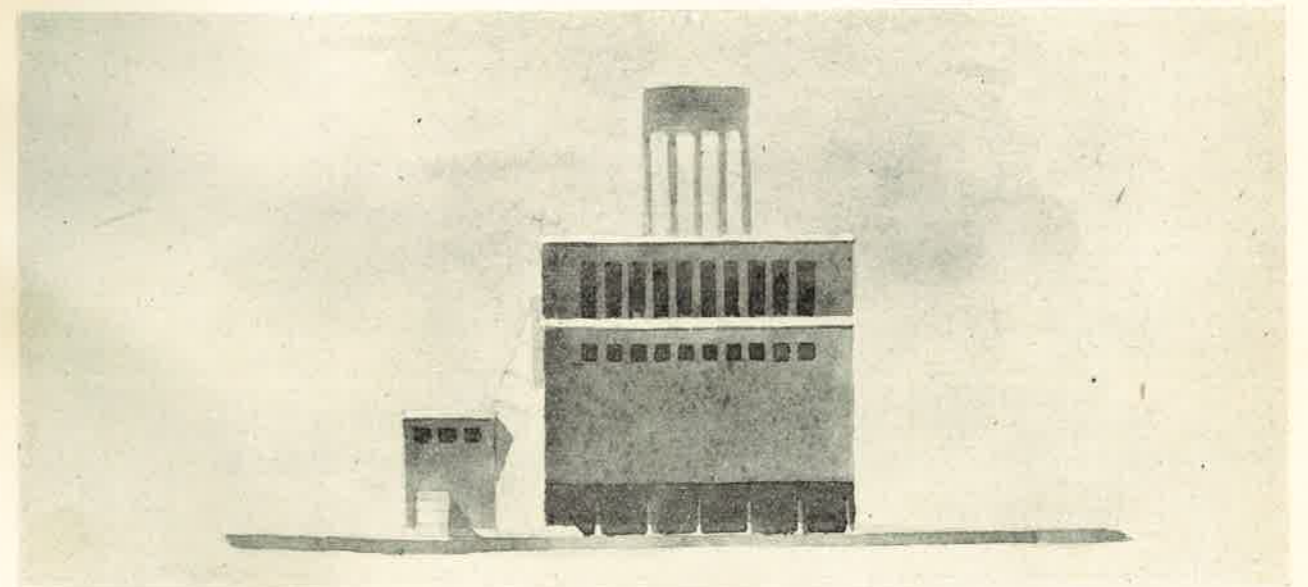
nagy nyerstégla felületeivel, valamint alsó és felső végigfutó ablaksorával megszabta a telep architektúrájának irányát. A tervezőnek nagy nehézségekkel kellett megküzdenie a különböző méretű kis épületek és ferde szállítószalaghidak adta lehetőségek között.

Komoly feladat volt a kilencféle rendeltetésű épületet magába foglaló bejárati épülettömb építészeti kialakítása a tömegkapcsolás és részletképzés tekintetében is.

A tömegkompozíció alapja a nagykiterjedésű bejárati épület, mely Z elrendezésű, a különböző méretű és magasságú tömegek dinamikus egyensúlyára törekvő kompozíció. A magasabb iroda-épület tengelyébe állított alacsony műhelyépület-

nek az igen magas feldolgozóüzem tengelye és a bejárati épület felépítménye felel meg. A főbejáratot a kazánház zárja le az iparvágány felőli oldalon. A különálló nagyméretű, zárt udvaros üzemi épületet a feldolgozóüzem tömege már lazábban fűzi a különben rendkívül zárt és kiegyensúlyozott tömegkapcsolási rendszerhez.

A lapostetők és fedélszékekkel ellátott épületrészek kombinációjával sikerült elkerülni az ipari üzemekre általában sajnálatosan jellemző merevséget és egyben festői hatást elérni, amit fokoznak a nyúlók és igen határozott, a tetőidomban is megjelenő rizalitok, melyek visszatérő vezérmotívumként jellegzetesek az egész település formanyelvére.

Feldolgozó üzem az iparvágány felől

Lemezradiátorgyár

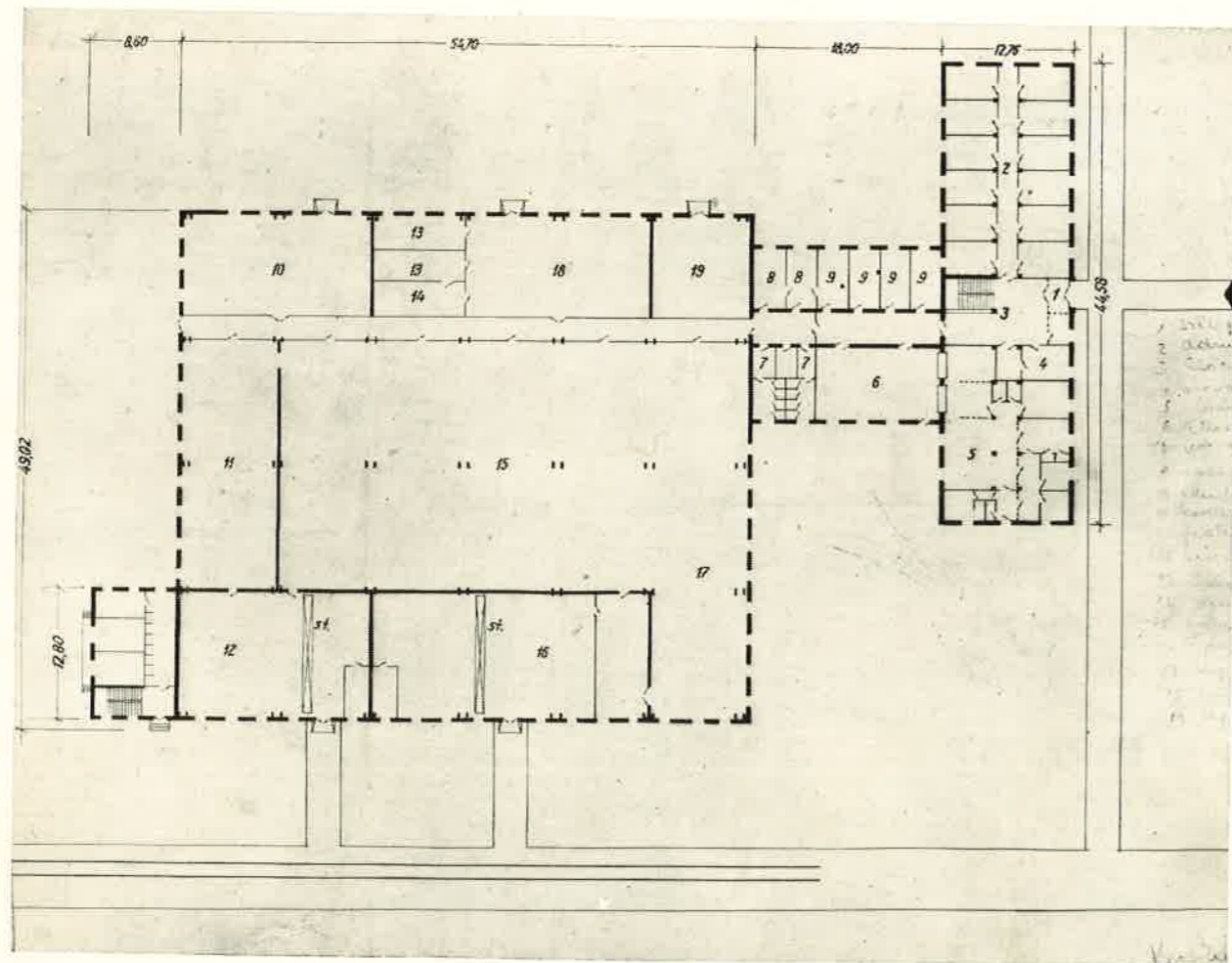
Tervező: BÖHÖNYEI JÁNOS

A nem túlzott méretű üzem elhelyezését a közlekedési rendszer, tehát a közút és az arra merőleges iparvágány határozták meg. Ebből természetesen adódott a daruzott raktárhajónak és a kazánháznak a vágány mellett, a kerékpárszín, tűzoltólaktanya, garázs-komplexumnak és az adminisztratív épületnek út melletti elhelyezése. Az adminisztratív épületet a műhelycsarnokkal nyaktag köti össze, melyben étterem, műhelyirodák, laboratórium és W. C. csoport nyertek elhelyezést.

Az irodaépület földszintjén az adminisztratív irodák, a szociális helyiségek és a konyha, emeletén pedig az öltözők helyezkednek el. A földszint és emelet különböző megvilágítási igényét homlokzati motívumként lehetett felhasználni.

A leglényegesebb tervezési problémát az épület formai képzésének és hangulatának kérdése jelentette. Megoldásként ennél az Alföldön települő, a tanyák közé ékelt gyárnál, melynél az érkező szá-

mára a környezet és a szegélyező fasor már egy határozott hangulatot ad, a tervező a magyar vidéki építészet formaképzését alkalmazta. Ennek erőltetés nélküli keresztülvitelére az építkezés mérete is módot nyújt. Ezt a hangulatot nem a részletek népi romantikus kiképzésével igyekezett elérni, hanem a falfelületek arányával, nyílások elosztásával. Önmagában kisméretű bejárat készült tetőfelépítménnyel kihangsúlyozva, a homlokzati sík osztatlanabb és monumentálisabb kiképzése érdekében. Kérdés, hogy a szociális és adminisztratív épület ily módon való kiképzéséhez az üzemi rész erőltettség vagy hangulati törés nélkül is csatlakozni tud-e? Ugyanazon elveket alkalmazva, a részletek eltérő kiképzése ellenére is a megjelenés egységes marad, az üzemi csarnok léptéke azonos az adminisztratív épület léptékével, a nyílások és falfelületeknek az igény által megkívánt más aránya még nem jelent más jelleget. A csarnok felül-

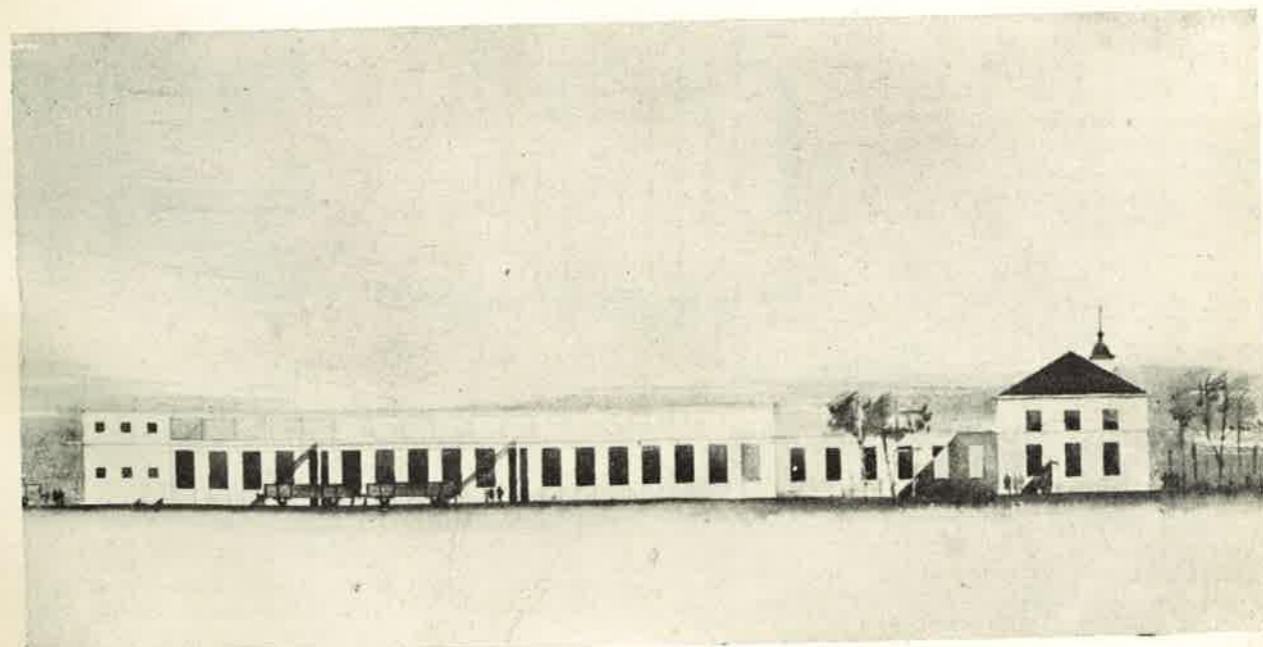
1. szélfagó; 2. adminisztrációs irodák; 3. előcsarnok; 4. orvos; 5. üzemi konyha; 6. étterem; 7. W. C.-k; 8. labor; 9. műhelyirodák; 10. karbantartó műhely; 11. festés; 12. készáruraktár; 13. edző; 14. szerszámládó; 15. ruha utánjavítás, műhely cs. heg; 16. nyersanyagraktár; 17. sajtólók; 18. szersz. műhely; 19. segédanyagraktár

Bejárat homlokzat

világítója és az adminisztratív épülettel ellentétes oldalon ellenpontként elhelyezett felépítmény párkánymagassága azonos az adminisztratív épület párkányával, ami a kompozíciót nyugodttá teszi. A körülfutó övparkány a kazánházat, üzemi épü-

letet, nyaktagot és az igazgatóságot fogja össze. A kis óratorony és a kazánház kéménye érdekesen fogják össze vertikálisukkal az üzemi épület, a nyaktag és az igazgatóság talajhoz kötött, vízszintes irányú tömegét.

Oldalhomlokzat a rakodóvágány felől

Nyersolajszivattyúgyár

Tervező: FRANK GYÖRGY

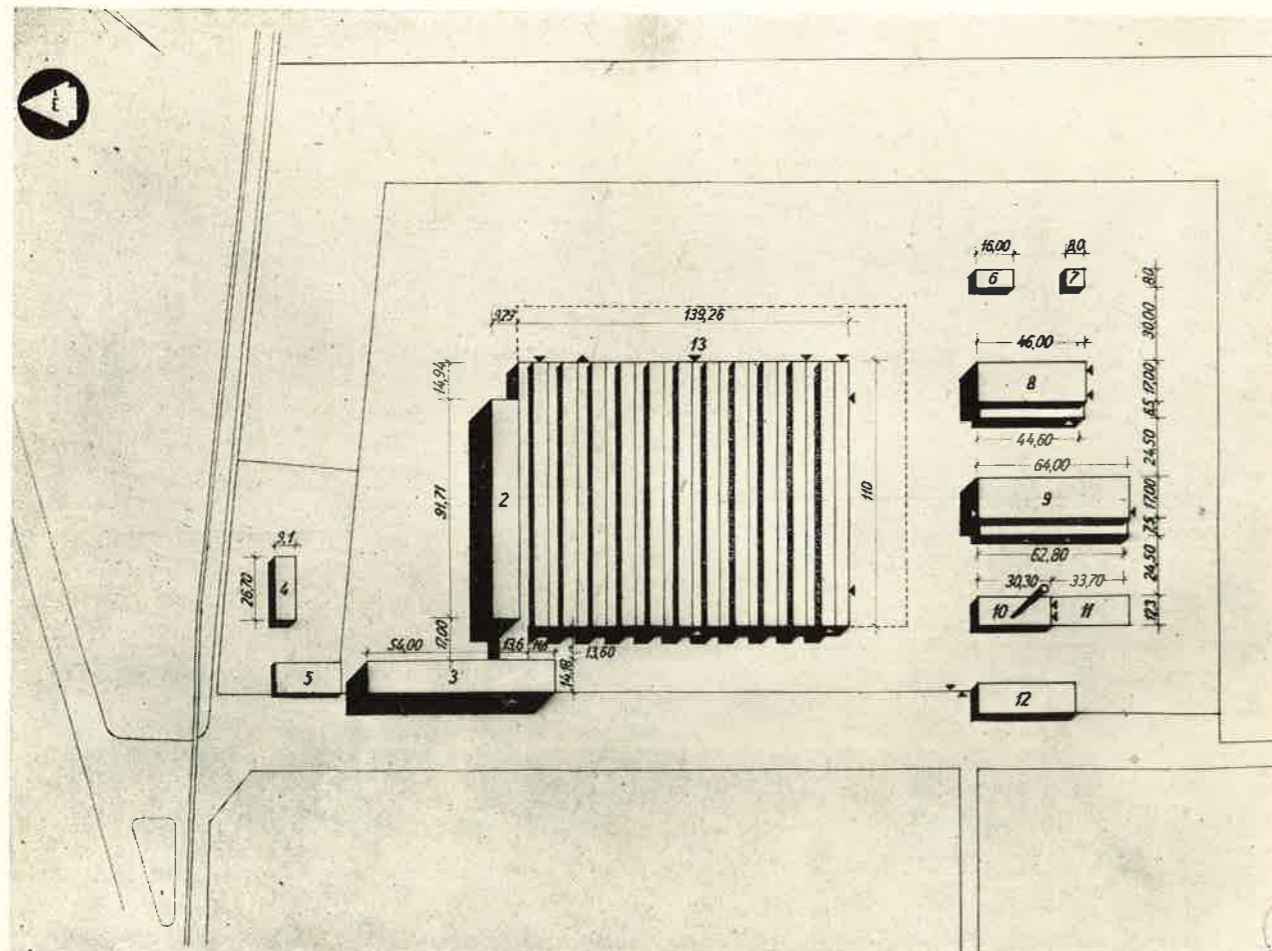
A Gépipari Tervező Iroda technológiai terve alapján műhelycsarnokot, hozzacsatlakozó iroda-, és öltöző fejépülettel, továbbá kovács- és segéd-műhelyeket, valamint központi kazánházat kellett tervezni. A műhelycsarnokhoz a tervező felhasználta az Iparterv 10 000 m²-es típusüzemének terveit.

Az építkezés részére kijelölt telep nyugati oldalán úttal határos, a dolgozók, valamint a nyersanyag egy része innen érik el a gyár területét. A vasútvonalról, amely a telek északi oldalán húzódik, szárnyvágány-leágazás készül a tengelyen való áruelszállítás lehetővé tételére. Ez a szárnyvágány a műhelycsarnok keleti oldalán létesített rámpához vezet. Az irodaépület előcsarnokához egyenes úton történő megközelítéssel csatlakozik a kelet-nyugati hossz tengelyű öltöző-mosdó épület. A dolgozók a műhelycsarnokot az öltözőépületből két közlekedőn keresztül érhetik el. A műhelycsarnok déli homlokzatával szemben a telek déli

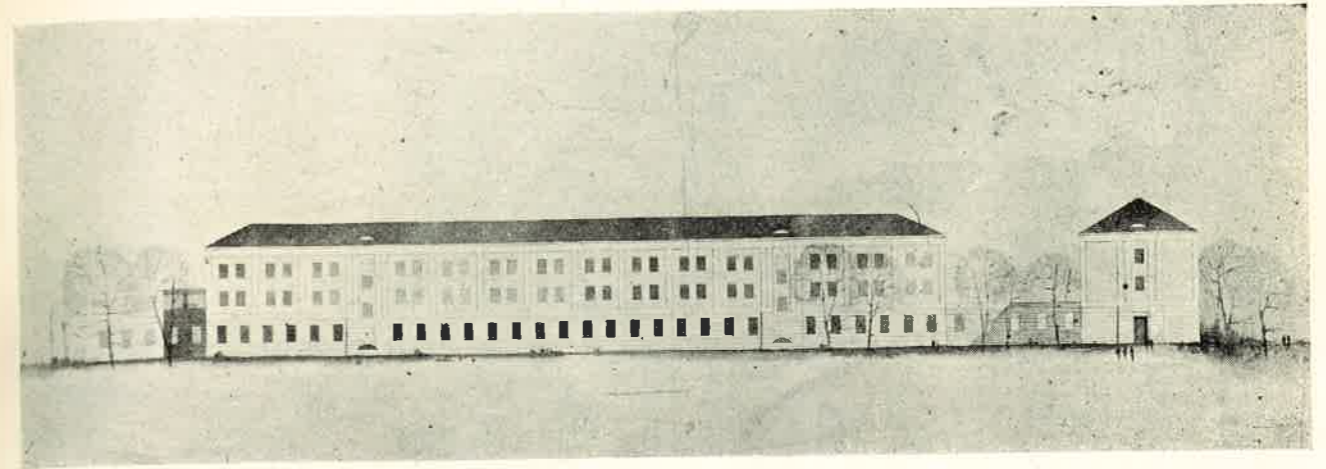
határa mentén a kovácsműhely, a rezsiműhely és a kazánház helyezkedik el.

Az irodaépület földszintjén nyertek elhelyezést a konyha és étteremi helyiségek, továbbá a munkás-jóléti, orvosi stb. helyiségek. Az öltözőépület földszintjén műhelyirodák vannak. A műhelycsarnok út felé néző keleti homlokzatán elhelyezett ajtókon keresztül történik a tehergépkocsin fuvarozott készáru elszállítása. Keleti homlokzatán elhelyezett bejáratokon át érkezik a tengelyről lerakott nyersanyag. Így ennek hosszában raktárhelyiségek kerültek elhelyezésre a nyersanyag ideiglenes raktározása céljából. A rezsiműhely és a kovácsműhely azonos elvi elrendezésű. A kazánház a telep dél keleti sarkában fekszik, így az általános széljárás figyelembevételével a finommechanikai munkát igénylő nagycsarnokot a füst elkerüli. A teherporta mellett tűzoltó és kapusépület került elhelyezésre a tervtervek alapján.

A telep tömegkompozíciója igen világos. A csar-

1. üzemsarnok; 2. öltöző; 3. Iroda, étterem, konyha; 4. bölcsőde; 5. kerékpárszín; 6. olaj; 7. víz; 8. kovácsműhely; 9. öntöde; 10. kazánház; 11. szén; 12. porta; 13. bővítés

Öltözőépület homlokzata

nokrész statikus tömegéhez dinamikusan eltolva jelenik meg az igazgatósági épület és ezzel párhuzamosan a segédüzemi épületek, míg a jóléti épület ezzel a rendszerrel derékszöget alkotva köti össze a csarnokot az igazgatóság tömegével, melynek horizontális hatását a kazánház kéményének vertikális hangsúlya fogja le. Az igazgatóság és a jóléti épület egységes architektúrája kellemesen kialakuló teret fognak össze.

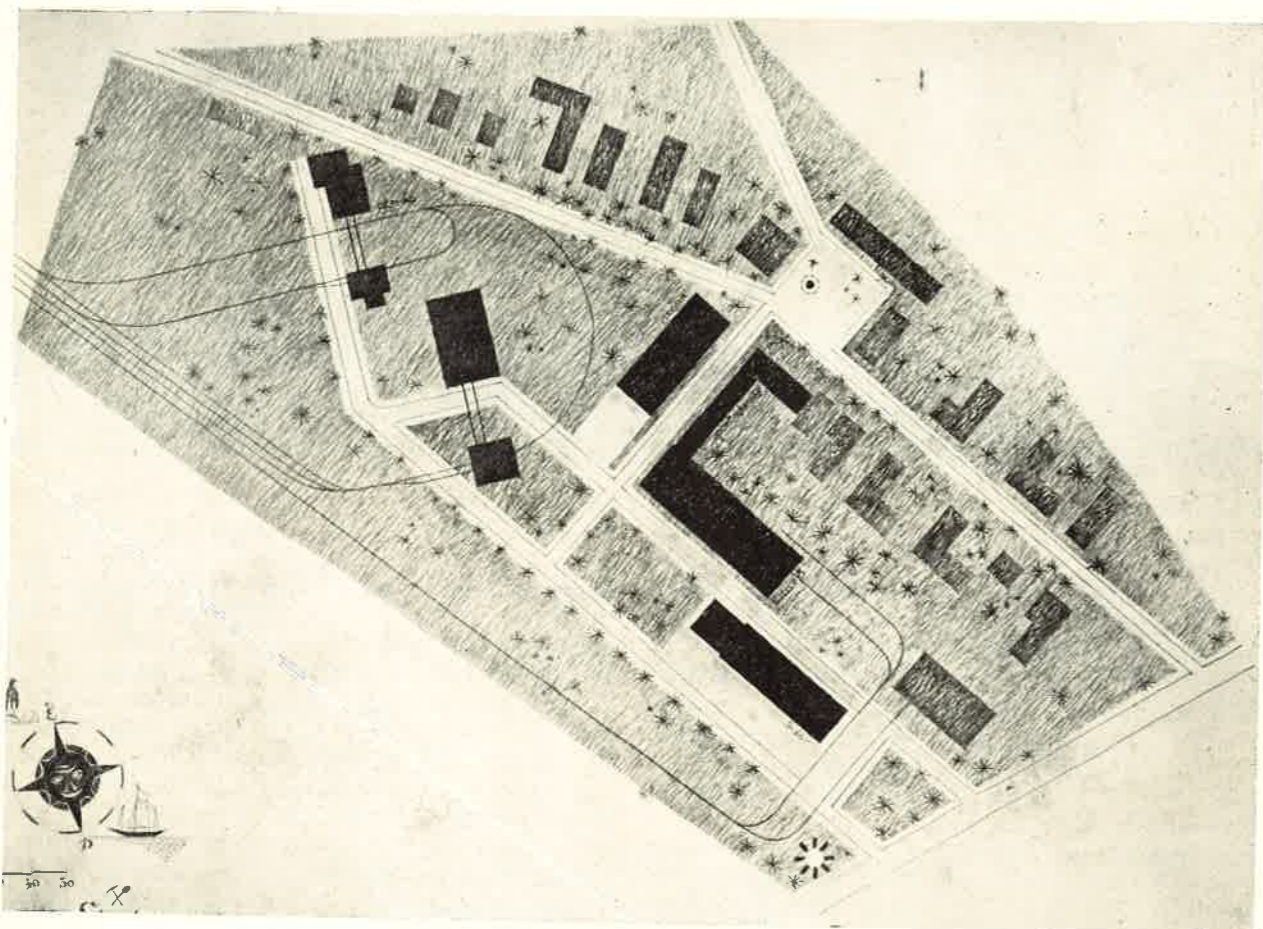
A magastető, részletképzésében is teljesen nem ipari jellegű architektúrával bíró két építmény biztosítja az üzemi és igazgatósági épületek formai egységét. A magas, rusztikás lábazon nyugvó, tartózkodó lizénás részletképzés teljes mértékben kifejezi a belső tartalmat és nem téved bele egy, a tartalomtól idegen középület-architektúrába. Különösen

emberivé teszi a homlokzatokat, hogy a tervező a felépítmény ablakritmusát nem vitte le mechanikusan a lábazon ablakaira, melyeket minden ritmus nélkül sorol egymás mellé, ezzel is hangsúlyozva, hogy a legalsó szint lábazonként szerepel. A lábazon ablaksort csak az öltözőépület lépcsőháza és az igazgatóság főbejárata szakítják meg. A lábazon övpárkányt koronázópárkányként fogja körül az üzemi csarnokot, biztosítva az igazgatóság, öltöző és csarnok szerés egységét, amit tovább hangsúlyoz, hogy az emeletes épületek lábazon sorában és az üzemi épületen alkalmazott ablakok mérete és tengelytávolsága azonos. Nem volt egészen szerencsés a lábazon sor és a csarnok formai egységét a rusztika körülvitelével túlzásba vinni, mert ezzel az üzemi csarnok befejezetlenség hatását kelti.

Homlokzat az út felől

A telep a faluhoz csatlakozik. (A halványan jelzett épületek a falu szélső házait jelölik)

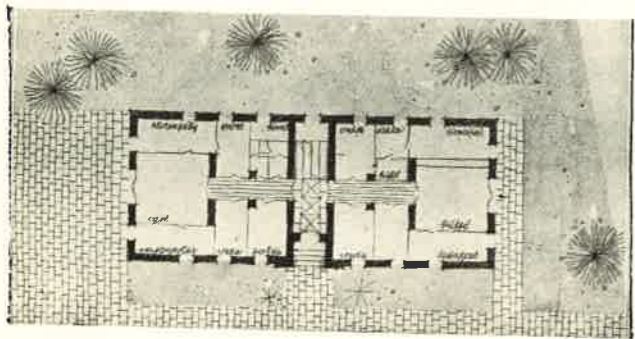
Bányatelepülés

Tervező: VIDOR PÁL és RAMOCSAY ISTVÁN

A település elrendezését a már épülő felvonó gépházak helye, a meglehetősen merev technoló-

Irodaépület

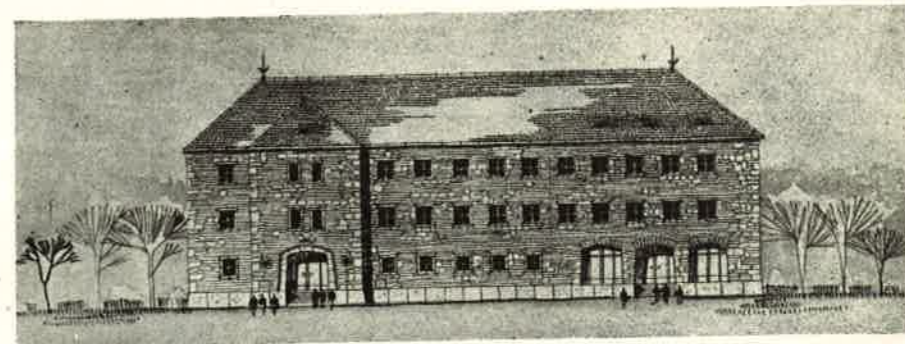
giai terv, valamint a faluképbe való helyszínrajzi és építészeti beleilleszkedés szükségessége határozta meg.

A bejárathoz kapcsolódik a portaépület és kerékpárszín földszintes, valamint az irodaépület I. emeleti tömege, amelyek méreteik és arányaik folytán, valamint homlokzati megjelenésükénél fogva beleilleszkednek az utcaképbe. A porta és kerékpárszín csatlakozik a szomszédos parasztház tűzfalához és vele homlokzati összhangban van. Az irodaépület bejárata a belső térre nyílik, míg utcai homlokzatát a falatozó üzlethelyiség bejárata tagolja.

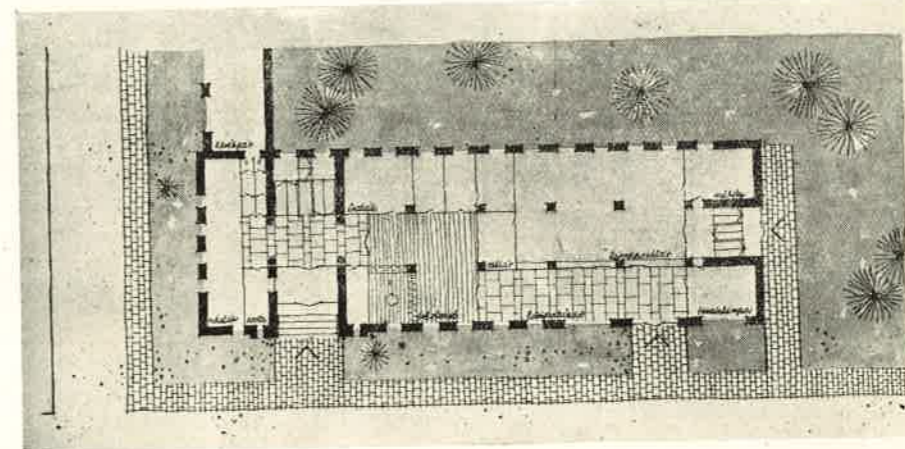
Fürdő-öltöző, valamint a trafóépület abszolút méreteikben jóval nagyobbak, mint az előbbi épületek, tehát indokolt volt helyüket az utcától legtávolabbi területen meghatározni. A fürdőépület, valamint trafóépület bejárati főhomlokzatukkal a völgy felé néznek.

Bár a létesítmény méreteinél fogva nem nagy igényű, a telepítési terv jellemző példája annak a felismerésnek, hogy bármely építészeti feladat igényességét nem a feladat mérete, hanem a tervező hozzáállása határozza meg.

Ebben az esetben a tervező három épület elhelyezésével olyan városképi együttest hozott

Öltözőépület homlokzata

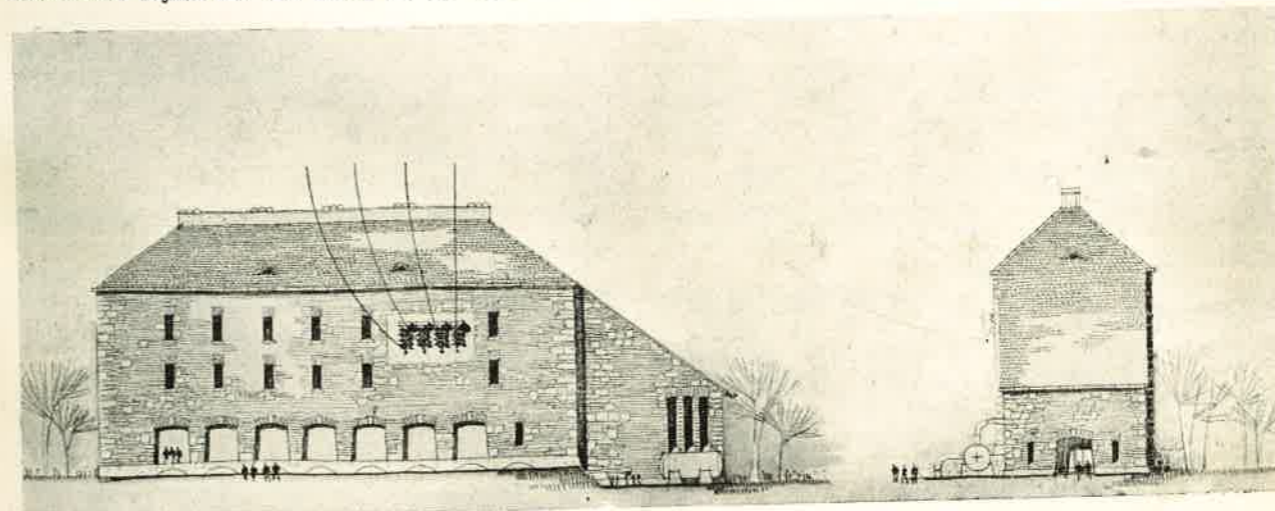
Öltözőépület alaprajza

létre, mely nem csak a szorosan vett feladatot oldja meg, hanem kitűnően szervezi a meglévő ipari létesítményeket, az újonnan tervezett épületeket és a község egy részét kompozíciós egységgé.

A hegyesszögben találkozó utak csomópontjánál tervező az irodaépület, posta és kerékpárszín, továbbá egy javasolt nem ipari épület elhelyezésével méreteiben és funkciójában nagyon megfelelő teret alakít, mely a községbe érkezőt kellemes élménnyel fogadja és egyben a figyelmet az ipari létesítményekre irányítja. Az ipartelepre vezető út és a két bevezető útvonal találkozásában elhelyezett emlékmű a térélmény gyújtópontja. Az irodaépület büntűje a meglévő négyzetes alaprajzú épülethez kapcsol, a kerékpárszín a beépítést szervesen fejezi be. Az iroda és az öltöző derék-

szögű egymásra vezetése, megadja kompozíció kellő feszültségét. Az itt kialakuló kis tér megfelelően kapcsolja a ferdén elhelyezett felvonó gépházakat. A trafóépület és felvonótorny ellenpontjai zárják le a kompozíciót, a torony vertikálisát szembe helyezve a trafóépület ferdén lehúzott tetejével.

Az épületek homlokzati megoldása igyekszik korszerű eszközök felhasználásával alkalmazkodni a környező hegyvidék jellegzetes beépítési módjához. Romantikus tendenciát mutató kőarchitektúrája azonos alaphangot üt meg a környezettel anélkül, hogy iparművészkedő romanticizmusba esnék. Az irodaépület rizalitjára és a trafóépületen a lehúzott tetők, a szegmenszáródású kapuk, a változatos, de kiegyensúlyozott nyílások kellő hangulati elemmel illeszkednek a falusi és hegyi környezetbe.

Transzformátorállomás

Kenderfonó

Tervező: BÖHÖNYEI JÁNOS

A leendő gyár a meglévő műút mentén helyezkedik el. Jelenleg ez a terület és környéke még mezőgazdasági művelés alatt áll, de a város idővel egészen a gyár területéig fog terjedni.

Megközelítése személyforgalom számára a műútról, teherforgalom számára a leágazó iparvágányról történik.

A gyár tervezése bizonyos mértékig újszerű feladatot jelentett. Minden szempontból korszerű kenderfonónk nincs, ahol a technológia folyamatossága, a terület-kihasználás magas százaléka, a klimatizálás, porelszívás (ami kenderfonóknál annyira lényeges), maradéktalanul megoldott lenne.

Az üzem 230 × 110 m méretű, egységes csarnokból áll, mely a nyers és készáru raktárakat, a feldolgozó üzemszerveket, továbbá a segédműhelyeket és raktárakat foglalja magába.

Hosszoldalára kapcsolódik a klíma és trafó épület szárnya, itt központosan elhelyezve, aránylag rövid vezetékkel juttatja el a kellő hőfokú és páratartalmú levegőt, illetve elektromos energiát a munkahelyekre.

Rövid oldalához egy nyaktag-szerű széles épületszárny csatlakozik, amely a műhelycsarnokot az iroda-szociális épületekkel köti össze. Nagy szélessége miatt bazilikális elrendezésű, kiemelt középrész alatt az étterem-kultúrteremmel, amelyhez az egyik oldalon konyha-üzem, a másik oldalán a közlekedő ruhatár, dohányzó, büffé stb. csatlakoznak.

Az előépület előcsarnokából az üzembe vezető közlekedő folyosóra egyik oldalon az irodák, másik oldalon a földszinten elhelyezett bölcsöde, illetve az emeleti öltözők nyílnak.

A kerítés kontúrjába a kerékpárszín és népbolt, míg a teher útvonalra, amelyen az iparvágány is halad, a magasnyomású kazánház csatlakozik szén és salaktárolójával, továbbá az üzemanyag és hulladékra. A fokozott tűzveszély miatt a gyár Sprinkler berendezéssel is rendelkezik, melynek medencéjét a kapcsolódó sporttelep kezelésében úszómedencének használják.

Méretei miatt a csarnok mesterséges fényeső világítást kapott, oldalfalain azonban irányfénynek kisméretű ablakokat helyeztünk el, mind a műhely, mind az álmennyezet szintjén.

Rálátás a gyárra két irányból jelentős: a műút és a bekötőút felől. Innen az épületesoport három, tömegében és jellegében elkülönülő részből áll. A több mint 200 m hosszú csarnokszárny, melyet közepén a klíma és trafó épület tömege tagol és a műhely hossz tengelyére merőleges és arra szimmetrikus elhelyezésű adminisztrációs és szociális épület.

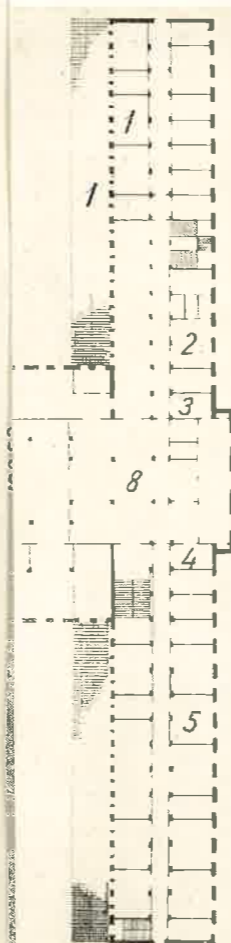
A felületképzés alap gondolata a leegyszerűsített részletképzés nélküli lizénás tagolás, a lizénák közti mezőbe helyezett nyílásokkal. Ezt a homlokzati rendszert vezettük végig az összes épületeken, melyek ezzel egységes megjelenést kaptak, amellyel, hogy a rendeltetésbeli különbségek is kifejezésre jutottak.

A csarnok nagyobb méretű ablaksora fölé helyezett kisméretű bevilágítók az álmennyezetes rendszert tükrözik, melyek hosszú sorát a klíma trafószárny kábel csatlakozásainak és cella ajtajainak rendszert megbontó foltja előnyösen tagolja.

A szociális és adminisztrációs épületen a felület kiképzésére a lizénák közti ablakok rendszere tovább halad, avval a különbséggel, hogy az ablakok kettesével összefogva kerülnek egy mezőbe, egy rusztikusabb kiképzésű lábazatszerűen kezelt földszintre állítva. A helyszínrajzi és alaprajzi elrendezésből következő határozott, centrális jelleg homlokzati kifejezéseként, a közepre helyezett bejárat stílizált, kissé koloniális ízű timpanonos kialakítást kapott.

Az egész gyártelep megjelenésében leegyszerűsített lizénás fal tagolásaival, fehér mészfestéses falaival határozottan támaszkodik a vidéki építészeti hagyományokra.

1. bölcsöde; 2. orvos; 3. örség; 4. porta; 5. iroda; 6. konyha; 7. étterem; 8. előcsarnok; 9. W. C. büffé, ruhatár; 10. segédüzemi műhelyek; 11. segédanyagraktár; 12. száraz t. kiszerező; 13. száraz t. fonó; 14. klímagépház; 15. kártoló; 16. szárító; 17. határidő és művezetői irodák; 18. pihenőtő; 19. vizes l. fonó; 20. vizes fonók; 21. vizes kiszerező; 22. művezetők; 23. készáruraktár; 24. nyersáruraktár; 25. puhító, vágó, gerebenező; 26. klímagépház; 27. száraz kiszerező; 28. száraz l. fonó; 29. klímagépház; 30. trafó →

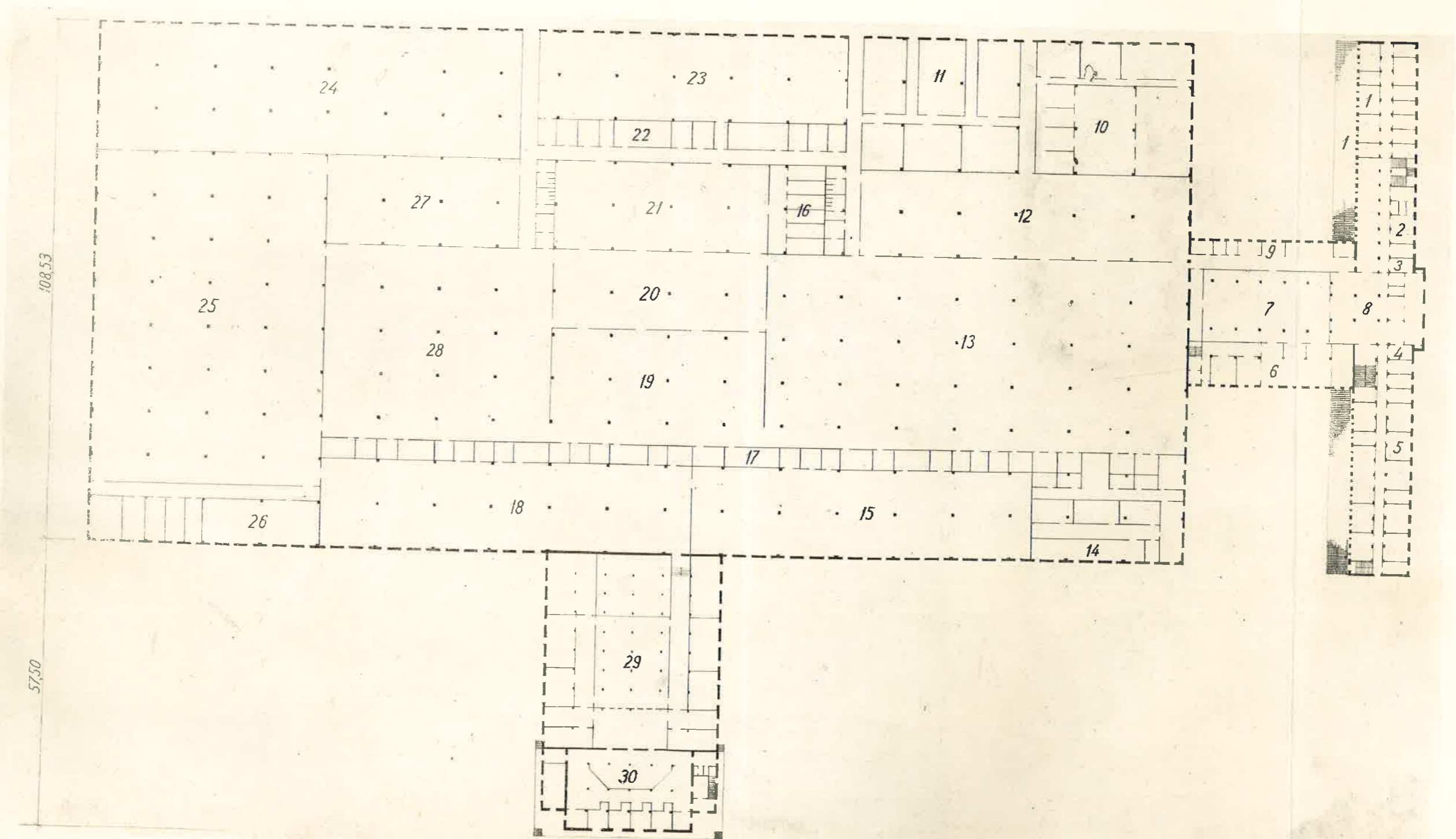
s fénycső
 ányfény-
 , mind a

a műút
 t három,
 zből áll.
 , melyet
 agol és a
 szimmet-
 s épület.
 yszerűsi-
 lizénák
 homlok-
 leteken,
 mellett,
 eezésre

é helye-
 es rend-
 a trafó-
 ajainak

felület
 ndszere
 z abla-
 mezőbe,
 kezelt
 aprajzi
 s jelleg
 lyezett
 anonos

rszerű-
 stéses
 építé-

étterem :
 1. segéd-
 agépház :
 hentető :
 23. kész-
 agépház :
 →

Bejárat épületcsoport

tervező: ifj. DAVID KÁROLY Kossuth-díjas

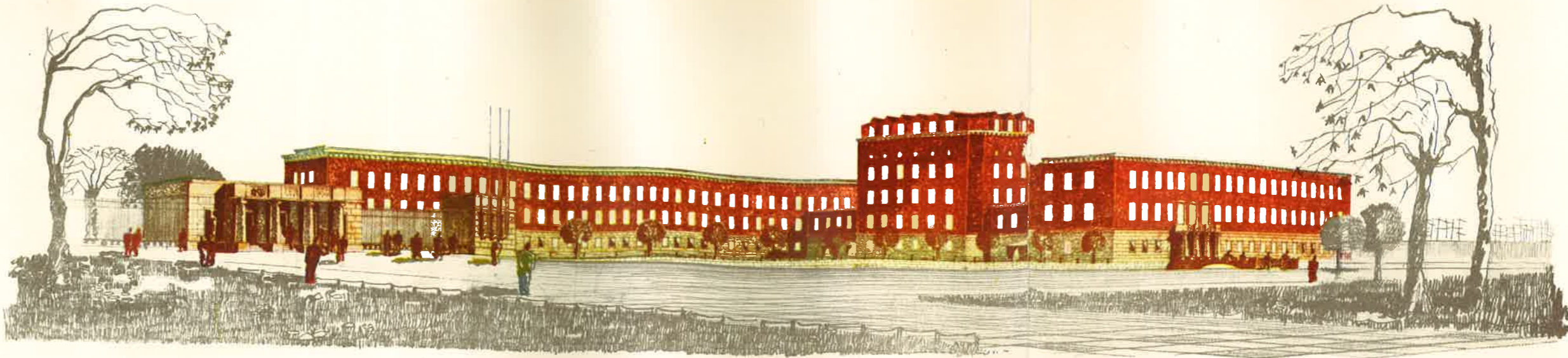
A bejárat épületcsoport kialakításánál az építész a diszpécserházat magába foglaló épületrészt és a nagy laboratóriumot használt mint épülettömböket a nagy ipartelep aktív fogadóterének kialakításánál.

A bejárat teljesen sík területen fekszik, a főút vonalán, 800 m távolságra. A főút és az épület között vonul el a vasút és a vasúti állomás, amelyhez a rendező épület kapcsolódik. Ezek miatt az adott területen a gyártelephez vivő útleágazást nem lehet az üzem kerítés vonalára merőlegesen elhelyezni, hanem ferden, mintegy 60°-os szögben.

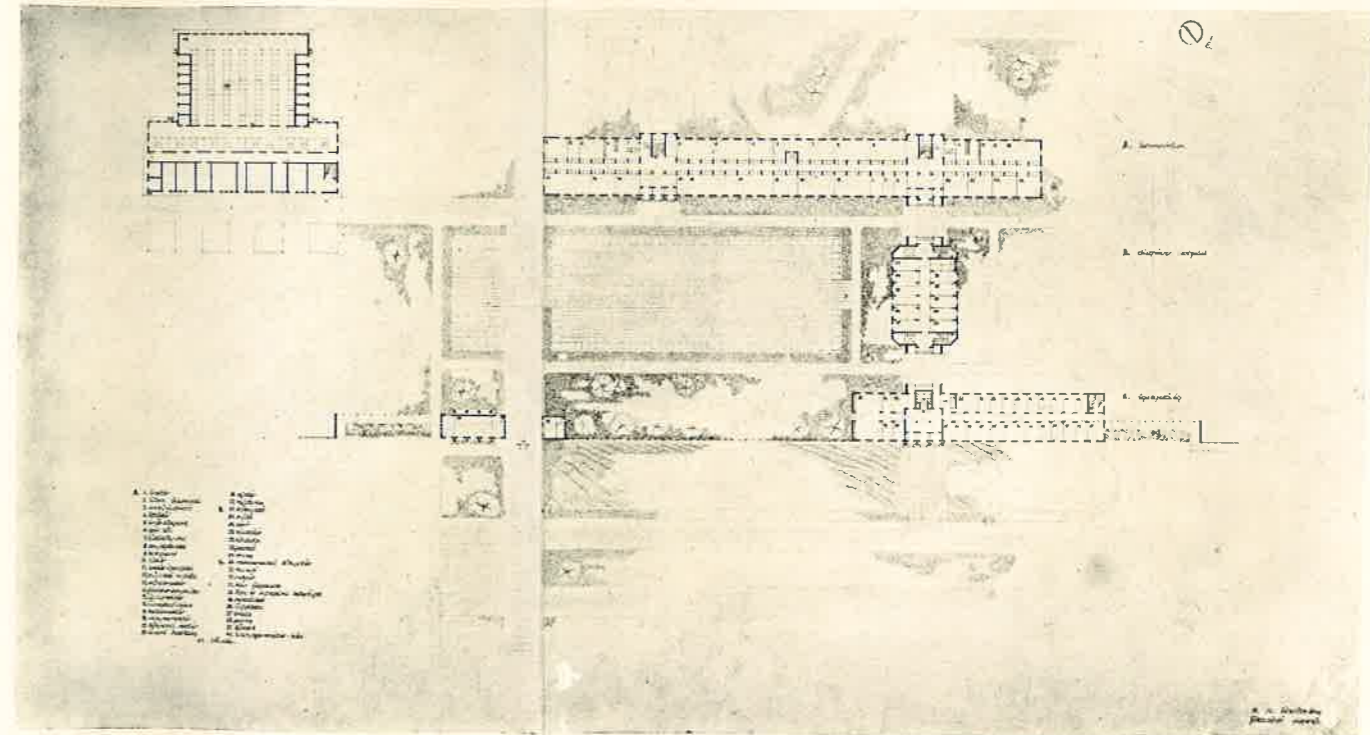
Az épület a fenti adottságoknak megfelelően a ki a már említett épülettömegekből kialakított magassági pozíciót. Az együttes középpontjában a bejárat kialakított magas épülettömb helyezkedik el a rávezető főút tengelyében. Ezen a szinten kap helyet a diszpécserház, amely a nagyvegyüzem irányító és ellenőrző központja. Ugyancsak itt nyertek helyet azok a helyiségsoportok, amelyek részben az üzemet (telefonközpont, telephangszóró, ügyelet, orvosi vizsgálat), részben pedig a laboratóriumot kiszolgáló üzemi létesítményeket szolgálják (étterem, könyvtár).

A toronyszerű épülettömb előtt az út mentén áll a 300 fős igazgatósági épület, a térnek a háttérben a 144 m hosszú, nagy üzemi és kutató épület képezi. Az igazgatósággal azonos szinten épül a gyár üzemi bejárata, keresztül a dolgozók és gépkocsik az üzem felé jutnak. Az igazgatósági épület előtt a területig mesterséges vízmedence nyer kialakítást, amely a gyár kerítését van hivatva helyettesíteni. A tervező ezzel az elgondolásával megpróbálja elkerülni azt, hogy a kerítés a gyár területének az érkezőre gyakorolt térélményét rombolja. Külső felek számára az igazgatósági épület vízmedence felett létesítendő hidon keresztül közelíthető meg.

A bejárat épületcsoport homlokzati kiképzése a konzolburkolat, a lábazati részek és a főbejárat pedig kemény mészkő. Az épületcsoport összhangban áll az üzemi csarnok épületek homlokzati kialakításával, a homlokzati anyagok, részint az alaktani megoldásai folytán. Az épületcsoport esztétikai domináns-szerepét éppen az azonos formakombinációk gazdagabb alkalmazása húzza alá. A Katalin tervezte műhelyépületen a ruszlikon konzolos párkány csak a kapu-pilonon jelenik meg, a fogadó épületcsoport teljes földszintre alkalmazott, erőteljes lábazat, a konzolok egész főpárkányon végigfutnak. Ugyanez a felfokozott plasztika tekintetében is, a letkézésre és a tömegképzésre egyaránt

A porta, labor, diszpécser-torony és igazgatóság dinamikusan kiegyensúlyozott kompozíciója minden látszólagos egyszerűsége mellett szinte raffináltnak mondható módon oldja meg a 60°-os rávezetés nehéz problémáját. A tengelybeállított torony lesarkítása kitűnően érzékelteti az építmény centrális domináns-jellegét és a tájba állítja, kidomborítja, hogy jelentősége túlmutat az épületcsoporton. A porta erőteljes, oszlopos architektúrája a vele azonos építési vonalon álló igazgatósági bejáraton ismétlődik meg, a két hangsúlyos pont az úttal és a híddal kapcsolja az épületcsoportot a tájhoz. A hid tengelyére fűzött igazgatósági lépcsőház, torony és laboratóriumi lépcsőház teszik a kapcsolást teljessé. A laboratóriumi szárny hosszan elnyúló tömbje teljesen lezárja a porta, víztükör, igazgatóság és diszpécser-torony alkotta teret és ugyanakkor az azonos építési vonalon álló trafóépületen át az üzemhez kapcsolja.

Földszinti alaprajz.

Bejáratfelőli homlokzat

Vegyipari gyár rezsiüzeme

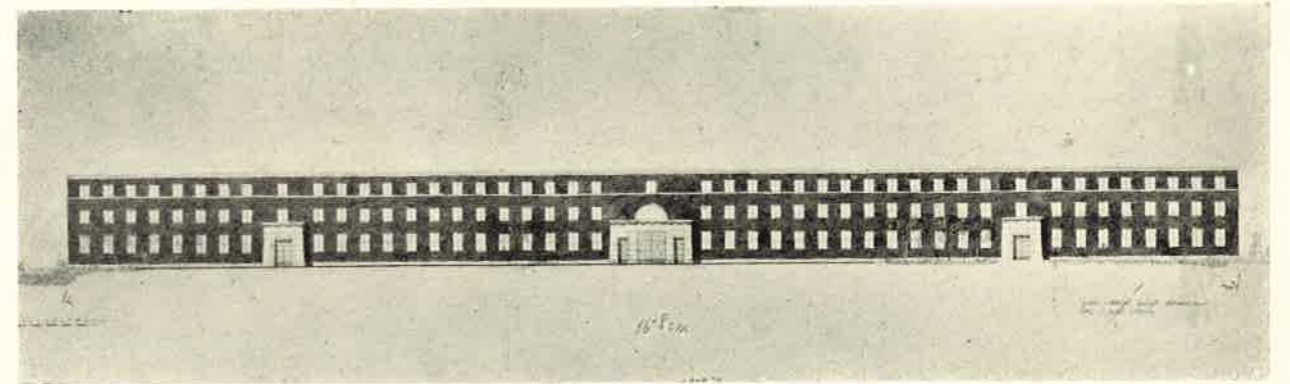
Tervező: S. GESZTI KATALIN

A létesítendő ipartelep súlypontjába kerül a központi rezsiüzem, valamint a központi anyagraktár blokkja. A közlekedő utak által határolt 330×150 m területen nyert elhelyezést, U-alakú beépítésben, a bővítési lehetőségek figyelembevételével a rezsiüzem épülete.

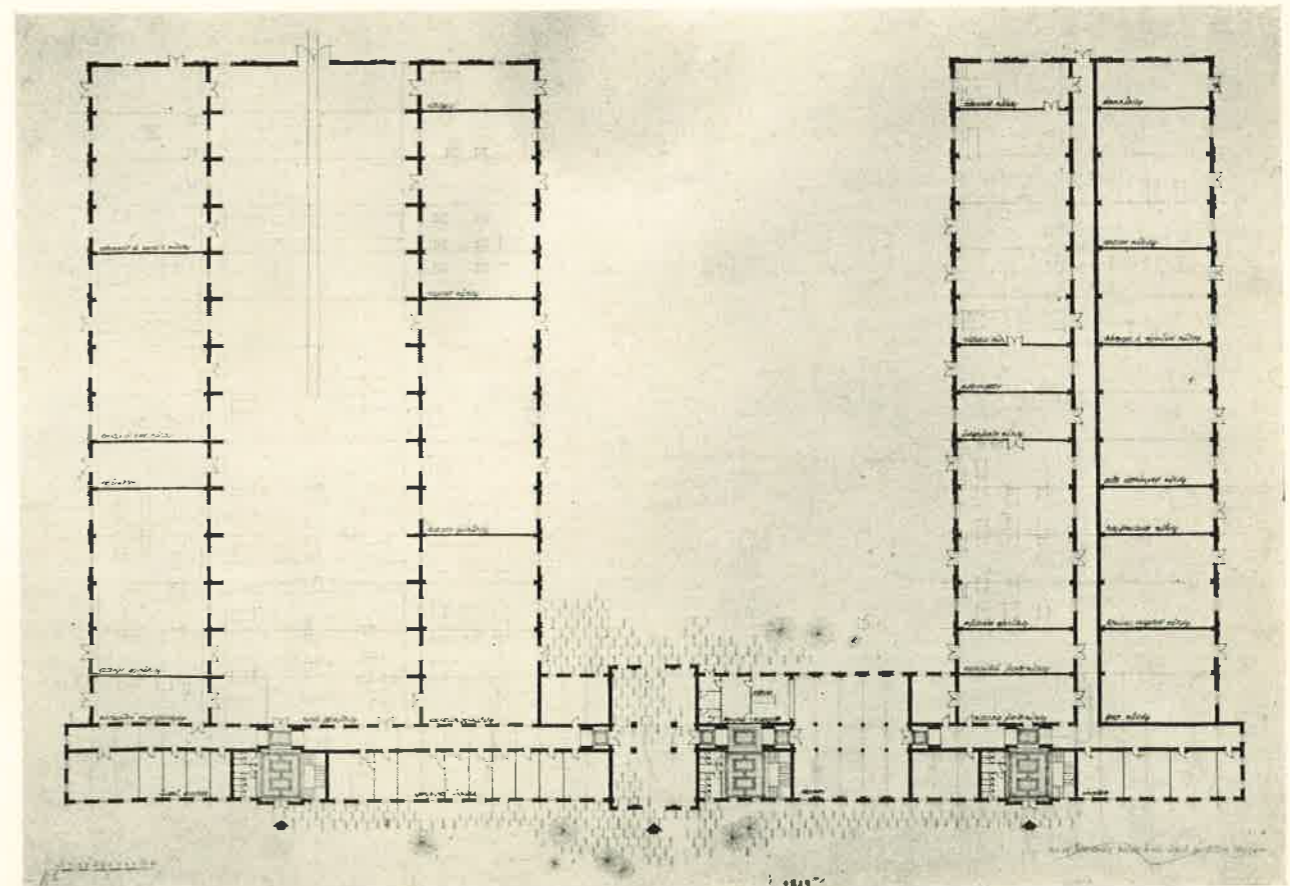
A 3 szintes fejrész tartalmazza a földszinten az éttermet, konyhát, üzemi irodákat és laboratóriumokat, az emeleten pedig az öltözőket a csarnokokból megközelíthetően.

Az üzemi szárnyakban van a nagy magasságú nehézgépműhely, továbbá a technológiailag szorosan hozzátartozó lakatos-, hegesztő-, kovács- stb. műhelyek. Ezek alacsonyabb belmagasságúak, így a bazilikálisan kiemelt gépműhely jó megvilágítást kap.

A másik műhelyszárnyban egyrészt a külső rezsimunkások: festő, állványozó, kőműves stb. műhelyei, másrészt egy középfolyosóra kapcsolt műszerész- és villamosműhely részlegek vannak.

Bejárati homlokzat

Földszinti alaprajz

A nehézgépműhelyszárny és az utóbbi műhelyszárnyak között kialakuló belső műhelyudvar biztosítja az üzemek közötti forgalmat.

Igy a technológiai tervben megadott, igen szét-szabdalt, több kisebb egységre osztott gazdaságtalan elrendezést sikerült egy épülettömbben megoldani.

A homlokzatnál kiindulásnak vette a tervező a gyár területén létesülő egyéb üzemek építészeti hangulatát. Nehézséget jelentett a szociális létesítmények szárnyát a csarnokszárnyakkal összehangolni, amit úgy igyekezett tervező megoldani, hogy a csarnok párkányát körülvezette a fejépületen is, ami a két különböző párkánymagasságú épületet összefogja. Még nagyobb feladat volt a műhely és irodaépület számára közös léptéket találni. A háromszintes, cellákra osztott iroda és az egyszintes vagy térelemekből álló csarnok léptékének egységes meg-

határozására elsősorban a kapuk kínálkoztak, amit a tervező kellő módon fel is ismert. A kapuk tengelyéhez az iroda harmadik szinti övpárkányán ülő, szoliter-ablakok jelennek meg újra a műhely homlokzatán lépték-meghatározóként. A lépték egyértelműen adva lévén, a műhelycsarnok nagy ablakai valóban nagy nyílásokként hatnak és nem, mint sajnos, sok esetben, kis nyílásoknak más léptékben, felnagyítva való megismétléseként.

A csarnok részleteinek síkbeli kezelésével talán túlzott ellentétben áll az irodai főhomlokzat bejáratainak erős plasztikája. A copfreminiszcenciájú lizénás architektúra és a kapupilonok kissé egiptizáló részletképzése hangulatilag nem teljesen egységes.

A homlokzatok a várható vegyi hatások miatt nyerstéglából, a bejáratok és keretezése, valamint a párkányok műköből készülnek.

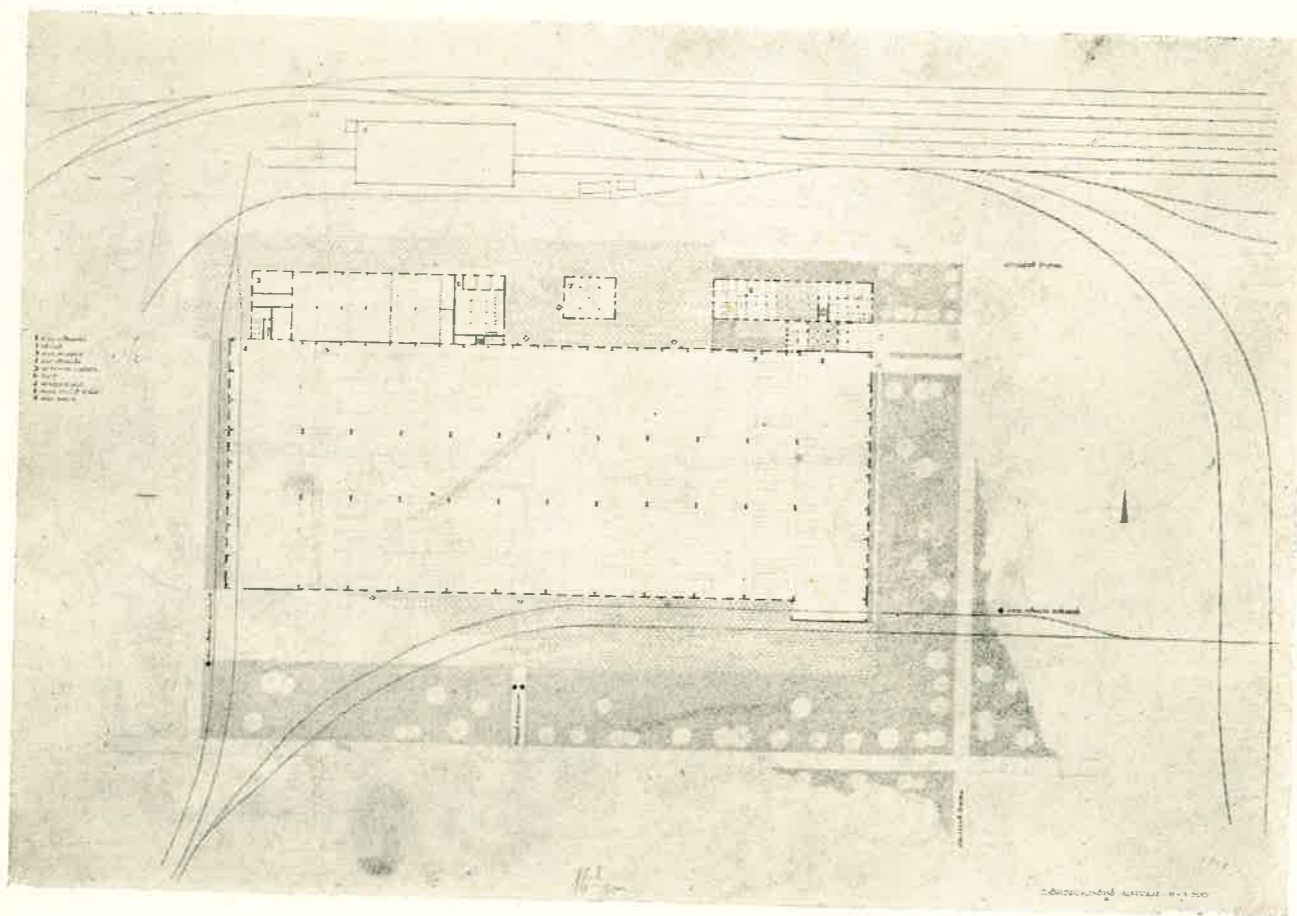
Csőhidegvonómű

Tervező: BARABÁS FERENC

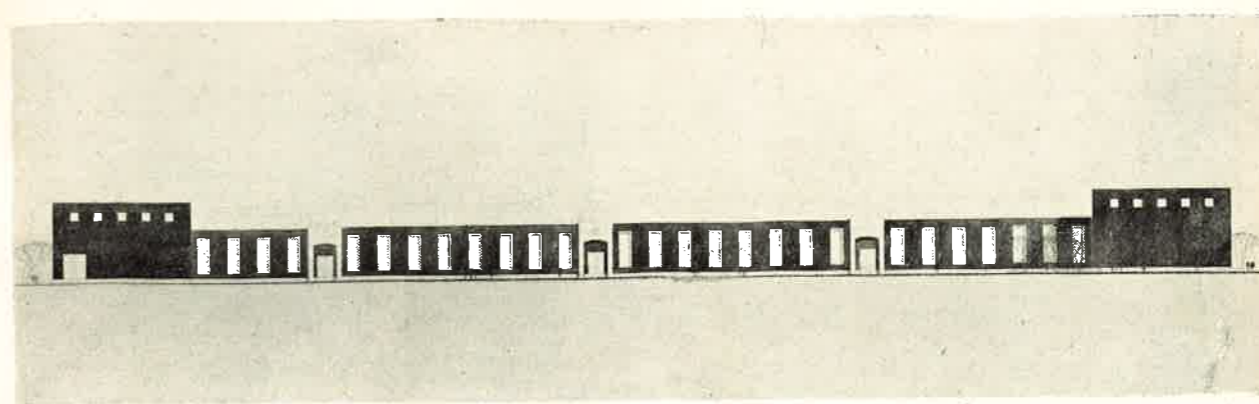
A program szerint a meglévő Csőgyárban előállított csőanyag további megdolgozására szolgáló csőhidegvonómű megtervezése volt a feladat.

Az üzemet úgy kellett telepíteni, hogy a cső-

gyárból a nyers csőanyag vasúti tengelyen rövid úton legyen átszállítható. Erre a már majdnem teljesen beépített gyárterületnek a Csőgyárral szemben levő és még szabadon álló része volt

Földszinti alaprajz

Oldal homlokzat

alkalmas. Szállítás céljára a már régebben elkészült, a Csőgyárból kivezető nagynyomtávú vasúti vágányt átépítés nélkül fel lehetett használni.

Az üzem kialakításánál döntő szempont a rendelkezésre álló terület szélességi mérete volt, amit egyik oldalon a terület mellett elvonuló nagyfeszültségű elektromos távvezeték, a másik oldalon pedig a már meglévő üzemi épület határozott meg.

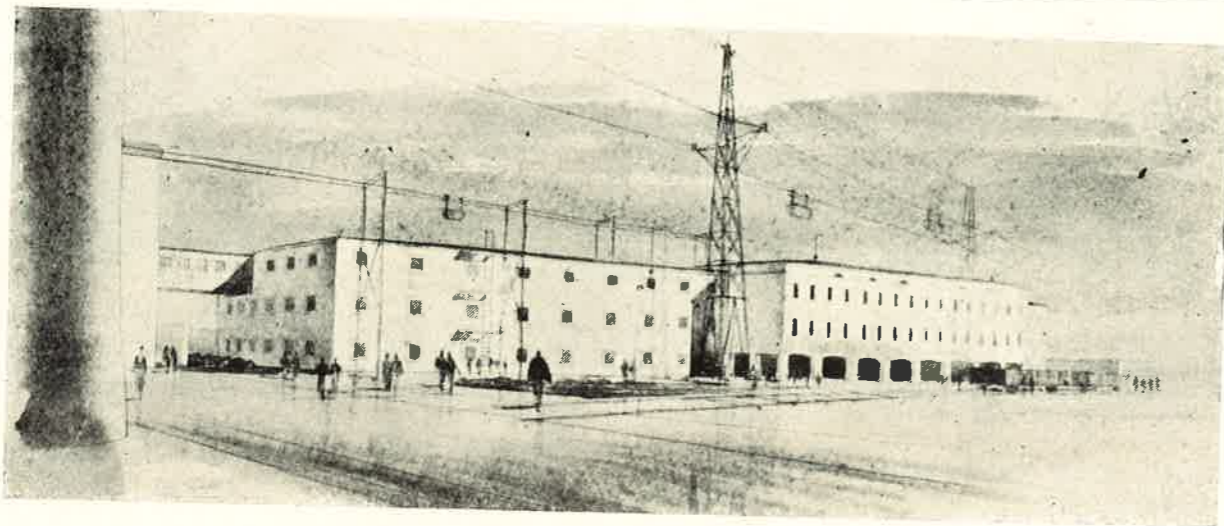
A tervező a technológiai adottságok figyelembevételével az üzemet négy épületrészben helyezte el. A tulajdonképpeni csőhidegvonómű egy öt hajós csarnoképület, három hossz és két kereszthajóval. Ehhez csatlakozik a segédüzemeket magába foglaló alacsonyabb csarnok, valamint az igazgatósági és jóléti helyiségeket magába foglaló épület. Itt az igazgatási helyiségek, orvosi rendelő, étterem, konyhaüzem és öltözők vannak elhelyezve.

Teljesen különálló a savregeneráló épület, tekintettel az egészségre és az épületszerkezetekre káros munkafolyamatra.

A munkafolyamat kívánalmainak megfelelően a nagycsarnoknál a megdolgozandó esőhosszak és azok szállítási iránya feltétlenül szükségessé tette a vb. kerettávolságoknak 16,50 m-ben való fel-

vételét. Ez a körülmény, valamint a szükséges nagy, fesztávolságok komoly szerkezeti feladatot jelentettek, amit a statikus tervező sikeresen és gazdaságosan oldott meg.

Az üzem aránylag szerény megjelenése számol a gyár heterogén formaképzésű környezetével. Megjelenésében a nagy üzemi csarnok dominál, melynek komoly, egyszerű nyerstégla képzésű tömegét a bejáratok kihangsúlyozására szolgáló műkövel burkolt rizalitok bontják meg, egyszerűsmind érzékelhető méretekre osztva a csarnok hosszoldalát. A kereszthajók homlokzata tagolatlan, a minden ritmizálás nélkül megjelenő nagyméretű ablakok sorát a homlokzat végein széles falsíkok fogják meg, melyekben a vasúti kapuk aszimmetrikusan helyezkednek el. Így a homlokzat főélménye az ablaksor marad. A darupályák fölött elhelyezett négyzetes ablakok aránylag kis mérettükkel léptéket adnak a nagy ablakoknak. Mégis a hatalmas abszolút méretekkel bíró építmény valóságos arányait nem a csarnok építészeti elemei, hanem a tömegkompozícióban szereplő többszintes, emberi léptékű épületek adják meg. Ezek nélkül a csarnok kivételesen nagy méretei nem volnának érzékelhetők.

Cukorraktár és malom

Tervező: BÖHÖNYEI JÁNOS

A cukormalom és raktár helyét az adottságok legszorosabban rögzítették.

Kíváncsi volt, hogy a raktár rövid szalag-híddal kapcsolódjék a finomítóhoz, ahonnan az áru érkezik és közvetlen kapcsolata legyen a meglévő raktárakkal is.

Az adott elhelyezés mellett a lehetőségekhez képest maximális befogadóképességű (kb. 600 vagon) raktárat kellett tervezni.

A talajvízszint és az épület felett áthaladó csillepálya közt rendelkezésre álló magasságot a cukorraktározási szabályok figyelembevételével a tervező három szintre osztotta, ez a szintszám adta a legnagyobb tárolóképességet.

A cukormalom, zsákraktár, manipulációs-tér, klímagépház helyiségei és északnyugati oldalon a csillepályaoszlop és a kisvasúti vágány között fennmaradó szabad területre, a raktártömb elé húzott külön tömegbe kerültek. Ezzel egyrészt az alaprajz egyszerűbb és előregyártott szerkezetre megfelelőbb lett, másrészt a rakterület növelése mellett a tömegkontúr változatosabban alakul.

A finomítóból a II. em. szintjén szalagokon érkező anyag részben csak áthalad a szomszédos raktárak felé, részben leszedik és a födémáttörésekhez illesztett facsúzdákon szintekre elosztva, gumikerekű targoncákon hordják szét a tárolási helyekre, ahol lécrácsokra máglyázzák.

A cukor másrésze (finom kristály) a földszinti rázószita garatjába hull, ahol kezelés után mérlegezik és csomagolják. A felszállítás teherliften történik.

A cukorraktárnak és manipulációs-helyiségeknek elválasztása a homlokzati felületek kiképzésénél is érvényesül. A nagy raktártömb alapsík jelleget a nagytengety-távú, kisméretű, külső síkra helyezett ablakok is hangsúlyozzák, míg az előugratott tömegfunkciókat követő, változatosabb nyílás-képzésével a földszinti rázószita-tér nagymérvű

megnyitásával, a zsákraktár keskeny belső síkra helyezett ablakaival adja a tartalom követése mellett a felületi hangsúlyt.

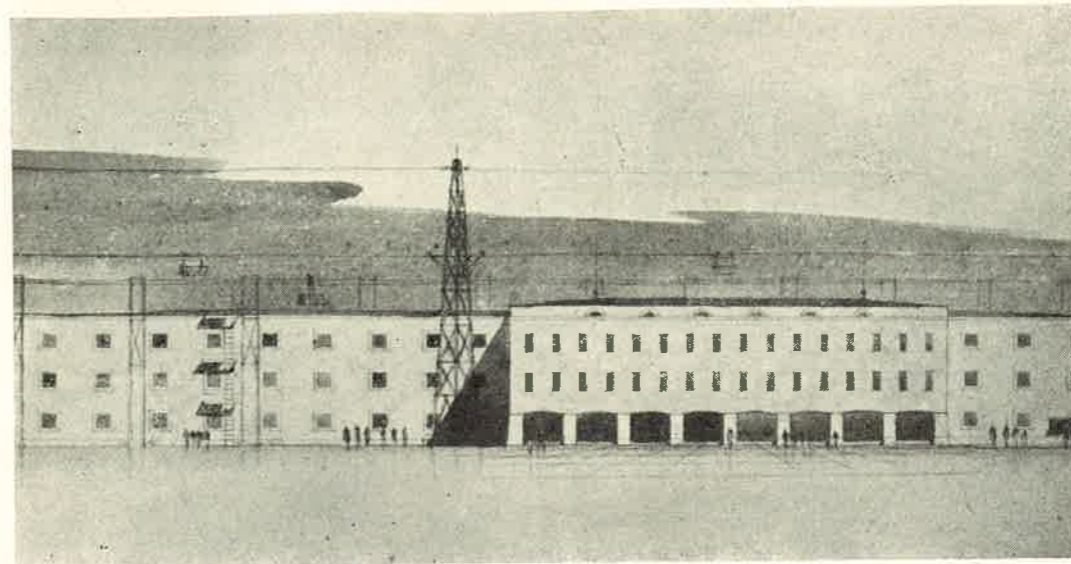
A homlokzat hangulatát elsősorban az előugratott tömeg forma-elemei határozzák meg. A rázószitater szegmensíves árkádszerűen ható nagy ablakfelületei, az ablakok közötti pillérsor entázisa, az attikában alkalmazott szegmensíves lünetták egy provinciális klasszicizmust idéznek anélkül, hogy applikált díszítőelemekkel a belső, ipari jellegű tartalom a formával ellentétbe kerülne. A nem nagy méretű, vertikális tendenciájú ablakok a homlokzatok sűrű, vertikális raszterként jelennek meg, a földszinti árkádsor és a raktárépület nagy falfelületeivel ellentétes kompozíciós elemként.

Az ellentétekre alapozott kompozíció a raktár és az üzemi épület homlokzati kiképzésében is jelentkezik. A mozgalmasan felbontott és tengelyrendszerében is változatosságra törekvő üzemi homlokzat és a nyílásokkal alig felbontott raktár nyugalmas falfelületei, egyszerű tengelyrendszere jól egészítik ki egymást.

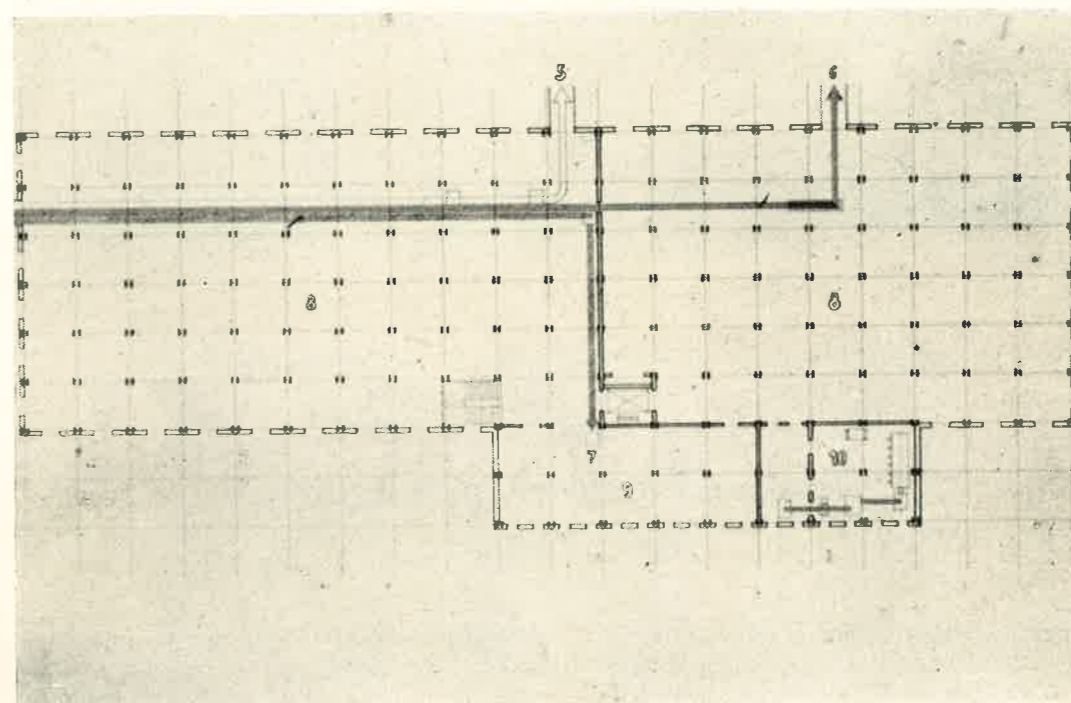
Hangulatilag a két kompozíciós elem, ellentétben a nyíláselosztással, azonosságra törekszik. Az üzemi rész klasszicizmusa visszacsendül a raktár négyzetes ablakainak egyszerű keretezésében. Az együttes jól illeszkedik bele az alföldi város hangulatába.

A tömegében bontatlan hátsó homlokzat tagolását a szalaghidak, a kapuk lejáróit magábfoglaló előépítmények és a vészkijáratok funkcionális elemei szolgáltatják. A tervező a rövid homlokzaton is mellőzött minden öncélú kiképzést, mely az adott környezetben — megítélése szerint — csak erőltetetten hatott volna.

Szerkezeti szempontból az épület úttörő-megoldás. A 3300 kg-os födémterhelés ellenére az épület teljesen előgyártott. Három elemből áll: oszlop, a födém és a legfelső födém.

Zsákraktár felőli homlokzat

Emeleti alaprajz

Szolnoki cukorrépmagtár

Tervező: JUHÁSZ JENŐ

A létesítmény elhelyezésére a szolnoki cukorgyár külső részén levő sík terület szolgál, amely csatlakozik a mezőgazdaságilag művelt területhez. Az épület a raktározáson kívül, a cukorrépmag tisztítását végző üzemet is magában foglalja.

Az alsó, nagyobb alapterületű szinteken történik a cukorrépmag raktározása és e fölé kerül három megosztott szintben a tisztítóüzem, a zsákraktár és javító, valamint az osztályozást végző silók.

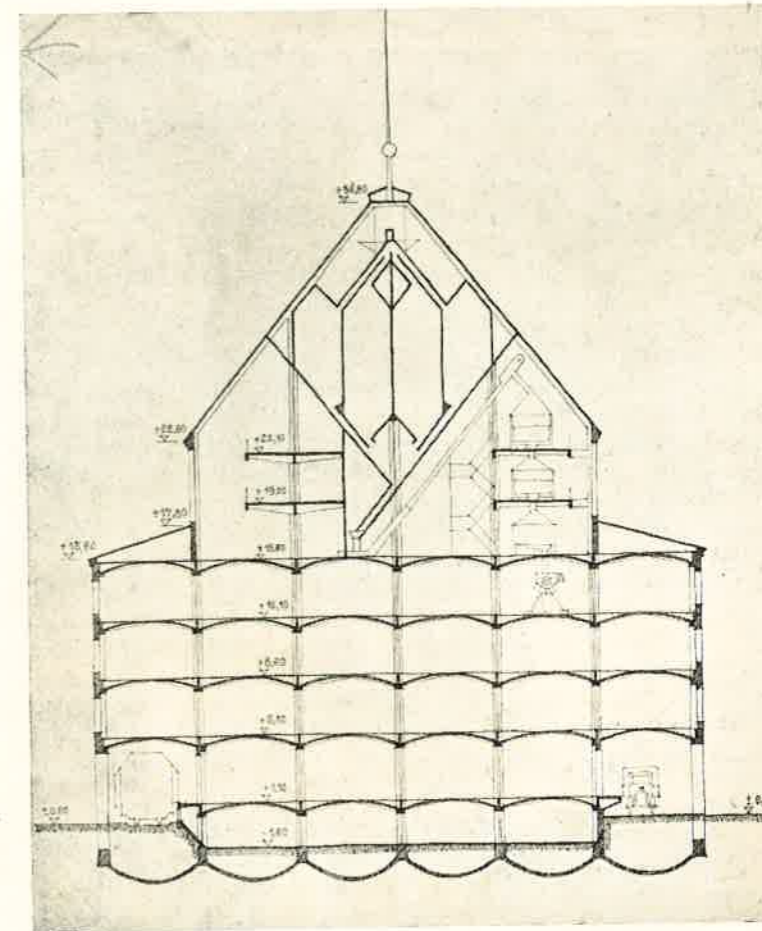
Az üzemenet röviden: a termelőktől zsákban beérkező tisztítatlan cukorrépmag egy előtisztításon megy keresztül, ezután minőség szerint (szemnagyság, fajta stb.) az épület legfelső részén lévő 15 silóba kerül. Ezekből meghatározott adagolás szerint összeengedve (osztályozás) kerül finom tisztítás alá, ezt a műveletet a ponyvarosták és szelelőgép végzik. A keletkezett hulladék pneumatikus úton távozik el. A megtisztított anyag automata-

mérlegesen keresztül zsákba kerül, amelyet automatikus zsákvarrógép zár be. Innen a zsákolt cukorrépmag a négy raktárszint valamelyikére kerül zsákcsúzda segítségével. A raktárépület befogadóképessége 100 vagon. A függőleges szállítás zsákliftek, spirálcúzdák, valamint rédlerek segítségével történik. A vízszintes szállítás a tisztítórészben rédlerek segítségével, a raktár részén (zsákolt áru) targoncával történik. A raktár-részben van még négy szinten keresztül egy aknás szárítóberendezés az esetleges nedves áru megszáritásának elvégzésére. Az áru érkezése és távozása az épület két átellenes szélső traktusa alatt fedetten történik (vasút, közúti jármű).

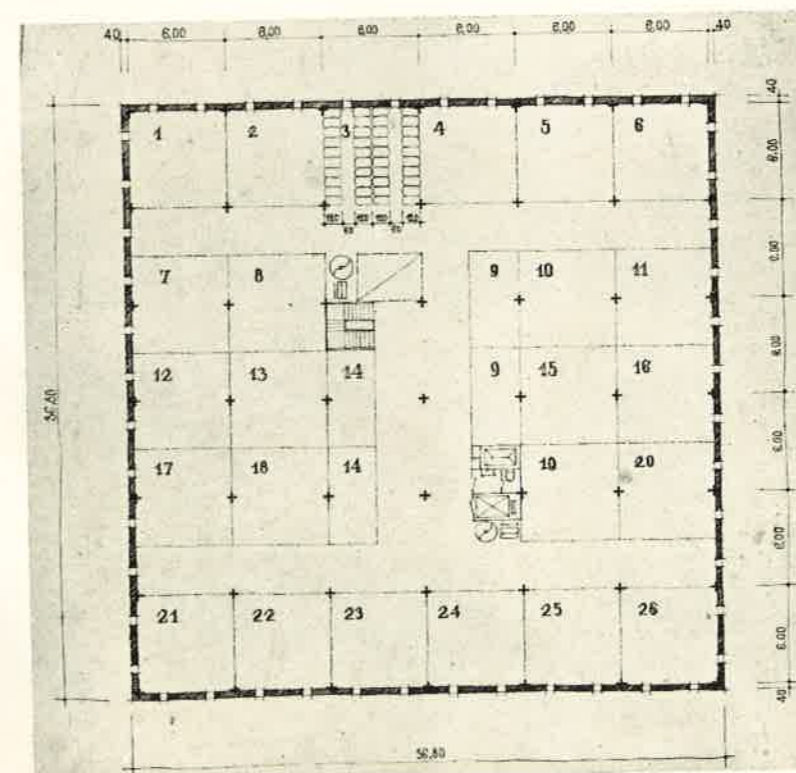
Az épület tömegalakítása a technológia adta lehetőségek kihasználásával (silók elhelyezése és alakja, tisztítóüzem) egyszerű zárt kubus, amely minden oldalról nézve kedvező képet nyújt. Ennek komorságát feloldja a vasúti és közúti rakodó

árkádsora, valamint a tisztítórész nagy ablakfelülete, melyet a silórészt magába foglaló, egyszerű gúla zár le. A rakodók árkádsorán a lábázat és az árkádívek keretei a magyar klasszicizmus formanyelvére utalnak, a raktárak lőrészű ablakosai, igen tartózkodó vakolt keretezésükkel ugyancsak a hagyományban gyökerező gondolatátársítást ébresztenek, míg a hatalmas gúla cserépfedése feledteti az építmény műszaki jellegét. Bár a tervező a technológiát minden eddigi megoldásnál jobban elégti ki, nem hangsúlyozza a létesítmény gép-szerűségét, hanem ellenkezőleg, a tradicionális értelemben vett »építmény« elemait: a lábázatot, törzset és tetőt használja fel monumentális és mégis emberi léptékű, közérthető hatás elérésére.

Az építménynek már csak méreteinél fogva is tájképző ereje lesz az Alföld végtelen síkságán. Az épület technológiai igényeinek funkcionális megfogalmazása itt éppoly idegen lenne, mint amilyen organikus, talajból nőtt hatást keltő módon rendezi a tájat a bemutatott, a funkciót a hagyomány és a tájszellemében megformáló épület.

Metszet

Emeleti alaprajz

Porcelángyár

Tervező: JUHÁSZ JENŐ

Lejtős terepen kellett megoldani a technológiai terv alapján készülő épületcsoportot, mely nagyméretű csarnok-komplexumból és a köréje csoportosított segédüzemekből, raktárakból, iroda-, laboratórium és szociális létesítményekből áll. A technológia megkívánta a teljes üzemnek blokkosítását és egy szintre való helyezését. Ez a lejtős terepnek bizonyos mértékig ellentmond és meglehetősen nagy földmunkát tesz szükségessé.

A porcelángyártás minden fázisa — az anyag-előkészítéstől, formakészítéstől a festésig és kész-áru raktározásig — az épületen belül bonyolódik le. A különböző anyagok a létesítmény északi oldaláról indulnak és az üzemi folyamat során nagyjából U-alakot leírva kerülnek a keleti oldalon lévő kész-áruraktárba, illetve az épület északkeleti sarkán lévő expedíció útjára (vasúton, közúton egyaránt). Ez az üzemi folyamat egyaránt magába foglalja vázlatosan az alábbiakat:

1. Nyersanyag előkészítés (örlés, iszapolás, maszagszártás, mázkészítés).

2. Nyersanyag megmunkálás (vagy korongolással vagy öntéssel).

3. A megmunkált nyersanyag máznélküli égése (zsengelő kemencében).

4. Mázolás.

5. Mázas égetés.

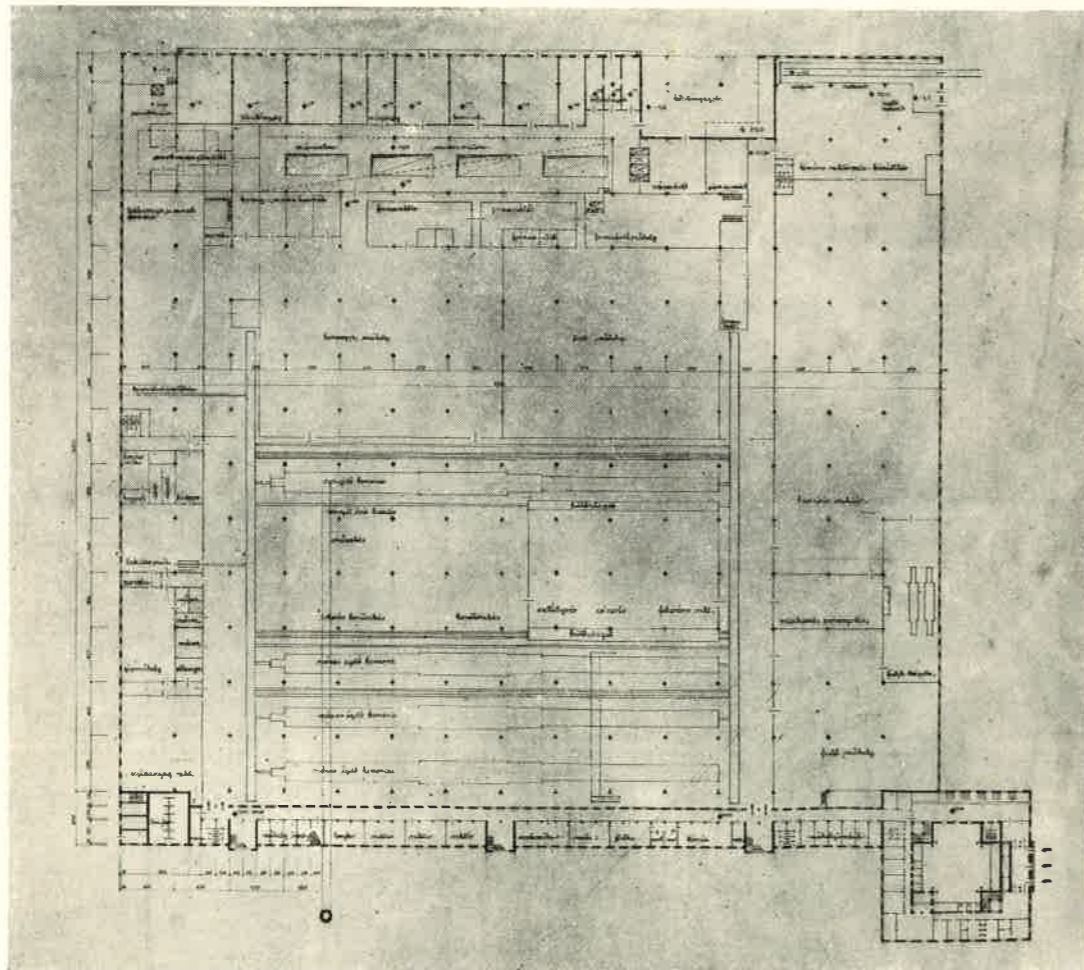
6. Festendő áru ezután a festóműhelybe, a festetlenül maradó áru a készáruraktárba kerül.

7. A festett áru a festékbeégetés után kerül a készáruraktárba.

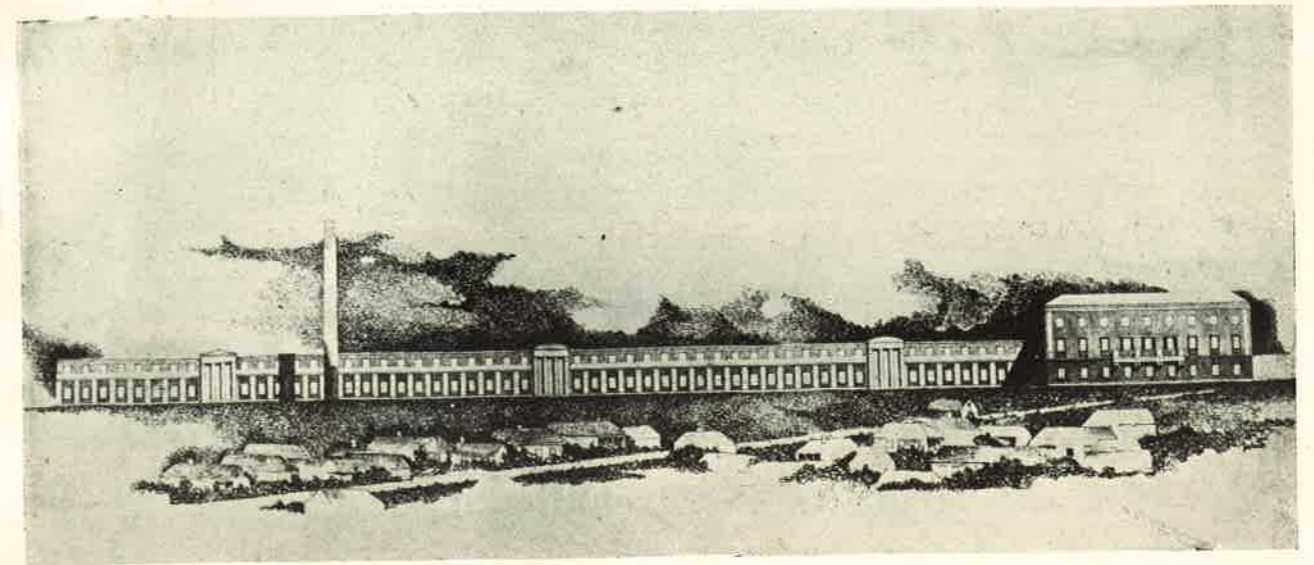
8. Expedíció.

A gyár meleg üzem lévén, szorosan kapcsolódik az összes szociális és társadalmi helyiségekhez, melyek a csarnok déli oldalán nyertek telepítést.

Az épületcsoport a fentiekben vázolt módon lejtőn helyezkedik el, a város felől, illetve a Balaton felé vezető útról jól láthatóan. A rálátás legkiemelkedőbb pontja az épület délkeleti sarka, mely építészeti hangsúlyt nyert az irodaépület idetelepítésével, hatásos ellenpontot képezve az ellentétes oldalon elhelyezett kéménnyel.

Földszinti alaprajz. Jobbsarokban az irodaépület blokkja

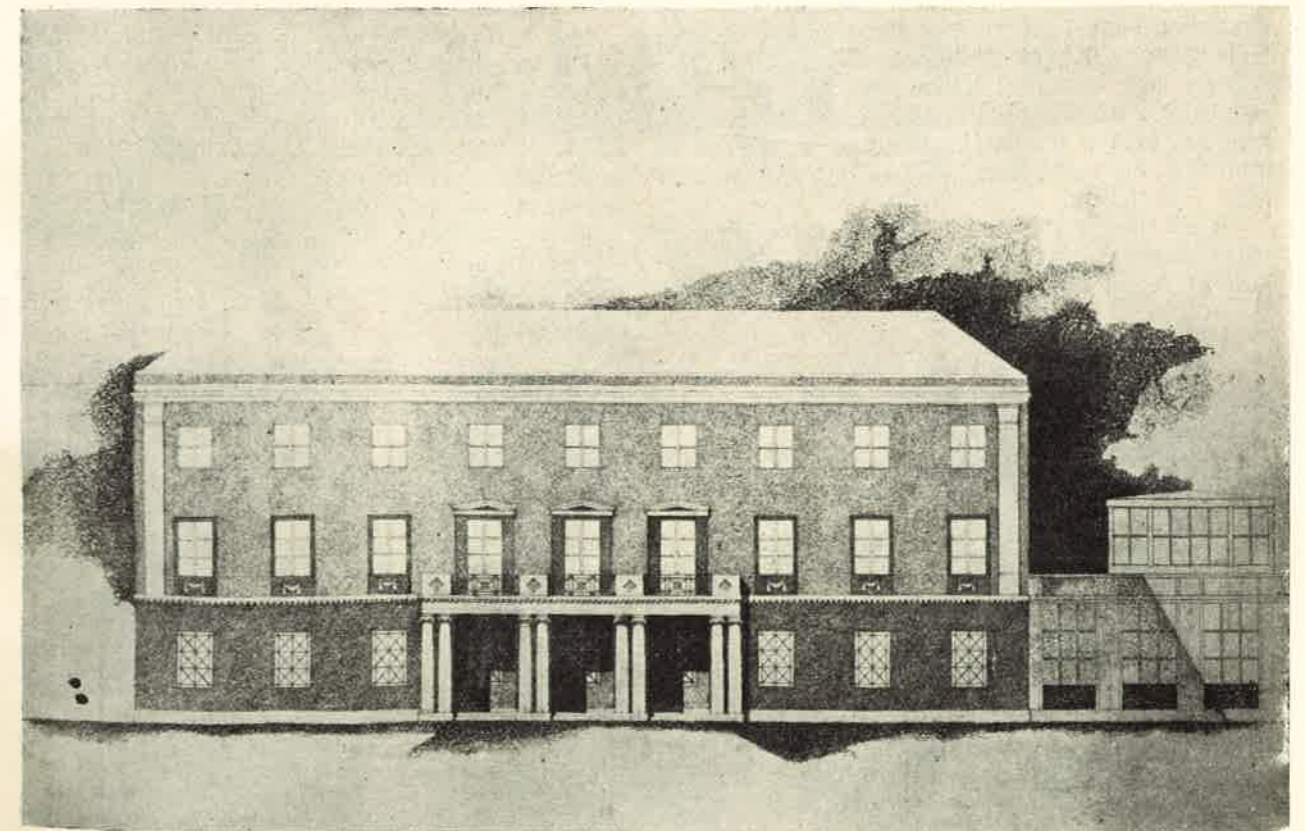

A gyár főnézete

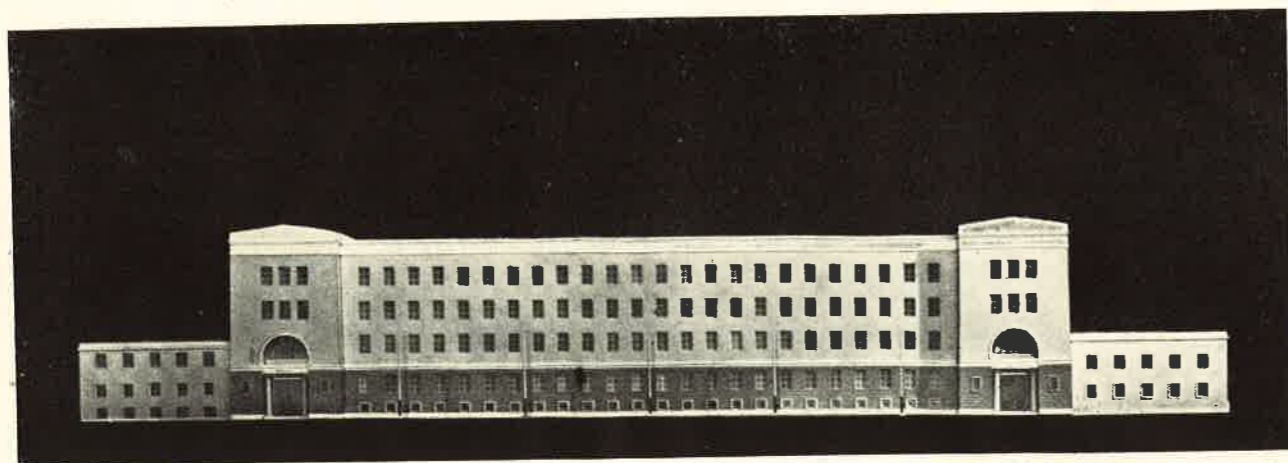
Az irodaépület zárt udvaros, szellemes alaprajzú elhelyezése lehetővé tette egy igen tömör tömeg kialakítását. Négyzetes alap elrendezése hangsúlyosan ismétli meg az üzemi épület alaprajzának négyzetes kontúrját. Részleteiben finoman, sőt talán finomkodóan használja fel a klasszicizmus formanyelvét, utalva az üzem kézműipari, sőt művészi jellegére. Az üzemi lépcsőházak keze-

lésénél ez a szándék talán túlzott, a négyoszlopos timpanon-motívum nem tart léptéket az igazgatóság szemmeláthatóan lakóépülethez hasonló méreteivel.

Felületképzés tekintetében az üzemi rész erőteljesen lefogott vertikálitása kellemes, ellentéte az igazgatóság horizontális tagolású, nagy felületű tömegének.

Irodaépület a bejárat felől

Hang és kinotechnikai gyár

Tervező: RÓNA PÁL

Az eredeti technológiai terv a létesítendő üzemi épületet a kijelölt területen már meglévő iroda és kultúrházzal egy, az első emelet magasságában futó átjáróhíddal kívánta összekapcsolni.

Ez a megoldás sem a részletes kidolgozás során megnövekedett technológiai igényeket, sem az építőművészeti és városképi követelményeket nem elégítette ki. A tervező ezért ellenjavaslatában a két épületet közvetlenül kapcsolta egymáshoz és a meglévő irodaház ellenpontjaként egy, az Ilosvay-utcára néző szimmetrikus szárnyat tervezett.

Az üzem helykijelölése nem volt szerencsés és a tervező a telepítési terv ellen már a megbízás-vételkor kifogást emelt. A rendelkezésre álló hely ugyanis a nagy területi igényekkel fellépő technológia számára nem elegendő, másrészt zömmel földszintes, laza beépítésű lakónegyed közepében áll. Az utóbbi körülmény miatt a fővárosi VB szigorúan meghatározta a maximális párkánymagasságot és kikötötte, hogy az épület külső megjelenésében nem lehet üzemjellegű.

A létesítmény tömege a szigorú technológiai és városrendezési követelményeknek megfelelően alakult ki. A kb. 100 m hosszú főtömeget két oldalán

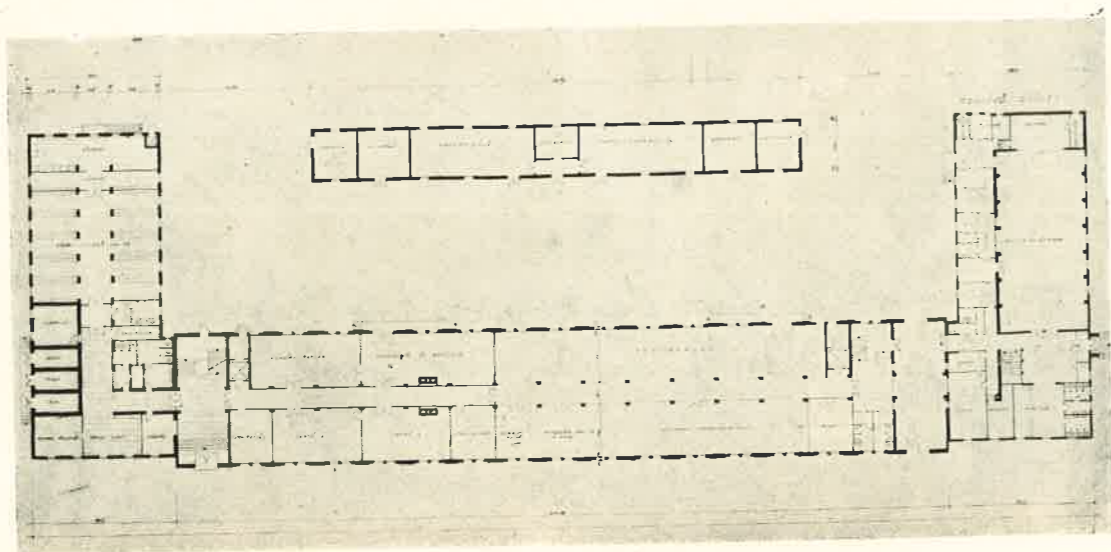
1—1 kétszintes szárny zárja le. A már meglévő délfelőli traktusban vannak az irodák és a kultúrterem, az északi oldalon pedig a szociális létesítmények (öltöző, mosdó stb.). A főtömeg az üzemi helyiségeket foglalja magában.

A gyárnak két bejárata van, a jobboldali az irodákhoz és a kultúrteremhez vezet. Ez utóbbi az üzemtől függetlenül kívülről is megközelíthető.

Ez a bejárat bonyolítja le egyébként az aránylag kisméretű áruforgalmat is. A baloldali kapu közvetlenül az öltözőkhöz vezet.

A gyár udvarán egy földszintes segédüzemi épület van.

Az épület homlokzati kialakítását a fővárosi VB határozata determinálta, mely kimondta, hogy az épület nem lehet üzemjellegű. A bejáratok rizalittal hangsúlyozottak, melyek a homlokzat síkját jó arányban osztják. A falnyílások a nagy belmagasság és fokozott világítási igény miatt a szokottnál nagyobbak, anélkül azonban, hogy az emberi léptéküket elveszítenék. A környezethez képest túlzott épületmagasságot magas lábazat alkalmazásával igyekezett a tervező csökkenteni.

Földszinti alaprajz

14-fős típus-tűzoltólaktanya

Tervező: BICZÓ TAMÁS

Az épülettömeg tervezésének irányadó szempontja volt a különféle helyszínrajzi adottságokhoz való alkalmazás lehetősége. Az alaprajzi elrendezés, illetve annak tükörképe bármilyen formájú telken, zárt sorban vagy saroktelken lehetővé teszi az épület megfelelő elhelyezését.

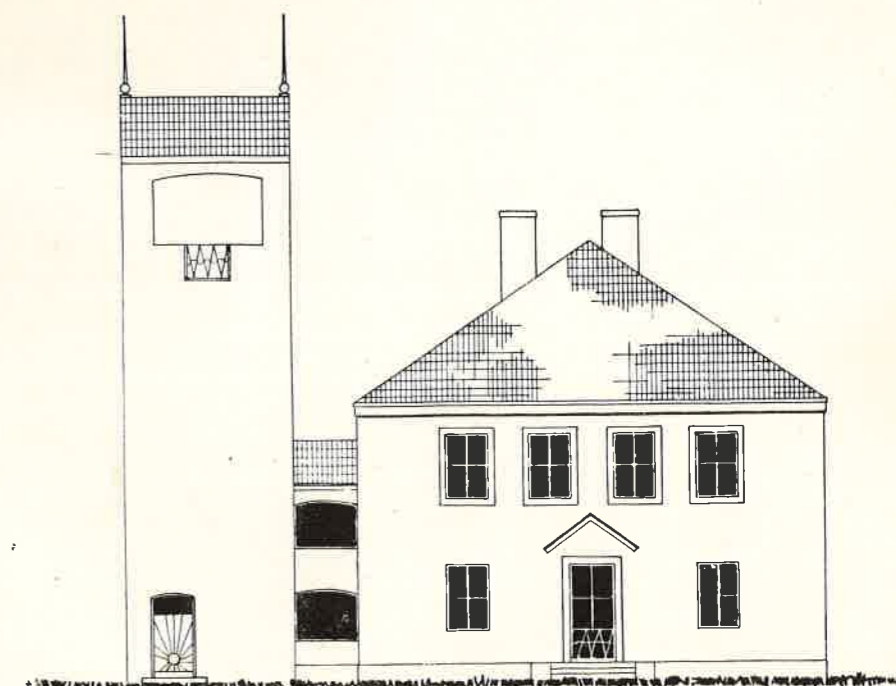
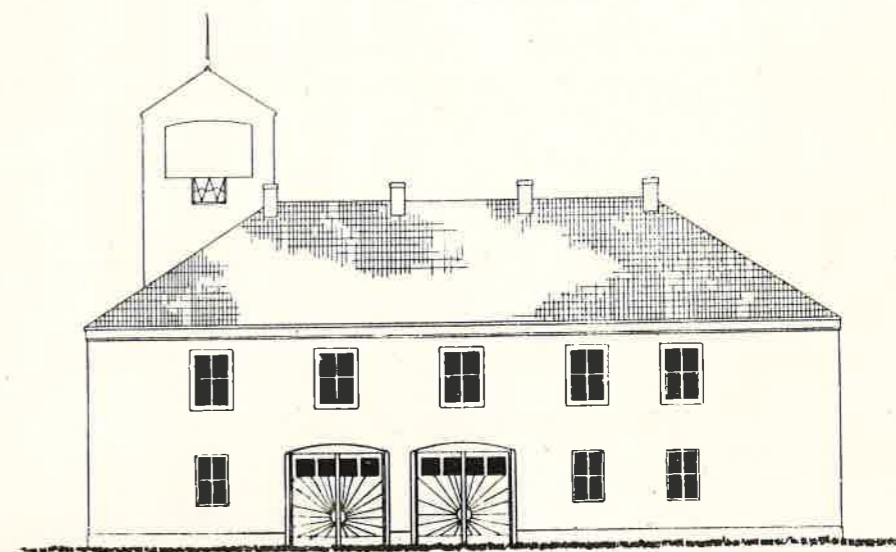
Tervező igyekezett kielégíteni a jó típus-terv minden előfeltételét; a tiszta alaprajzi elrendezést, az egyszerű és takarékos szerkezetet és a követelményeknek megfelelő gyors belső közlekedést. Az épület külső megjelenése a feltételekhez szervesen igazodik, a mesterkétséget kerüli. Az épület tömbje és a gyakorlótorony külön tömeg, ami

szervezetileg és külső megjelenésében is indokolt. A nyílások elhelyezése az egyes homlokzatok nyugodt hatását kívánja biztosítani. A homlokzatoknak alkalmazkodniuk kell lenni, hogy az épület a különböző tájegységeknek megfelelő kialakítást kaphasson, olyan formanyelvet kellett tehát találni, amely elég általános érvényű ahhoz, hogy egyes elemek változtatásával a kellő helyi színezetet megkapja, de önmagában is eléggé talajhoz kötött.

Kerülni kellett tehát minden dekoratív elemet, minden historizáló utalást és a legelemibb tényezőkre: a tömegek megfelelő kompozíciójára és a falfelületek és nyílások kiegyensúlyozására kellett az építész mondani valót bízni. Mégis el kellett kerülni — és ez a tervezés egyik legnehezebb témája volt — a merev sematizálást, a homlokzatok nem voltak olyan váznak tekinthetők, melyre a táji adottságoknak megfelelő homlokzati elemeket utólag kell elhelyezni.

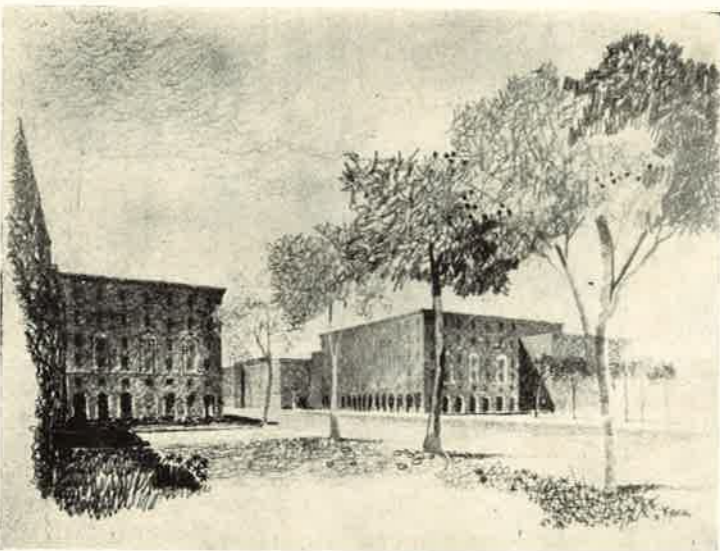
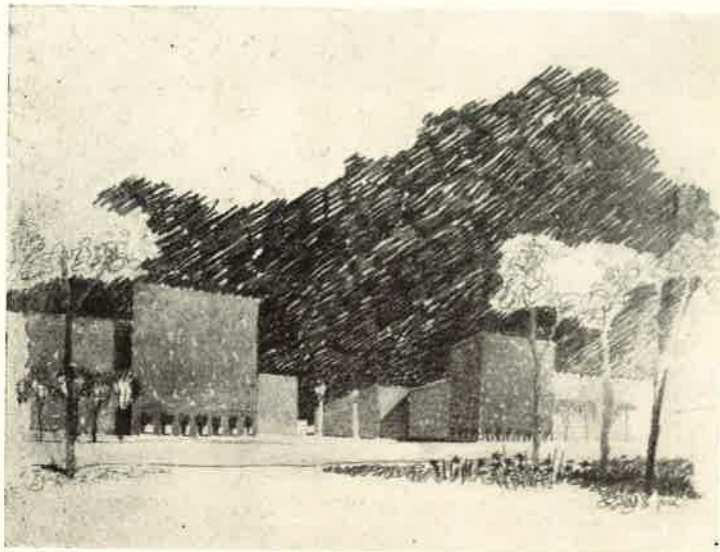
A tervező az így kialakított elvek alapulvételével olyan homlokzatokat tervezett, amelyek nem mutatnak esetlegességeket, de mégis könnyedek, nem utalnak táji vagy történelmi kötöttségre, mégis van hangulatuk. A bejárat homlokzat szigorú axialitását

a campanile-szerűen elhelyezett mászótorony enyhíti. Az ellentétes oldal homlokzata a főtengelytől messze elhúzott nyílásokkal önmagában is kellemes. A hosszhomlokzatok aszimmetrikus kompozíciója a gépkocsisín kapui köré csoportosított és a kapupillér tengelyére vonatkoztatott nyolc nyílásból álló foltra és egy aszimmetrikus tengelyre van felépítve. A homlokzat minden aszimmetriája mellett kiegyensúlyozott. A torony és az épület tömege arányosak, léptékük azonos. A torony lefedése és a felső, nyitott kilátó nyílásainak kezelése provinciális tónust üt meg, anélkül, hogy iparművészkedésbe esnék.

Üllői-úti lakótelep beépítési terve

Tervező: SCHALL JÓZSEF, SALAMON ISTVÁN, MESTER ÁRPÁD

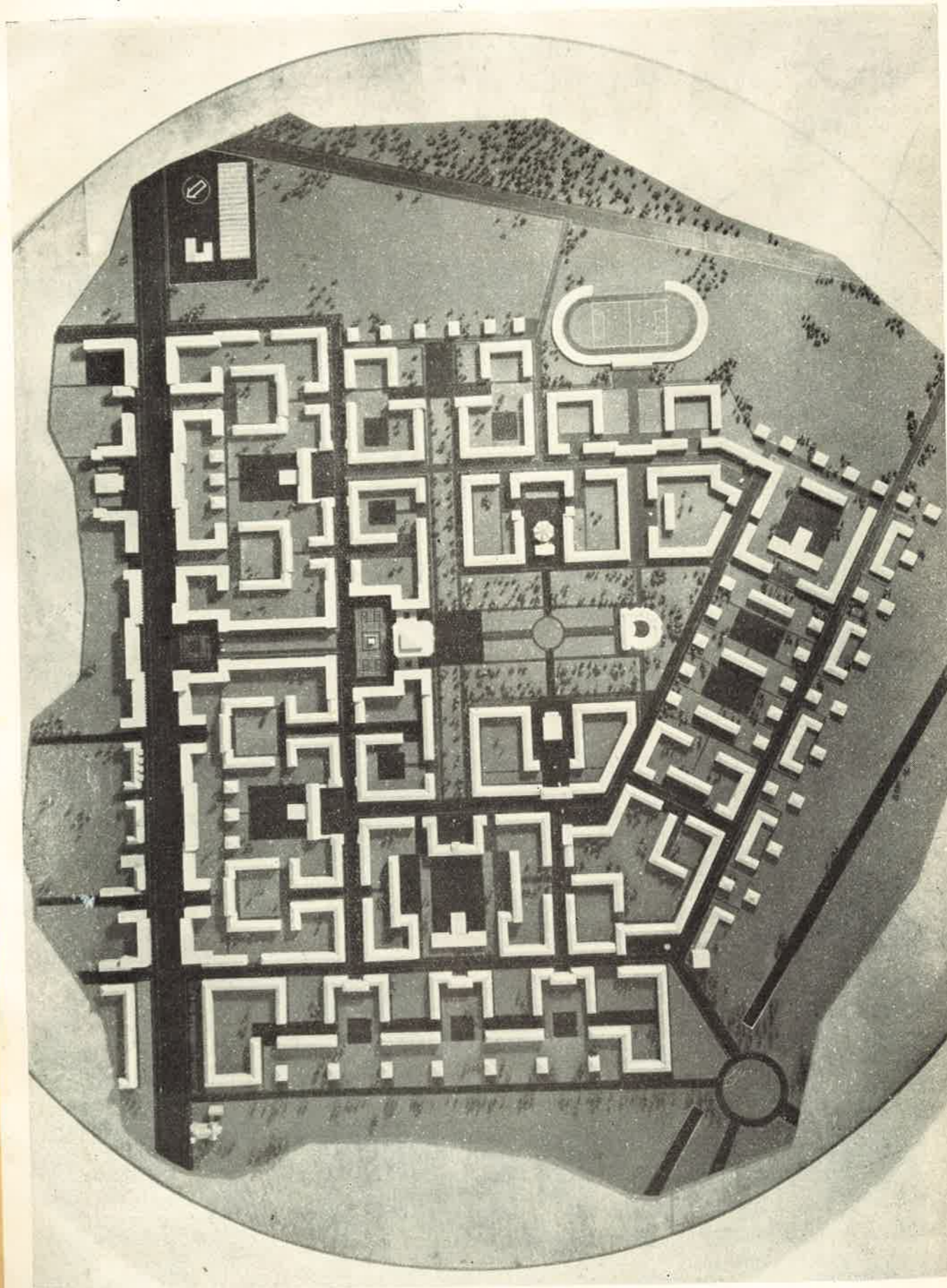
A lakótelep az Üllői-út, a Ceglédre vezető gyorsforgalmi útvonal, az Ecséri-út és a határerdő által bezárt szögben helyezkedik el. A területet a város felé vasúti töltés és ennek lábánál elterülő sporttelep zárja le. Gyakorlatilag minden oldalról zöld terület veszi körül. A mintegy 8000 lakást magába foglaló terület forgalma az Üllői-út mentén vezetendő földalatti vasútra és az ezt kiegészítő Gyömrői-út felőli és a belső közlekedést lebonyolító autóbushálózatra van felépítve. Jelenleg ezen a területen fekszik a lebontásra ítélt Mária Valéria-telep.

A városképek, városszerkezet tervezésénél főszempont volt városias utcaképek mellett olyan tömbökön belüli zöld területek létesítése, melyek a forgalomtól mentesen hivatottak biztosítani a feljűk forduló lakások nyugalmát, valamint a funkcionálisan szükséges játszótereket, parkokat stb. Az utcaképeket adott helyeken árkádokkal, tornyokkal, változó lefedési móddal rizalitokkal, kapukkal, valamint kellő számú szobor és kút elhelyezésével igyekeztek a tervezők változatossá, mozgalmassá tenni.

A tervezők a várossziluett kedvező kialakulása érdekében magassági irányban is terveztek tömegmozgatást. A beépítés átlagos magassága földszint + 3 emelet, az Üllői-út és főútvonal, valamint a központi tér mentén 5, illetve 6 emelet. A súlypontok magasabb épületekkel vannak megoldva. A városszéleket a tervezők lazuló, alacsonyabb beépítéssel tervezték, ami átmenetet biztosít a sűrűbben épített városmagból a környező zöld területek felé.

Szerkezetileg a lakótelep az Üllői-útra kapcsolva egy innen merőlegesen a központi térhez vezető felvonulási út és a tér köré épül. E körül helyezkedik el a telep négy szomszédsági egysége, melyek központjait útgyűrű vezeti a központi térhez és egymáshoz. A lakótömbökön belül forgalmi, illetve gyűjtőutak nincsenek, a belső terek nyugalmának biztosítása céljából, az ide irányuló forgalmat lakóutak bonyolítják le.

A település központjába forgalmilag nem, de építészeti szempontból a központi térhez kapcsolva kultúrpark jelleggel, nagyobb összefüggő zöld terület van biztosítva, mely a terület középtáján bevezető park-sáv, sétány által kapcsolatot nyer a város zöld környezetével. A határerdő és a település közötti zöld sávba kerül elhelyezésre a sportközpont.

Üllői-úti lakótelep beépítési terve

Róna-utcai lakótelep

Tervező: DÁVID KÁROLY Kossuth-díjas, RÓNA PÁL, ARNÓTH LAJOS

A kijelölt területet lakótelep céljára különösen alkalmassá teszi a közlekedési hálózat jó kiépítettsége, valamint az a körülmény, hogy a közműhálózat szükséges kibővítése minimális költséggel oldható meg.

A telep mindössze helyszíni tereprendezést igényel.

A telepítési terv elkészítésénél a rendelkezésre álló terület mérete igen nehezítette a szabadonálló beépítésből a zárt sorú beépítés felé az átmenetet, annál is inkább, mert a meglévő területrendezési tervek a Thököly-útnak a Róna-utca és Bosnyák-tér közötti szakaszára, valamint magára a Róna-utcára zárt sorú beépítést írnak elő.

A terület beépítése a főútvonalak mentén földszint + 3 emeletes épületekkel történt, míg a Szitakötő-utcában a tervezők földszint + 2 emeletes épületeket telepítettek, hogy ezzel is biztosítsák az átmenetet a környező szabadonálló beépítés felé. A beépítési terv a Thököly-út és Róna-utca kereszteződésénél kialakított forgalmi csomópont kiképzésénél figyelembe vette azt a körülményt, hogy a kerületi centrum a Bosnyák-tér lesz és így ezen a helyen szerényebb kompozíció indokolt.

A közellátás szükségleteinek kielégítésére a tervezők beépítési javaslatukban a Thököly-út mindkét oldalán összesen kb. 1900 m²-nyi földszinti és alagsori alapterületet biztosítottak a kereskedelmi hálózat, a vendéglátóipar, valamint a szolgáltató ipar számára.

Az egyes épülettömbök alaprajzi elrendezésénél a tervezők háromféle típust alkalmaztak:

1. Zárt sorú négyfogatú rendszert a 2 főút mentén. Ez a megoldás biztosította leginkább az utcaképek harmonikus egységét.

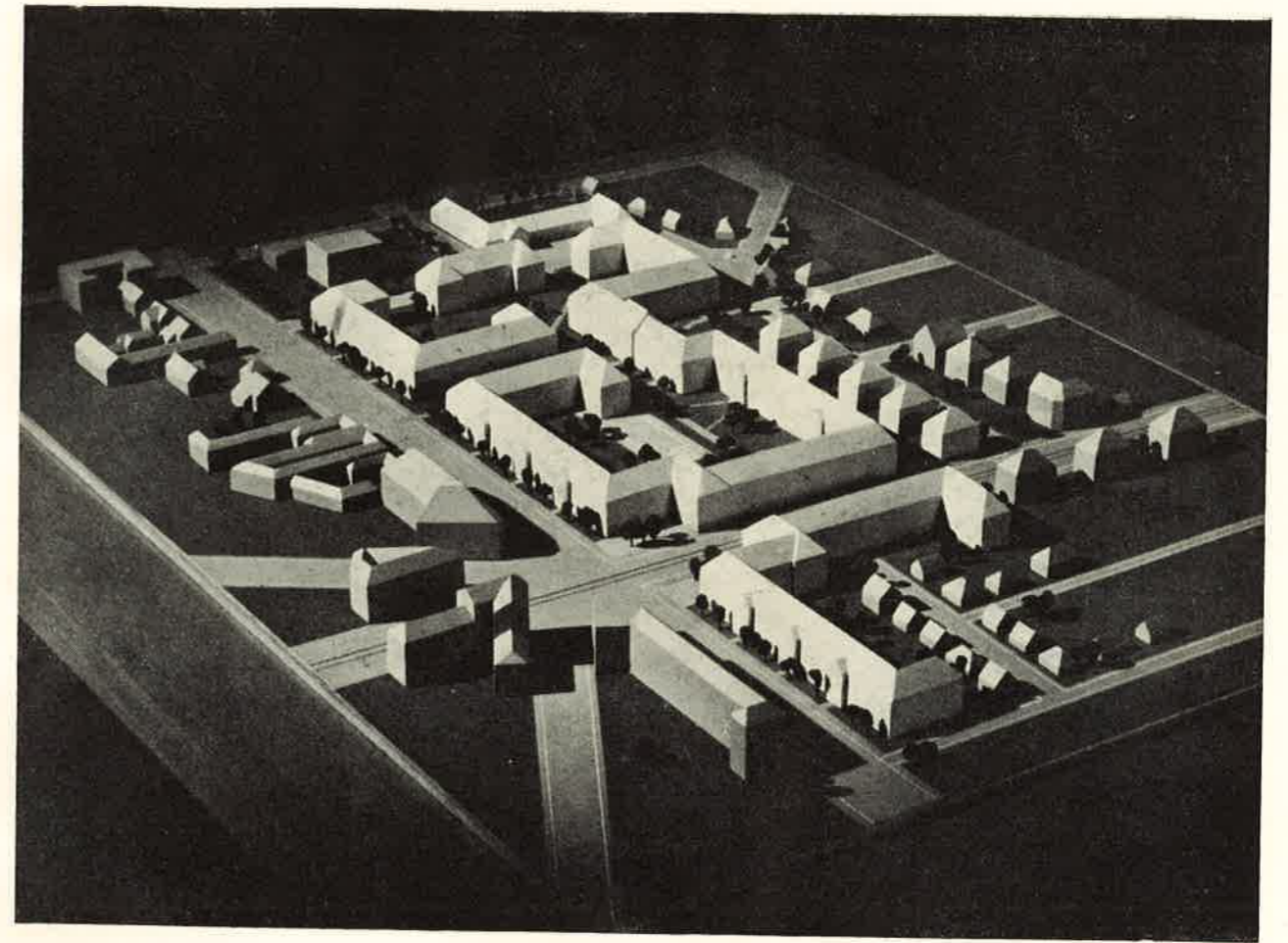
2. Zárt sorú függőfolyosós elrendezést, a zárt lakótömb a Szitakötő-utca felé eső oldalán, déli lakószobákkal.

3. Szabadonálló négyfogatú épületeket a Szitakötő-utca mentén. Ez a megoldás látszott legalkalmasabbnak átmenet biztosítására a környezet szabadonálló beépítési módja felé.

Az épületek külső megjelenésükben a környezet telepítési jellegéhez alkalmazkodnak. A település formanyelve ennek érdekében bizonyos provincializmust mutat. Erre utalnak az oromzatos lezárások, huszártornyos aluljáró, a tetőablakok kezelése és nem utolsósorban a Thököly-úti árkádsor is.

Felületképzésben a tervezők változatosságra törekedtek, színesen vakolt és kövel burkolt felületek alkalmazásával. A nyílások és falfelületek aránya eltér a típushomlokzatokon megszokottól, az ablakfelületek nagyobbak. Az erkélyek elosztásában nem tisztán dekoratív szempontok voltak irányadók, hanem az a törekvés, hogy az összes lakások lehetőleg erkélyhez jussanak.

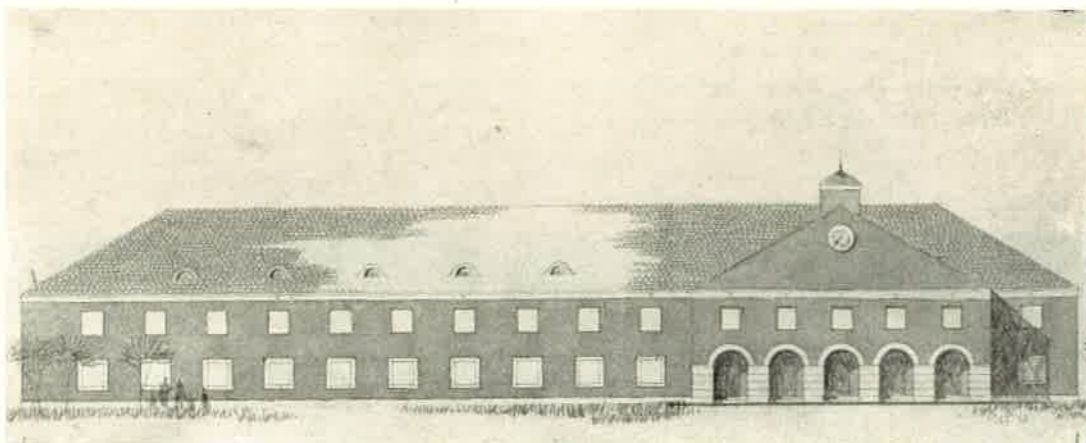
A lakótömb nagyméretű, 80×100 m belső udvart zár körül. E parkosított tér képezi a telep játszótérét is.

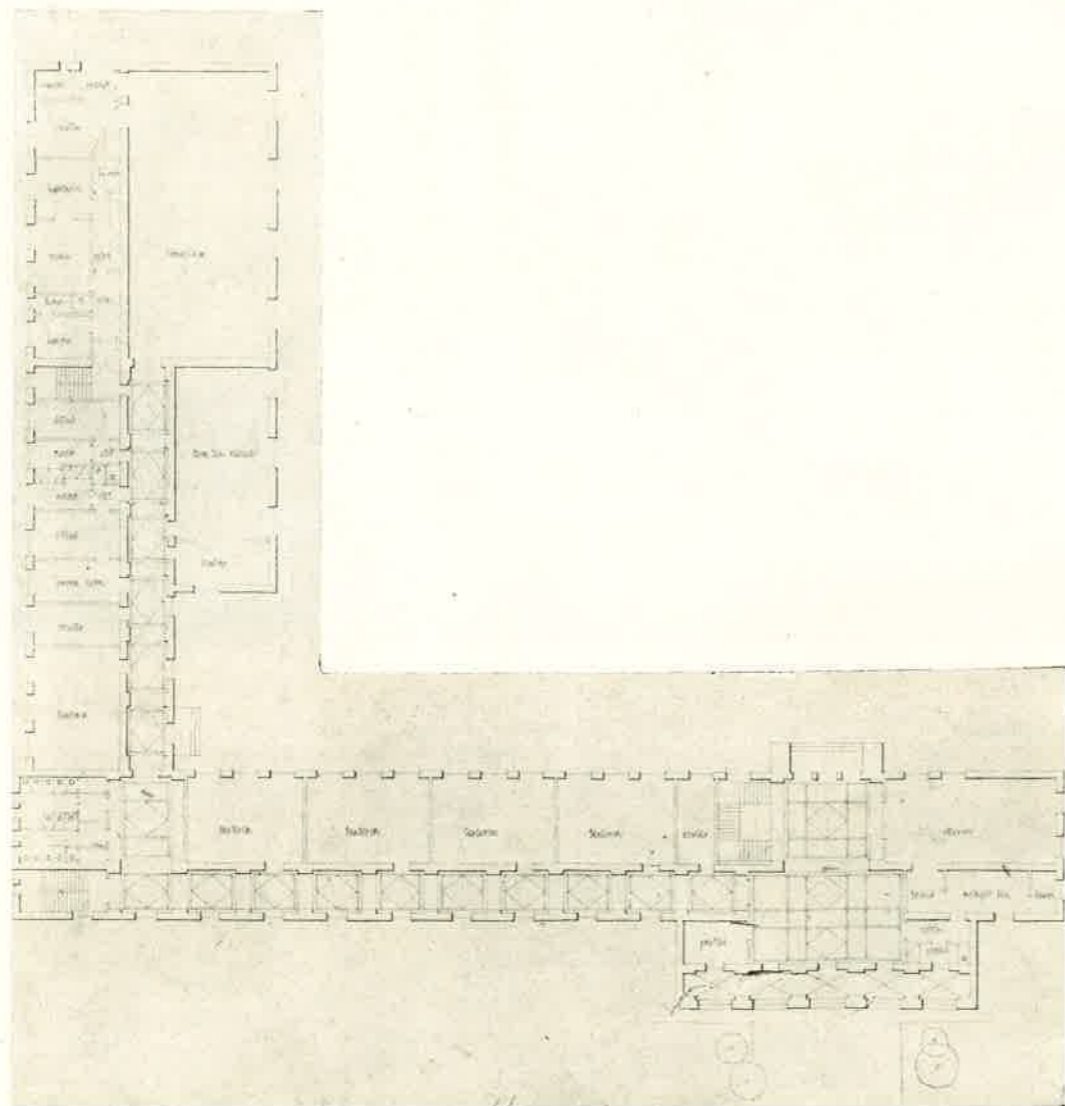
Róna-utcai lakótelep beépítési terve

Általános iskola Budapesten

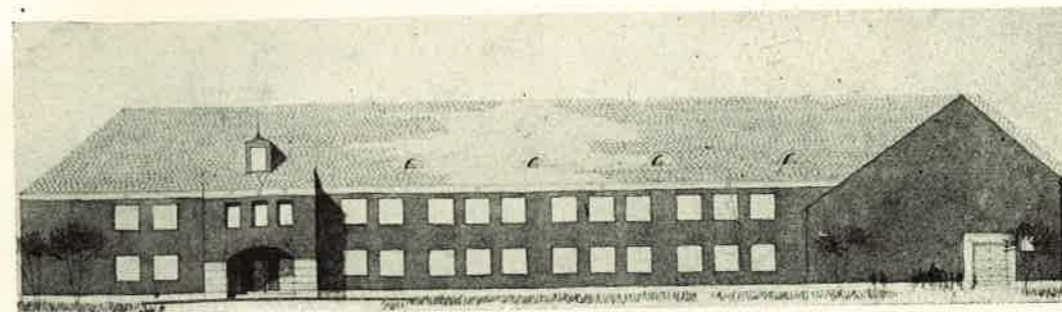
Tervező: S. GESZTI KATALIN

Bejárati homlokzat

Földszinti alaprajz

Udvári homlokzat

A XIV. kerület, Róna-utcai településnél egy 12 tantermes általános iskola megtervezése vált szükségessé.

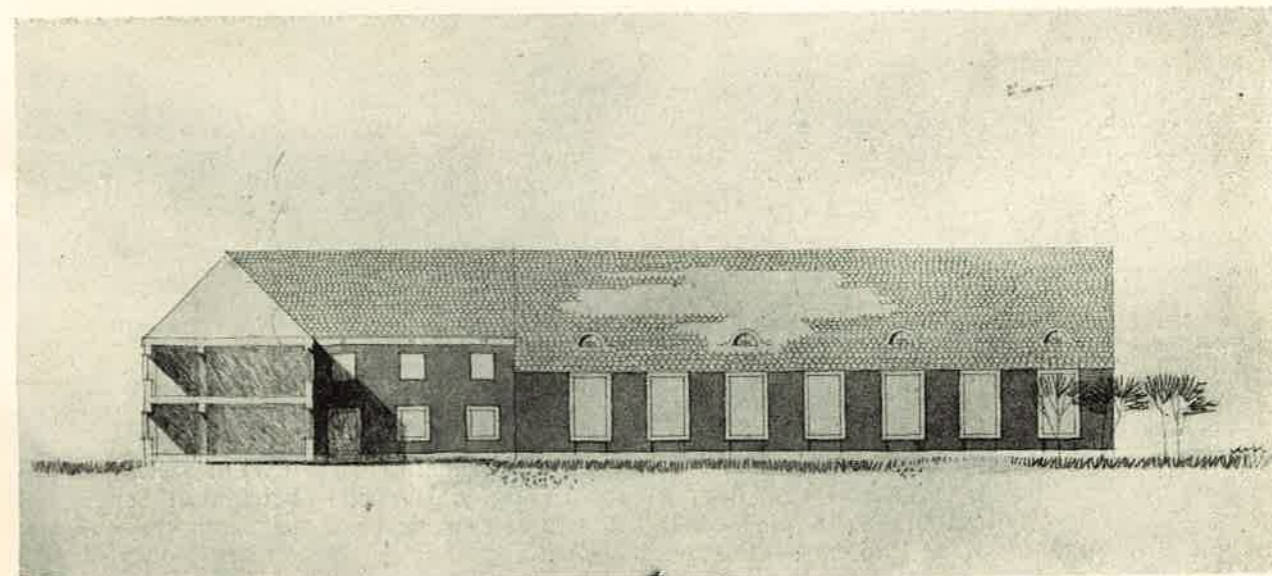
Az épület L elrendezésű. Az épületnek az útvonallal párhuzamos szárnyán van az épület főbejárata. Az L-alakú beépítés mellett az iskolaudvar északról zárt és így szélvédett.

A tantermeknek legmegfelelőbb délkeleti tájolását figyelembevéve alakult ki az egytraktusos megoldás.

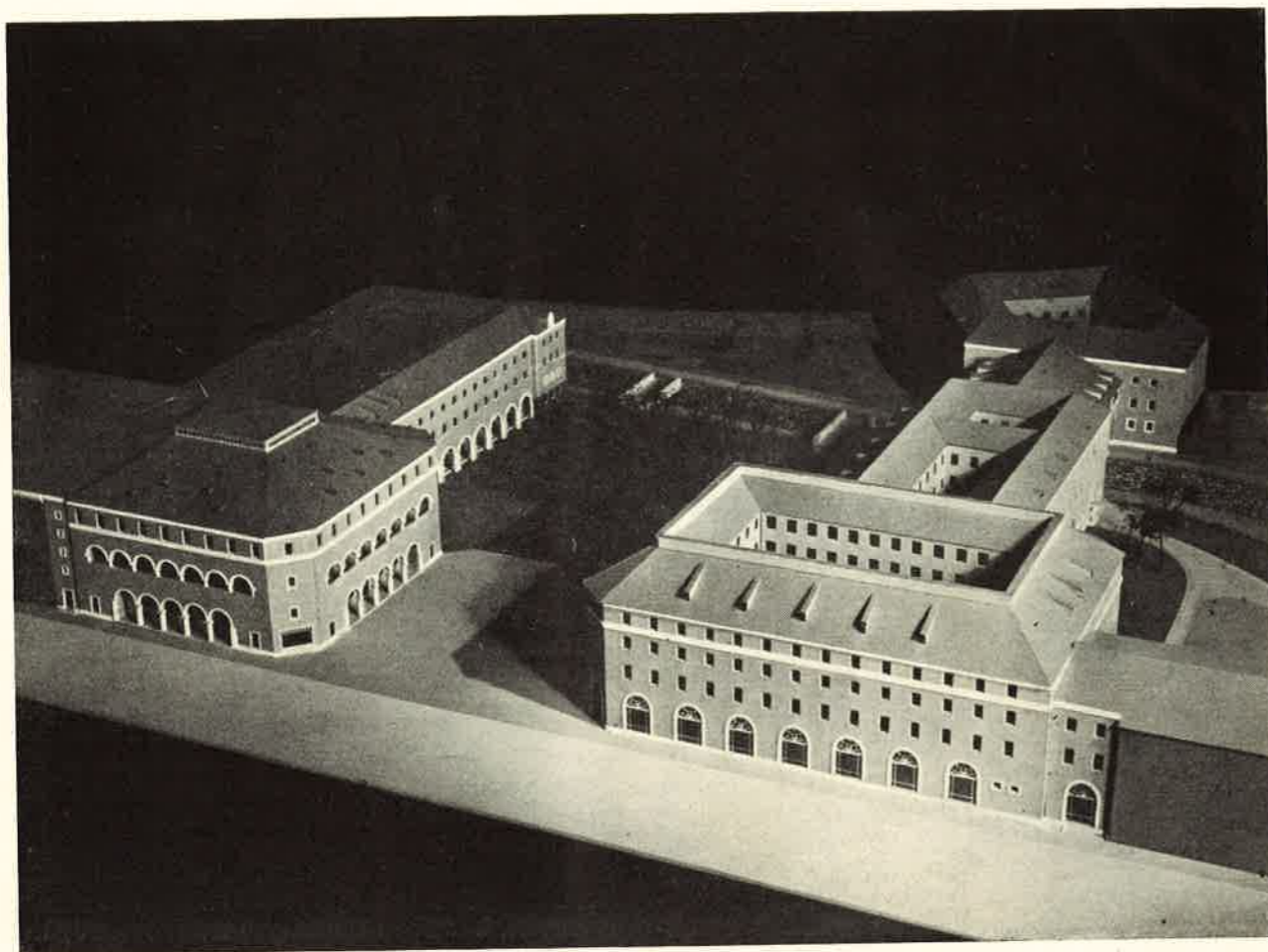
Az iskola főbejárata, amely az épület főhangsúlyát képezi, két részre tagolja az alaprajzot. A rövidebb részben a földszinten nyert elhelyezést a tanuló-étkező és azzal kapcsolatos helyiségek, az emeleten pedig a tanulószobák. A másik szárnyban vannak elosztva a tantermek, orvosi szoba, természettudományi előadó és szertár. Az oktatási szárnyhoz csatlakozik a tornaterem és a szükséges mellék-helyiségek.

Tervező főtörekvése volt a kedvező tömegkialakítással, jó arányú és megjelenésű homlokzatok képzésére a lehetőséget megadni.

A főútra néző homlokzat leghangsúlyosabb pontja a bejárati rizalit. A rusztikázott pillérek nyugvó árkádsor alacsony arányai a gyermekek léptékéhez alkalmazkodnak. Az árkád feletti kis méretű, négyzetes ablakok alkalmazásával azonban tervezőnek sikerült olyan léptéket adni az egész bejárat számára, mely az árkádsorral összhangban van és alacsony méretei ellenére is kellemes ormfali lezárást ad. A rendkívül egyszerű kezelésű ormfal és huszártorony, a tetősíkon elhelyezett világítóablakok és a gondosan megtervezett kémények egységes hangulatot teremtenek, mellyel a főhomlokzat ritka ablakosztása, nyugodt falfelületei teljes összhangban vannak. A tornatermi homlokzat leeresztett tetősíkja tovább hangsúlyozza azt az emberi, közvetlen formanyelvet, mely az épület rendeltetését kitűnően kifejezi.

Homlokzat a tornaterem felől

Szálloda és áruház Miskolcon

Tervező: VIRÁGH PÁL, BAJNAY LÁSZLÓ

Mintegy 300 szobát tartalmazó szállodát és 280 fm pulthosszal bíró nagyáruházat kellett tervezni oly módon, hogy a két létesítmény építése kisebb ünnepek megtartására is alkalmas városi tér kiképzésére adjon alkalmat.

Az általános elrendezésnél elsősorban városrendezési kérdésekre kellett választ adni. Meg kellett elsősorban oldani a Városház-tér torkolatának kérdését, választ kellett adni arra a rendkívül kényes problémára, hogy Széchenyi—Hunyadi-utca (Miskolc főforgalmi útja) jelenlegi zárt formájában tartandó-e meg, vagy indokolt egy nagyobb megnyitás beiktatása az Avas felé, meg kellett határozni a keletkező tér funkcióját a város szerkezetében, gondolni kellett a Dózsa György-utca felől a Toronyalja-út felé irányuló É—D-i forgalom jelentőségének kellő értékelésére és végül rendezni kellett a tér megnyitásával kapcsolatban az Avas felőli városképet, különös tekintettel arra, hogy a Bacsó Béla-út megnyitása óta az Avas lábánál húzódó déli forgalmi út a Budapest—Diósgyőr viszonylatban igen jelentőssé vált. A tér kialakításánál további szempontként jelentkezett az a törekvés, hogy a két beruházással a tér teljes egészében

előállítható legyen és ne váljék szükségessé a tér teljes kialakításához további beruházások segítségül hívása.

A bemutatott terv a fenti kérdésekre olyan értelemben ad választ, hogy a Városház-térrel szemben, a Városház lesarkítására és a szemben lévő hajlott műemléki épületsorra támaszkodva nyitja meg a teret, lesarkított épületkontúrokkal. Az így kialakuló megnyitás a Városház-teret bevonja a kompozícióba, a jelenlegi térnek nevezett Y torkolat valóban térélményt nyújt,

a Széchenyi—Hunyadi-utcákat a terv meghagyja mai zártágukban. Az útvonal Miskolc városképileg egyetlen jelentős útvonala, a kereskedelem és kulturális élet középpontja. Az útvonal struktúrájában egészen a Zeneiskola előtti térig, teljesen egységes. Nagyobb megnyitás nem lett volna indokolható, mert a 35 m széles kapuzatszerű megnyitás kellő betekintést enged az Avasra és az Avas-i műemlékekre.

A szálloda és áruház közötti kapuzat után a tér 60 m-re szélesedik ki, ez a tér kifejezetten sétatér. Az É—D-i forgalomba a teret bevonni nem volt kívánatos, ami lehetővé tette, hogy a kocsiforgal-

mat teljesen ki lehessen zárni, amit a terv a belső tér süllyesztésével ér el. A belső tér jellegét a szálloda étterme határozza meg, mely a tér teljes nyugati oldalát elfoglalja. Az étterem az árkádok közvetítésével érintkezik a térrel, mely egyúttal az étterem kerthelyiségéül is szolgál.

Az Avas felőli várkép megoldása szükségessé tette a Szinván-túli területek szanálását és új létesítmények tervezését. A terv szerint üzemileg a szállodához kapcsolt kollektív ház fog a Toronyalja-utcában felépülni. A városi fürdő átépítése esetén a Kossuth-tér és Rácz György-utca bejáratánál tervezett új tér között a Szinva déli partja az Avasról teljesen megoldott városképet fog adni.

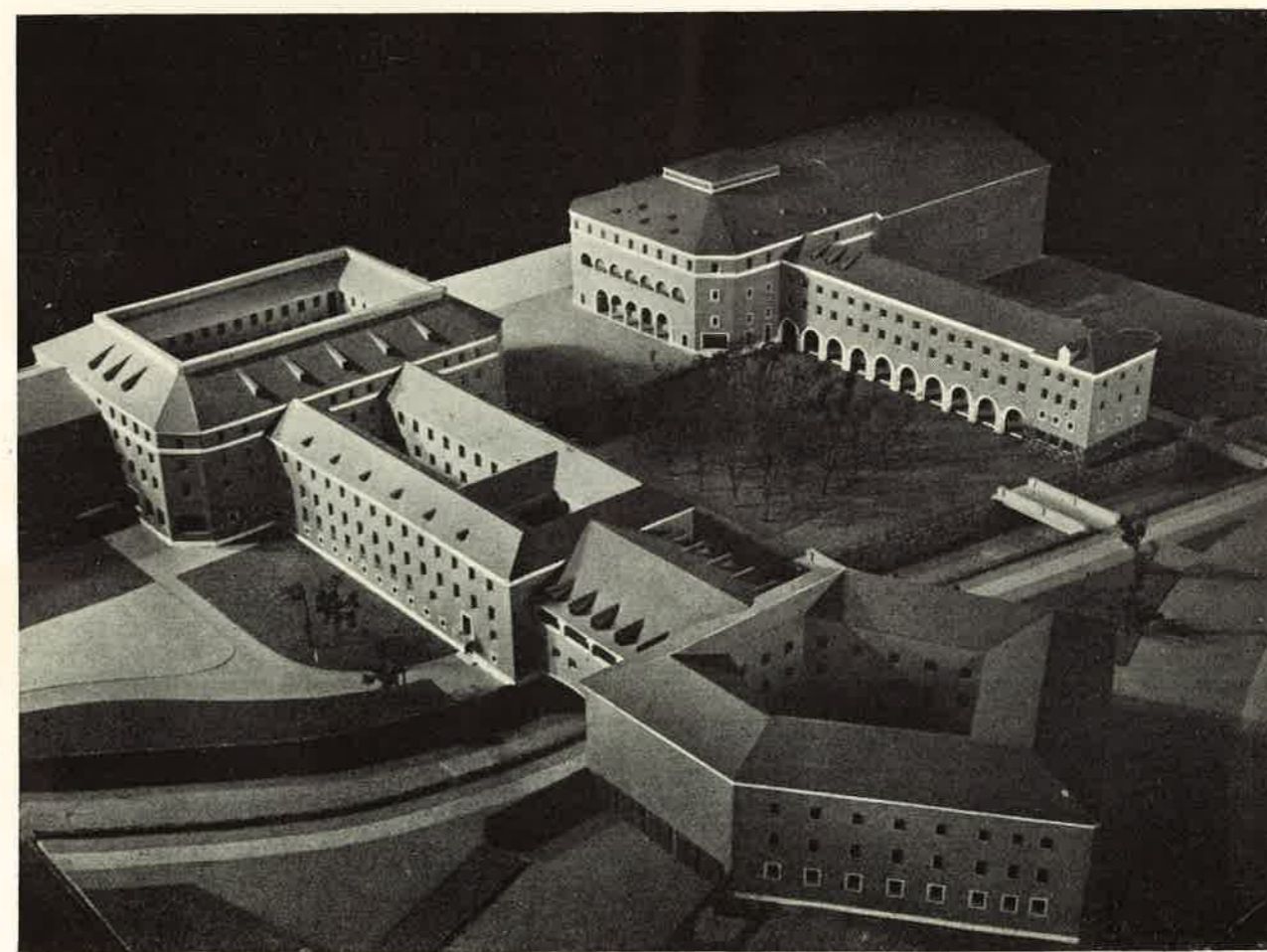
A Hunyadi—Széchenyi-utcára merőleges térkompozíció nyugati oldalát a szálloda, déli oldalát az áruház foglalja el. Mindkét épület főútvonali fejrésze háromemeletes, nagyjából a Városház párkánymagasságával, a belső tér lezáró oldalai kétemeletesek.

A szálloda főbejáratát a tervezők a fejrészben helyezték el a tér felől. Ily módon a szálloda alaprajzát két főtengely határozta meg, a bejáratra merőleges rövidebb és a szálloda hossz tengelyét alkotó É—D-i tengely. A két tengely a hall közép-

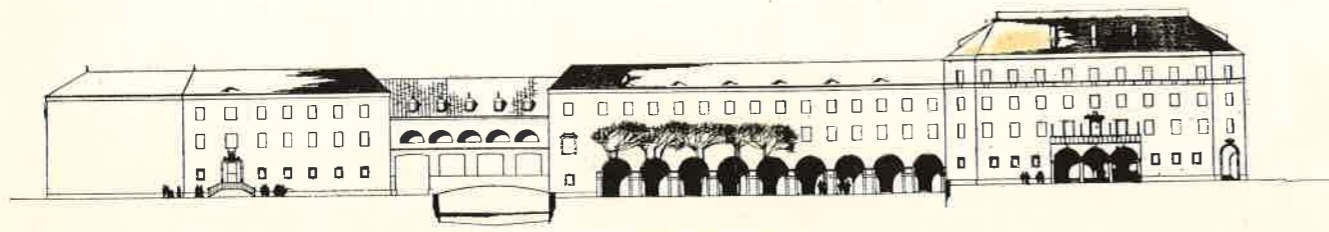
pontjában találkozik. A bejárati tengelyre fűződik fel a különterem és a cukrászda, melyek szükség szerint összenyithatók. Az étterem, a teljes főkonyhai üzem és az étterem utcai bejárata a hossz tengelyre vannak felépítve. A szállodai szobák a fejrész utcai és térfelőli oldalán, a fejrész udvari meneteiben és a hossz-szárny térfelőli, illetőleg kertfelőli meneteiben helyezkednek el. A szálloda a Szinva áthidalásával csatlakozik a kollektív lakóépülethez.

Az áruház két bejárata közül az egyik a Széchenyi-utcából, a másik a térről nyílik. A szállodához hasonlóan az áruház is fejrészből és hosszépületből áll. A főlépcső a két épületrész csuklópontjában van, ezzel lehetővé téve az összes, egymástól eltolt szintek áttekinthető kiszolgálását.

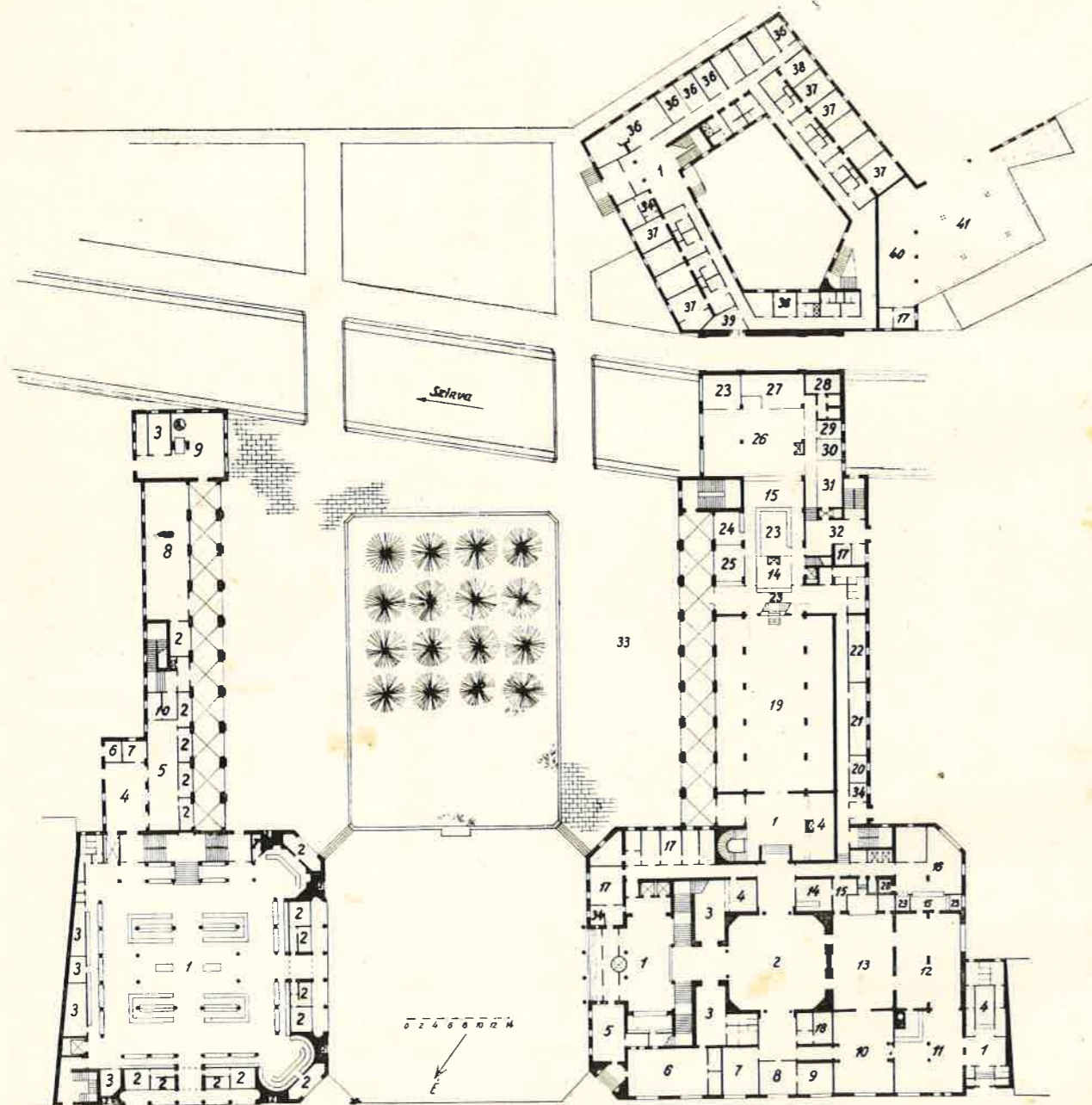
A homlokzati kialakítást tekintve, a két épület egységes párkánymagasságaival, az árkádokkal, a nyílások léptékével egységes térfalként hat anélkül, hogy a tervezők merev szimmetriára törekedtek volna. Részletképzésben a tervezők nem adaptált dekoratív elemekkel, hanem tömegképzés, a falfelületek és nyílások arányának helyes megválasztása és egyes hangulati elemek, így pl. árkádok, cégtáblák stb. alkalmazásával kívánták a felvidéki műemléki környezetbe illő alkotást létrehozni.

Avas felőli összkép

Szállodaépület térfelöli homlokzata

Földszinti alaprajz

1. Előesernök, recepció; 2. hall; 3. Foyer; 4. ruhatar; 5. fodrászat; 6. utazási iroda; 7. olvasó, könyvtár; 8. írószoba; 9. értekezleti szoba; 10. kávéház, játéktér; 11. esperesszó; 12. cukrászda; 13. külön terem; 14. italozó; 15. tálaló; 16. cukrászkonyha; 17. irodák; 18. telefonközpont; 19. étterem; 20. evőszék-raktár; 21. edényraktár; 22. fehérnemű-raktár; 23. mosogató; 24. hidegkonyha; 25. tészta-, kávékonyha; 26. főző-sütőkonyha; 27. húselőkészítő; 28. hűtő; 29. haléőkészítő; 30. napi adag; 31. zöldségkiadó; 32. átvétel; 33. éttermi terras; 34. portás; 35. társalgó; 38. szobaaszony; 39. boiler; 40. garázs; 41. javasolt garázsbeépítés

Áruház

1. Árusító tér; 2. kirakat; 3. raktár; 4. átvétel; 5. minőségi vizsgálat; 6. trafó; 7. iroda; 8. bútorosztály; 9. Dekorációs műhely; 10. porta, őrség

IPARI
ÉPÍTÉSZETI
SZEMLE

AZ IPARTERMI KOZMÉMENYEI

10.